

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RÜYALARIN SOSYAL TEMSİLLERİ

HAMZA ERTÜRK

2501070641

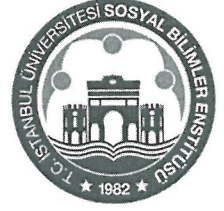
DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKLEM TEKDEMİR YURTDAŞ

İSTANBUL-2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Hamza ERTÜRK Numarası : 2501070641
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Psikoloji Anabilim Dalı Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDAŞ
Tez Savunma Tarihi : 16.08.2018 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "Rüyanın Sosyal Temsilleri."

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / GYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Sevim CESUR		Kabul
2- Dr. Öğr. Üyesi. Göklem TEKDEMİR YURTDAŞ		Kabul
3- Dr. Öğr. Üyesi. Umut ŞAH		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Ferzan CURUN		
2- Dr. Öğr. Üyesi. Deniz ATALAY ATA		

ÖZ

RÜYALARIN SOSYAL TEMSİLLERİ

Hamza ERTÜRK

Rüya konusu uyku ile ilgili kısmıyla nörofizyolojik, içeriği ve etkileri itibariyle psikolojik, toplum önünde konuşulması ve yorumlanması sebebiyle sosyal, ayrıca bütün kutsal metinlerde yer alması yönüyle dini bir olgudur. Sosyal değişimleri anlamının bir yolu da toplum için önemli konuları, günlük dildeki konuşmalar vasıtasıyla incelemek ve bu konuşmaların metin aralarındaki gizli bilgi evrenlerini, kavramları irdeleyerek topluma etki eden yapıları araştırmaktan geçmektedir. Bu sebeple bu çalışmada rüyanın sosyal temsillerine ulaşarak, rüyaya dair hangi anlam örüntülerinin kullanıldığını ve hangi bilgi evreninin sosyal hayattaki etkinliğinin daha güçlü olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın katılımcılarını, 50 uzman olmayan birey, 13 psikolog, 13 psikiyatrist ve 13 ilahiyatçı oluşturmuştur. Aynı soru içerisinde hem psikoloji hem de dini içerikli yanıtların birbiriyle çatışmadan birlikte kullanıldığı dikkati çekmektedir. Türk toplumu günlük yaşamını etkileyen farklı dini ve bilimsel bilgi evrenlerini birlikte sorunsuzca kullanabilmektedir. Katılımcılardan psikologlar, ilahiyatçılar ve uzman olmayanların rüya ile ilgili açıklamalarında en çok dini ve psikolojik karma cevapları kullandığını, sadece psikiyatristler için ise psikolojik temalı cevapların ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. En sık kullanılan dini temsiller; rüyanın kutsallık taşıyan bir mahiyetinin olduğu ve bu kutsallıktan hareketle de bilgi iletme fonksiyonunun olduğu. En yoğun kullanılan psikolojik temsiller düşünce, duygu, bilinçdışı ve günlük hayatın etkisi olarak rüyaların görüldüğü açıklama biçimleridir. En sık kullanılan nöropsikolojik temsiller olarak ise, rüyaların beynin bir fonksiyonu olarak ortaya çıktığı ve rüyanın uyku sırasında oluşan bir süreç olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; rüyaların neden oluştuğu, nasıl oluştuğu ve ne anlama geldiği sorularının cevapları incelendiğinde gündelik yaşamda hem dini bilgi hem de bilimsel bilginin karıştığı yeni bir açıklama biçiminin kullanıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Rüya, sosyal temsiller teorisi, tematik analiz, dini bilgi ve bilimsel bilginin birlikte kullanımı

ABSTRACT

SOCIAL REPRESENTATIONS OF DREAMS

Hamza ERTÜRK

The dream may be defined as a neurophysiological phenomenon in terms of its relationship with sleep, as a social phenomenon since its contents and effects are shared publicly and a religious phenomena due to the fact that it has been included in all holy texts as well as has been attributed spritiual meanings. One of the ways to understand the social changes in our country is to study public's issues via examining how these issues are talked about in daily conversations and to investigate the implicit knowledge universes within the intertextual meanings of these conversations with regard to how these constructs impact the community. Thus, in this study it was aimed to determine the social representations of the concept of dreams in order to see which patterns of meaning were used for making sense of the dreams and which knowledge universe was utilized more actively in social life. In this study, the sample consisted of 50 non-specialist participants, 13 psychologists, 13 psychiatrists and 13 theologians. It is noteworthy that both psychological and religious responses were used without conflict while answering the same question,. This finding implied that the Turkish society was able to use different knowledge universes to talk about the most important factors that affected their daily life without any problems. When we compared different sample groups, we saw that psychologists, theologians and non-expert participants used the most mixed answers involving religious and psychological themes in their explanations of dreams. We found that the psychological-based answers were the most frequent only for the group of psychiatrists. The religious representations included in the social representations of dreaming based on the most frequently used themes were that the dreams have a sacred nature and that the function of this sacred nature was to convey information. The most used psychological representations of dreams were explanations in terms of thoughts, emotions, unconscious processes, and the effects of everyday life. As for neuropsychological representations, the participants defined dreams as emerging as a function of the brain and that dreaming was a process that occurred during sleeping. In conclusion, when

the answers to the questions of why dreams occurred, how they occurred, and what they meant were examined, a new form of explanation involving both religious knowledge and scientific knowledge was found to be spoken in everyday life.

Keywords: Dreams, social representations theory, thematic analysis, use of religious knowledge and scientific knowledge together

ÖNSÖZ

Bu tezi yazmam da rüyalarımı bana sevdiren kıymetli hocam Psikiyatrist Mustafa Merter'e çok teşekkür ederek başlamak isterim. Rüyalar içinde derin bir bilgi barındırdığı bakış açısına sahip değildim açıkçası. İnsanın çok katlı nefis yapısını anlamak adına rüyalarımı yeniden yorumlamayı öğrenmeye başlamam 2006 yılına kadar gitmektedir. Klinik psikolojinin tahakküm edici bilgisine karşı sosyal psikolojinin ve sosyal inşaacılığın engin ve özgür anlayışı rüyalar gibi keskin bir alana yönelmeme sebep olmuştur. Psikoloji biliminin başlangıcından bu yana çok önemli bir yer tutmuştur rüyalar. Fakat yıllar içerisinde insanı sadece zihinsel bir varlık addeden anlayış ve insanı anlatırken yüzlerce yıllık kadim bilgiyi ve dini bilgiyi dışlayan modern psikoloji anlayışı artık postmodern anlayışlarla birlikte artık eskin bilgisini daha çok konu edinmekte, insana dair kendi ürettiği bilginin yetersizliğinin daha çok farkına varmaktadır. Özellikle artık klinik psikoloji ve psikoterapi alanlarında artık daha fazla kültürel öğelere rastlamaktayız. Sadece deney ve gözlem yoluyla insanı anlamaya çalışmak yerine artık mistik öğelere, insanın konuşarak ürettiği ve inşa ettiği alana ilgi duymaya başlamıştır. Esasında sosyal psikoloji insanların bireysel tercihlerini etkileyen unsurlara çok önem vermekte fakat dini bilgi ile psikoloji bilgisinin belirli bir sosyo-psikolojik bu konu üzerinde birlikte disiplinler arası yeni bakışlara çok fazla rastlanılmamaktadır. Bu çalışma rüya konusu üzerinden insanın gündelik hayatına etki eden dini ve psikolojik unsurların arkeolojik bir kazısı niteliğindeki çoklu bakış açılarına ihtiyaç duyan sosyal psikoloji alanına dair yeni denemelere cesaret verecektir. Rüyalarımnda en çok görmek istediğim, 2015 yılında kaybetmiş olduğum sevgili kardeşim Ömer Ertürk'e bu çalışmayı ithaf etmekten onur duyuyorum. Ayrıca uzamasından muzdarip olduğum bu yolda beni sürekli cesaretlendiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Göklem Tekdemir'e en içten duygularla teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca onlara ayırmam gereken vakitlerden harcadığım sevgili eşim Esmâ Ertürk ve can kızım Ahsen Nil Ertürk'e ve tez döneminde sürekli beni teşvik eden arkadaşlarım, Furkan Kesikbaş, Eyüp Ensar Öztürk, Abdülatif Karagöz, Enes Aluç ve Hasan Avcı'ya çok teşekkür ederim.

İstanbul, 2018

Hamza ERTÜRK

TABLO LİSTESİ

Tablo1. İlk 3 sorunun bütün katılımcılara göre açıklamalarının dağılımı.....	74
Tablo 2. Sorular özelinde bütün katılımcılara göre açıklamalarının dağılımı.....	75
Tablo3.Rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin örnek kodlaması	114

RESİM LİSTESİ

Resim 1. Gördüğü rüya yüzünden 40 yıldır kolunu havada tutan Mahant Amar Bharti
Ji adlı Hintli, kendini Tanrı Shiva'ya adanmış.....40

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.Uyku Evreleri ve Uyku Döngüsü.....	31
Şekil 2.Psikologların 1. Soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	78
Şekil 3. Psikiyatristlerin 1. Soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	81
Şekil 4. İlahiyatçıların 1. Soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	82
Şekil 5. Uzman olmayanların 1. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	84
Şekil 6. Psikologların 2. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	88
Şekil 7. Psikiyatrların 2. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	90
Şekil 8. İlahiyatçıların 2. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	92
Şekil 9. Uzman olmayanların 2. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	93
Şekil 10. Psikologların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	96
Şekil 11. Psikiyatrların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	98
Şekil 12. İlahiyatçıların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	100
Şekil 13. Uzman olmayanların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı.....	102
Şekil 14. Psikologların cevaplarının alt temaları.....	106
Şekil 15. Psikiyatrların cevaplarının alt temaları.....	107
Şekil 16 İlahiyatçıların cevaplarının alt temaları	108
Şekil 17. Uzman olmayan katılımcıların cevaplarının alt temaları.....	109
Şekil 18. Rüyanın sosyal temsilleri	113
Şekil 19. Psikologlardan rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı	115

Şekil 20. Psikiyatlardan rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı	116
Şekil 21.İlahiyatçıların rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı	117
Şekil 22. Uzman olmayan katılımcılardan rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı	118

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.:	Aktaran
A.e.:	Aynı eser
A.g.e.:	Adı geçen eser
Çev.:	Çeviren
Ed.:	Düzenleyen
REM:	Rapid Eye Movement(rüyada hızlı göze hareketlerinin olduğu evre)
V.d.:	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
RESİM LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RÜYALAR VE SOSYAL TEMSİLLER TEORİSİ

1.1.Sosyal Temsiller Teorisi.....	5
1.1.1.Sosyal Temsiller Teorisi Nasıl Ortaya Çıktı?.....	7
1.1.2.Sosyal Temsillerin İşlevi.....	9
1.1.3.Sosyal Temsillerin Oluşum Süreci.....	12
1.1.3.1.Demirleme.....	13
1.1.3.2. Nesneleştirme.....	14
1.2. Psikoloji Bilimi Bağlamında Rüya.....	16
1.2.1. Freud ve Rüya.....	17
1.2.2. Jung ve Rüya.....	18
1.2.3.Davranışçı Yaklaşım ve Rüya.....	22
1.2.4.Bilişsel Psikoloji ve Rüya.....	23
1.2.5. Bilişsel Psikoloji ve Nörobilim Alanlarında Rüya Araştırmaları.....	29
1.2.6.Transpersonal Psikolojinin Rüyalara yaklaşımı.....	35

1.3. 1.3. Din Bağlamında Rüya	36
1.3.1.Kur'an-ı Kerim'de Rüyalar.....	41
1.3.2.Hadislere Göre Rüyalar	47
1.3.2.1.Sadık (doğru, gerçek) Rüya	48
1.3.2.2. Kazib (Yalan, aldatıcı) Rüya:.....	51
1.3.3.Büyük İslam Filozoflarına Göre Rüya.....	52
1.4. Türkiye ve Dünyada Yapılan Son Dönem Rüya Araştırmaları.....	55
1.5. Araştırmamızın Önemi ve Araştırma Soruları.....	62

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2. YÖNTEM.....	64
2.1. Örneklem.....	66
2.2. Veri Toplama Aracı.....	67
2.3. İşlem	71
2.4. Analiz.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	74
3.1 Bütün katılımcıların ilk 3 soruya cevaplarının tablo halinde karşılaştırılması.....	74
3.1.1.Dini Açıklamalar.....	76
3.1.2.Psikolojik Açıklamalar.....	77
3.1.3 Nöropsikolojik Açıklamalar.....	78
3.2. Her bir soru üzerinden farklı katılımcı gruplarının analizi	

3.2.1. Psikologlardan oluşturulmuş katılımcı grubunun 1.soru olan “Neden Rüya Görüyoruz?” sorusunun analiz sonuçları.....	79
3.2.2. Psikiyatrların 1.Soru olan Neden Rüya Görüyoruz? sorusuna verdikleri yanıtların analizi.....	82
3.2.3. İlahiyatçların 1. Soru olan “Neden rüya görüyoruz?” sorusuna verdiği yanıtlar ve analizi.....	83
3.2.4. Uzman olmayanların 1. Soru olan “Neden rüya görüyoruz?” sorusuna verdiği yanıtlar ve analizi.....	85
3.3.1. Psikologlardan oluşturulmuş katılımcı grubunun 2.soru olan “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	89
3.3.2. Psikiyatrların 2.soruya “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	91
3.3.3. İlahiyatçların 2.soruya “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	93
3.3.4. Uzman olmayanların 2.soruya “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	94
3.4.1. Psikologlardan oluşturulmuş katılımcı grubunun 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	97
3.4.2. Psikiyatrların 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	99
3.4.3. İlahiyatçların 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	101
3.4.3. Uzman olmayan katılımcıların 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	103
3.5. Dini, psikolojik ve nöropsikolojik temaların alt kategorileri	
3.5.1. Psikologların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler.....	106
3.5.2. Psikiyatrların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler....	107
3.5.3. İlahiyatçların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler....	108

3.5.4. Uzman olmayan katılımcıların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler.....	109
3.5.5.Rüyaların Sosyal Temsilleri.....	112
3.6.Rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışımın yaptırılması ile elde edilen analiz sonuçları.....	114
3.6.1. Psikologların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	115
3.6.2. Psikiyatrların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	116
3.6.3. İlahiyatçların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	117
3.6.4. Uzman olmayan katılımcıların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları.....	118
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA.....	133
EKLER.....	151

GİRİŞ

Ülkemiz coğrafi konum itibariyle doğu ve batı arasında Anadolu da bulunmaktadır. İslam medeniyeti ve Orta Asya'dan gelen köklerimiz itibariyle doğulu, Osmanlı'nın İtalya'dan Viyana'ya uzanan sınırları ve yine Osmanlı'nın son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti sonrasıyla yönünü batıya çevirmiş olması hasebiyle batılı bir ülkeyiz. Onlarca medeniyete yurt olmuş olan Anadolu'nun taşıdığı farklı kültürel miras mutlak bir biçimde toplumsal hayata yansımıştır. Dolayısıyla bireyin hayatında toplumun etkisi yadsınamaz bir gerçek olduğu gibi toplumu da şekillendiren, güçlü ve egemen bireylerin ürettiği bilgidir. Bilgi insanlığı şekillendiren en önemli güçtür. Din yüzyıllardır bütün toplumların hayatında olağanüstü etkiler oluşturmuştur. Yaklaşık 90 yıllık geçmişiyle Cumhuriyet bütün kurumlarıyla bilimselliği savunmuş ve bu süre içerisinde de eğitim kurumlarını seküler bir düzende inşa etmiştir. Bu süreçte üretilen bilimsel bilgide toplumun dönüşümünde günlük yaşam pratiklerinde kendine yer bulmuştur. Yaşanan bu 90 yıllık süreçte din-devlet ilişkisi sürekli tartışmalara sebep olmuş, farklı ideolojiler temelinde dönem dönem baskılanarak dönem dönem gevşetilerek dini yaşam bugünkü pratiklerine ulaşmıştır. 1990'lardan itibaren Türkiye dünyaya açılan, dini özgürlüklere imkân sağlayan bir yapı ile bugün artık daha muhafazakâr bir yönetim anlayışına sahip olup olmadığı tartışılmaktadır. Yaşanan son 10 yılda ise cemaat ve devlet tartışmaları fazlasıyla toplumu etkilemiştir. Geçirdiği değişim, farklı dönemlerde farklı ideolojilerin etkisinin hissedildiği toplumsal yaşam, bugün muhafazakârlaşma, dindarlaşma ya da modernleşme süreçlerini her daim bireye hissettirmiştir. Bu bağlamda rüya konusu üzerinden toplumumuzun sosyal ve psikolojik kodlarını çıkarmakta bu araştırma alana önemlibir katkı sunacaktır. Belirli bir konu hakkında insanların düşüncelerini anlamak için sadece testlerle bakmak insanların cevap seçeneklerini sınırlandıracağı için mülakat yöntemiyle açık uçlu sorularla rüya konusunu inceledik.

Bu çalışma, modernleşme, batılılaşma ve muhafazakârlaşma tartışmaları odağındaki Türkiye toplumunu belirli bir konu ve kesit üzerinden görmemize de olanak sağlamıştır. Türkiye ve dünya üzerindeki rüya çalışmalarını incelediğimizde de

rüyalara dair sosyal temsil çalışması yapılmadığı için literatür içinde önemli bir yazın olacaktır. Ayrıca bu çalışma rüya konusuyla ilgili bilgi üreten farklı disiplinlerden örneklerle çalışarak da alana önemli bir katkı yapacaktır. Disiplinler arası çalışmalara sosyal psikoloji alanında ihtiyaç duyulmaktadır. Modern ve niceliksel yöntemlerin ürettiği insan gibi karmaşık ve değişken bir varlığa dair kesin ve objektif bilgi iddiasının da yersiz olduğunu, bunun yerine belirli bir zaman diliminde, dilde üretilen, anlam ağlarına ve söylemlere odaklanmanın sosyal psikoloji alanını zenginleştireceği kesindir. Psikolojinin ve İslami ilimlerin toplumu etkileme düzeylerine bakabilmek için bu çalışma bize genel bir tablo sunabilmektedir. Ayrıca bu disiplinlerinin sadece toplumu değil toplumun farklı kesimlerinden oluşan psikoloji, psikiyatri ve ilahiyat disiplinlerinden insanları da ne şekilde etkilediğini görmemize imkân sağlamaktadır.

Bu araştırmayı önemli kılan amaçlardan bir tanesi de rüyanın konuşulduğu alanın sosyal alan olmasıdır. Rüyalar kişisel bir içerik taşısa da günlük hayatta kamusal alanda konuşulmakta, yorumlanmakta ve anlamlar inşa edilmektedir. Haliyle rüya sosyal bir konu olmaktadır. Ayrıca 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında FETÖ terör örgütü mensuplarının, örgütün çözülmemesi için tutuklu üyelerine sıklıkla manevi rüyalar gördükleri şeklinde paylaşımlarla üyelerini manipüle ettikleri ve konuşmalarını engellemeye çalıştıklarına çok defa gazete ve televizyonlarda denk geldik. Kaya'nın (2017) yaptığı araştırmada, "tweetleri 2'ye katlayın rüyası", her Perşembe Fethullah Gülen'in Peygamberle görüştüğünü iddia ettiği rüya, cehennemin kapısında Gülen'in insanlara engel olmaya çalıştığı rüya, Peygamberin elini tuttuğunu iddia ettiği rüya gibi anlatılarla insanları manevi bir zât olduğuna inandırdığı ve rüyaları propaganda amaçlı kullandığını ifade etmektedir (Kaya, 2017: 71). Rüyaların insanları manipüle etmek için kullanılabilir bir güçlü bir dini unsur olarak kullanılabilirliği görülmektedir. Rüyanın manevi alandan geldiği düşüncesi İslam kaynaklarında sabittir. Fakat Hanefi ve Maturidi fıkıh ekolünde rüya bir delil değeri taşımaz ve ameli olarak bir hükmü olmadığı ifade edilmektedir (A.e.,s.72). Fakat bu bilinmesine rağmen insanların inancıyla oynamakta bazı dini oluşum olduğunu iddi eden gruplar bir beis görmemektedirler. Rüyanın manipülasyona açık olan bu yönüyle değişik ortam ve koşullarda, dini duyguların istismar edilmesine müsait bir durum

olduğunu bilmeli ve bu konuda insanları bilinçlendirmeliyiz. Bu konu da din adamlarına, psikolog ve psikiyatlara toplumu bilinçlendirme noktasında önemli bir görev düşmektedir. Rüyanın bilinmezliğini koruduğu müddetçe büyüsel yapısı insanları etkilemeye devam edecektir. Fakat içinde olduğumuz teknoloji ve bilgi çağında artık irrasyonel ve büyülü olan alanlar gün geçtikçe azaldığı şu dönemde rüya iktidar olmak isteyenlerle iktidarda kalmak isteyenlerin gayri meşru savaş alanı bile olmuştur. Rüya postmodern dönemlerde kendine artık yeniçağ (newage) söylemleri içerisinde tekâmül etme arayışı ifade tarzlarında kendine büyüsel bir yol bulma gayretindedir.

Bu sebeple rüyanın insanların hayatına ne derece etki ettiğine, rüyaların manevi bir dünyadan mı yoksa maddi âlemin etkileri sonucu mu oluştuğuna inandıklarını öğrenmek, hangi bilgi evreninin kavramlarıyla rüyaları konuştuklarını öğrenmek bu çalışmanın ana amaçlarındandır. Ayrıca rüyaya dair sosyal temsillerin geldiği bilgi evrenlerini, en çok hangi bilgi evreninin kavramlarının, kuşattığını anlamaya çalışmaktır. Bu anlam arayışının arka planında ise toplumu etkileyen temel yapıları ortaya koyabilmektir. Dinin ve bilimin toplum üzerindeki etkisini görebilmenin en önemli yollarından birisi de araştırılacak konuların insanlar arasında nasıl konuşulduğuna, yani dilde inşa edilen biçimlerine bakmaktan geçmektedir.

Modernleşme ve muhafazakârlaşma tartışmaları çerçevesinde bakıldığında Cumhuriyet'in ve Kemalizm'in bir aydınlanma projesi olduğu ve sonrasında 1970'lerden itibaren başlayan siyasal İslam ve dindarlaşma eğilimi tartışmaları Türkiye de sosyal psikoloji alanında da işlenmektedir.(Kağıtçıbaşı, 2010: 3). Kentel(2012) ise İslami hareketin gelişimini, bir modernleşme hikâyesi olarak görmektedir. Bu değişim daha çok Cumhuriyet döneminin laik burjuvazinin gerçekleştiremediği modernleşmeyi, Refah Partisi ile başlayan ve sonraki süreçte muhafazakâr demokrat vasfıyla AK Parti ile devam eden, toplumun dindar kesimlerinin yani kapalı gruplarının sekülerleşmesi, bireyselleşmesi, kapitalist ekonomik politikaların toplumun tamamına yayılmasıyla gerçekleştiğini düşünmektedir. Muhafazakâr kesim, toplumdaki çoğunluk olmanın verdiği özgüvenle sermaye sahibi olarak zenginleşti ve devletten pay aldı. Bu sayede farklılaştı, bireyselleşti, farklı ideolojilerle harmanlanıp değişime uğradı. Öz değerlerine vurgu

yapmasına rağmen geçmişin büyüsunü kaybetti, mahalleli olma özelliğini kaybetti, ilişkiler belirsizleşti, modern, kapitalist, her dini sembolün meta olup alınıp satıldığı bir hal aldı. Dini bütün ritüeller organizasyonlar halinde pazarlanabilen reklam araçlarına dönüştü(Kentel, 2012: 675). Sonuç itibariyle muhafazakârlık ve modern dünya arasında hızlı bir dönüşüm yaşandı. Bu yüzden artık her kavramın hem dini hem de bilimsel karma versiyonları görülmektedir. Hatta Kentel'e göre, geleneksel ve modern diye iki ayrı dünya yoktur, gelenek modernliğin içinde yeniden icat edilmeye çalışılmaktadır. Modernliğin içinde gelenek sürekli olarak yenilendiğini, bunun post-modernliğin yanında olan post-geleneksellik olduğunu ifade etmektedir(A.e., s. 692).

Ayrıca modernleşme kuramında toplumsal değişimin batı tipi bir değişim olacağı ya da batıdaki değişimlerin aynısının yaşanacağı, ya da ilerlemeci bir biçimde merkeze batıyı koyarak diğer toplumlarında batı tipi bir modele evrileceği öngörülmüştür. Fakat Kağıtçıbaşı tek yönlü değişim anlayışına karşı çıkar, hatta değişimde kendi geleneklerine ve toplumsal ilişkilerine sahip çıkan, Japonya, Kore, Tayvan, Malezya örneklerinin bunun ispatı olduğunu savunur. Değişimin kültüre özgü olduğu ve bağlam içinde anlamların değişebileceğini ifade eder (Kağıtçıbaşı, 2010: 109).

Önemli Türk düşünürlerinden Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan ve Peyami Safa toplumsal değişimi sadece bilim ve sanayi ile sınırlandırıp, kültür ve dini hayat düzleminde kendi inanç ve kültürümüzü muhafaza etmemiz gerektiğini savunurlar. Türkiye'nin en önemli toplumsal harcının din olduğunu, bizi millet yapan unsurun birliğin ve beraberliğin dini unsurlara sahip çıkmak ve bilim ve teknikte ısrar etmekle mümkün olacağı savunulur. Bu sebeple Türk toplumunun kendi dini kavramlarına sahip çıkarak bilimselliğini sürdürmeye çalışmasını anlayabiliriz. Kültür ve din boyutu korunmuş bir modernleşme ve batılılaşma projesi en nihayetinde, sadece son 20 yıl değil Osmanlıdan günümüze kadar tartışılmakta olan bir projedir (Akpolat, 2014: 361). Günlük hayatın nasıl inşa edildiğini görmek hangi bilgi kaynaklarının günlük bilgiye etki ettiği ile ilgili olarak Sosyal Temsiller Kuramı tam merkezden açıklamalar getirmektedir. Bu sebeple rüyanın nasıl konuşulduğunu bu kuram üzerinden işleyeceğiz. Bu bölümde Sosyal Temsiller Kuramını inceleyeceğiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

RÜYALAR VE SOSYAL TEMSİLLER TEORİSİ

1.1.Sosyal Temsiller

Rüya önemli bir kültürel ve tarihsel mirası içinde barındıran, insanların üzerine sohbetler kurması yönüyle sosyal, geleceği öngördüğü ve mesaj taşıdığı düşünülmesi yönüyle mistik ve dinsel bir konudur. Ayrıca insanların her gece yaşaması ve beyinde hangi bölgede oluştuğu yönüyle nörolojik, insan davranışlarını etkileyen yönüyle psikolojiktir. Toplumu şekillendiren, hatta tarihte imparator ve kralların çok önem verdiği yönüyle de neredeyse tarihsel ve siyasal bir olgudur. Türkiye, coğrafi ve jeopolitik konumu nedeniyle bulunduğu doğu ve batı kültürlerinin birlikte yaşadığı hem de kaynaştığı bir önemli bir köprü konumundadır. Rüya konusunun ele alınmasında yakın dönemde yaşadığımız sorunların önemli bir etken olduğunu ifade etmeliyim. Özellikle Osmanlı'nın son dönemleri ve yeni Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte yönünü Batıya çevirmiş bir resmi devlet ideolojisinden söz edilmektedir. 1963'ten bu yana devam eden Avrupa Birliği ve Avrupa'ya uyum süreci bunun en önemli sonuçlarından biridir. Fakat son 20 yıldır, siyasal İslam ve muhafazakârlaşma konuları, Türkiye'nin geleneksel kodlarına döndüğü tartışmalarında sadece Türkiye'de değil Avrupa ve Batı dünyasında siyasal ve bilimsel gündemde önemli bir yer işgal etmektedir. Uzun yıllar devam eden Türkiye'nin modernleşmesi veya batılılaşması konusu hem siyasal gündemde hem de sosyoloji ve psikoloji bilim dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Rüyanın etkileri, toplumsal düzlemde ve bilimsel düzlemde nasıl konuşulmaktadır? İnsanlar rüyaya nasıl bakmaktadır, hangi rüya açıklamaları ve kuramları halk nezdinde daha çok karşılık bulmaktadır? Hangi ifadeler, hangi temalar rüyanın sosyal temsillerine dönüşmüştür? Bu konular, tezimizin en önemli ana sorularını oluşturmaktadır.

Sosyal psikoloji hem bireyin toplumsal davranışlarını inceler hem de bireyin davranışlarını etkileyen toplumun ve toplumsal olayların, ne şekilde birey üzerinde etkili olduğunu anlamaya çalışır. İnsan davranışlarının var olan ya da gözükmeyen sosyal varlığından nasıl etkilendiğini merak eder. Fakat bu anlam arayışı daha çok insanın sosyal davranışları üzerindedir. Sosyal psikoloji, insanın duygu düşünce,

tutum, algı, inanç gibi daha sosyal ilişkilere yansıyan yönleriyle ilgilenir(Kayaoğlu, 2004:6). Gündelik olaylar da etkileri sebebiyle sosyal psikoloji tarafından incelenmektedir. Her gece gördüğümüz bir gerçeklik olan rüyanın hayatımızda ne denli etkili olduğu, davranışlarımız üzerinde etkili olup olmadığı, rüyalarımıza yönelik tutumlarımızın ne olduğu, sosyal psikolojinin insan davranışlarını açıklama biçimi üzerinden incelenmesi gereken bir konu olduğunu düşünüyorum. Rüya hem bireysel olarak kendi içimizde değerlendirdiğimiz, hem de aile içinde, iş ortamında ya da bir komşuyla kahve içerken paylaştığımız, diğer insanlara dönem dönem anlatıp üzerine konuştuğumuz, hatta daha büyük toplumsal grupların hakkında paylaşım yaparak etkilendiği ciddi bir toplumsal konuya dönüşebilmektedir. Bireysel, kişilerarası ve daha büyük gruplar arası etkileri sebebiyle, rüya kavramı her şekilde sosyal psikoloji tarafından incelenebilecek bir konudur.

İnsan olarak, hem hayatı kontrol etmek, hem tutarlı davranışlar sergilemek ve bu sayede çevremize ve kendimize güven vermek için sürekli çevremizi, hem anlamaya hem de açıklamaya çalışıyoruz. Bir şekilde diğer insanlarla iletişimde olmak, onlara görüşlerimizi anlatmak, davranışlarımızı veya olan biten her şeyin nedenlerini açıklamaya devam ediyoruz. Sürekli bilgi bombardımanına, açıklamalara, yeni bilgilere ve değişik zorluklara maruz kalıyoruz. Yani anlamlandırma, bir biçimde hayatla baş edebilmek için zorunlu bir etkinlik sürecidir. Bu yüzden insanın sağduyu bilgisi üretmemesi mümkün değildir (Lange, 2013: 477).

Düşünceyi bilimsel bilgi ve sağduyu bilgisi şeklinde ikiye ayıran anlayış, bilginin kaynağına atıfla, bilim insanının düşüncesini sıradan insanın düşüncesinden daha doğru ve değerli görmektedir. Tanımlara baktığımızda kişisel deneyimler ya da geleneklere dayandırılan sağduyu bilgisi ve bilimsel mantık içerisinde üretilen bilgiden farklı değerlendirilir. Çünkü keyfi analiz ve çıkarımlara dayanmaktadır, bir yöntemi ya da deneyle kontrolü, ya da istatistiki bir doğrulaması yoktur. Sosyal temsillerin ortaya çıkmasında ise bilimsel bilgi ile sağduyu bilgisinin farklı bir karışımı vardır (Bilgin, 2003: 355).

Sosyal temsiller kuramı, Moskoviçi tarafından 1961 yılında oluşturulmuştur. Fakat temsil kavramı aslında ilk olarak Emile Durkheim tarafından kullanılmıştır.

Durkheim kolektif temsilleri, bireyselliğin karşısında, toplumsal olayları ancak toplumsal olanla ele alabiliriz görüşü üzerinden; ürettiği, toplumsal olgu ve olayların zihinsel süreçler üzerinden bireye indirgenerek anlaşılamayacağını öne sürer. Bu sebeplerle sosyal olayları, olgu kavramıyla nesnel bir hale getirerek, neden sonuç ilişkisi içerisinde, doğal bilimlere gibi benzer yöntemle incelenmesi gerektiğini savunur. Bireylerin kolektif temsiller yoluyla sosyal hayata uyum sağladığını iddia eder (Arkonaç, 2010: s.108).

Kolektif temsiller Marshall'a göre *"kolektif bir yapının geliştirdiği, tekil bileşenlerine indirgenemeyen fikirleri, inançları ve değerleri anlatır."* Her bir insan için kolektif temsiller dünyayı anlamak ve anlamlandırmak için bir düzen oluştururlar, insanların birbirleriyle ve toplumla ilişkisini düzenlerler, kuralları sembolize ederek herkes için yorumlanabilen bir nesneleştirme sürecine hizmet ettikleri ifade edilir (Marshall, 1999: 419).

Moskovici'ye göre sosyal temsiller Durkheim'den farklı olarak tek bir sosyal temsil ya da tek bir bütün sonuç ve çıktı olarak tanımlanmaz. Sosyal temsiller, toplum içindeki farklı grupların ürettiği bilgilerin toplumla temasıyla ve belirli konular etrafında odaklanmasıyla oluşmaktadır (Moliner, 2011: 481).

1.1.1.Sosyal Temsiller Teorisi Nasıl Ortaya Çıktı?

Moskovici'nin sosyal temsiller kuramını ortaya çıkarması, Fransa'da gündemdeki Katolik kilise ve Komünist parti çekişmesindeki konulardan birinin psikanaliz ve etkileri, ayrıca bu etkinin günlük dilde ve medyada kullanımı Moskovici'nin dikkatini çekmiş 2 yıl boyunca, dergi, gazete ve mülakatlarla bu etkiyi incelediği ifade edilmiştir. Çünkü 1950'li yıllarda ana akım Fransız medyası psikanalizin terimlerini yoğun biçimde kullanmaktaydı (Markova, 2004: 121).

Moskovici'nin psikanaliz kuramını incelemek için kullandığı sosyal temsiller kuramı, yine benzer şekilde evrim kuramı, görelilik, diyet, delilik, sağlık vb. birçok konunun halk arasında yaygınlığı ve kullanımını açısından incelenmiştir (a.e. s. 124).

Moskovici'ye göre modern toplumlarda insanlar sürekli sağduyu bilgisi ve bilimsel bilgi arasında gidip geldiklerinden her iki bilgiyi de iş ve özel yaşamda

sıklıkla kullandıklarından bahseder. Hayatın içinde çoğu kez sağduyu bilgisi ile bilimsel bilgi yer değiştirir durur, fakat burada sürekli etkileşimle üretilen bir bilgiden söz edilebilir. Fakat uzman olan kişilerin de uzman olmadıkları konularda sağduyu bilgisini kullandıklarını ifade eder (Moscovici, 1984: 30).

Moskovici, sosyal yapının ve bilginin değişiminin nasıl gerçekleştiğini, bunda medyanın rolünün ne kadar etkin olduğunu, sosyal temsil kuramı üzerinden anlatır. Gündelik hayatta insanın kullandığını sağduyu bilgisinin, bilimsel bilgi ile karışarak başka bir formata dönüştüğünü ve sürekli üretilen ve değişen başka bir bilgiye dönüştüğünü fakat modern toplumlarla, geleneksel toplumların ürettiği sosyal temsillerin farklı olduğunu savunur (Atabinen, 2015).

Sosyal temsiller nedensel açıklamaların toplumda nasıl ortaya çıktığını, geliştiğini açıklamaya çalışır. İnsan hayatı daha iyi anlamak için sadeleştirmeli, her şeyi daha da basitleştirerek her şeyi anlaşılabilir kılarak doğaya ve çevresine karşı kontrol yeteneği kazanmaktadır (Bilgin, a.g.e , s. 356).

İnsanoğlu yaşamı boyunca, bilinmeyi araştırmış, hem kendinde hem de doğada, merak ve kontrol duygusuyla birçok açıklama üretmiştir. Bilinmeye dair nedensel açıklama ihtiyacı, insanın sanki kaçınılmaz zihinsel işlevidir.

Sosyal temsillerin oluşması, daha çok medya yoluyla sadeleştirilmiş uzman görüşlerinden oluşur. Bu sosyal hayatın nasıl ve ne üzerine kurulacağını tariflerini barındırır. Sanki açıklamalar birer doz ilaçlar gibi kısa, nasıl olmalı cümlelerine dönüşür. Bu sayede hayatın sırrını yakalamış gibi insanlar onlara sarılır. Bilgin, bunu sıklıkla insanlardan duyduğumuz şu klasik popüler cümlelerle tanımlamıştır. “Spor sağlığa yararlıdır! Politikacılar yolsuzluğa bulaşmıştır! Temizlik için hijyen kurallarına uymalısınız!” gibi kalıp cümleler zor bilimsel konuların kısa özetleri gibidir. Daha karmaşık bilinmeyen süreçleri içinde barındıran bilimsel konular, kendilerinin anladığı kadarıyla bilindik metinlere dönüşür. Artık bilgi taşınabilir dönüşmüş ve bilinendir (Bilgin, a.g.e, s. 355).

Bir biçimde insanlar karmakarışık bilimsel açıklamaları alıp, hipotez ve kuramları, sıradan basit ve anlaşılabilir ifadelere ya da iddialara dönüştürmektedirler (Vaughan, 2014: 117).

Hewstone, sosyal temsiller için, toplumun ya da toplumdaki belli grupların veya belirli kişilerin paylaştığı, belirli konularda aynı şeyi anladığı bir görüş biçimi ya da paylaşılmış bir bilgi diye tanımlamıştır. (Hewstone, 2001: 211).

Moskovici, sosyal temsilleri araştırırken 4 farklı şekil ve durumda sosyal temsillere bakılabileceğini söylemektedir. Bu dört durum öncelikle günlük yaşamda insanların birbirleriyle konuşmalarında bilinmeyen olay ve durumları değerlendirmelerini, kriz dönemlerinde ortaya çıkan kargaşanın konuşulduğu hararetli tartışma ortamlarını, bilimle ilgilenen fakat bunu amatörce ya da hobi amaçlı yapan insanların konuşmalarını ve her hangi bir konuda gerçeğin yeniden inşa edilmesi sürecinde insanların kümeleşerek farklı gruplarda konuların yeni kavramlar ve tanımlar oluşturularak tartışılmasını kapsar. Bu tartışmalar sayesinde, sosyal temsillerin daha açık hale geldikleri, bu yüzden bu 4 durumda daha net gözlemlenebileceğini ifade etmiştir (Akt.Cirhinlioğlu, Aktaş ve Özkan, 2006:168).

1.1.2.Sosyal Temsillerin İşlevi

Bilgin, sosyal temsilleri açıklarken sıradan insanın günlük hayattaki ürettiği bilgi olan sağduyu ile uzmanların kullandığı, teknik bilgi dilinin hâkim olduğunu ifade eder. Bilimsel bilginin aslında ayrıştırıldığı fakat zaman içerisinde iletişim araçları sayesinde, etkileşimin yoğunluğu ile halkın, yani uzman olmayan insanların da teknik bilgiye eriştiği ve ortaya sağduyu ve bilimsel bilgi karışımı olan, insanların zihninde, günlük hayatta konuşulan ya da insanların sorun olarak karşılaştığı durumları açıklayan bir işleve dönüştüğünden bahseder. Ayrıca insanlar günlük hayatta belirli sorunlarla karşılaştıkça, bilimsel bilgi soyut olmaktan çıkıp belirli ve sembol ve bilinen başka benzer örneklerle somutlaştırılmaktadır. Fakat burada bilim insanı ile halkın bu bilgiyi kullanma amaçları birbirinden farklıdır. Çünkü bilim insanı bilgi üretmeye, bilimsel kurallara ve yeni bir şeyler bulmaya odaklanırken, gazete ve televizyonlar

bilimsel bilgiyi, halka alınıp satılabilen bir metaya dönüştürmekte ve halk da bu bilgiyi günlük hayatta işine yarayacak şekilde nasıl kullanabileceğine odaklanmaktadır. Bilimsel bilginin dönüşümün bir biçimde gazete ve bilimsel dergi yazılarının karşılaştırılmasıyla anlaşılabilceğini ifade ediyor. (Bilgin, 2013: 48)

Sosyal Temsiller, toplumdaki bilgi örgüsünü, insanların hayatlarındaki pek çok yeni konuyu nasıl açıkladıkları, açıklamaların kaynağı olan bilgi türlerinin kaynağını ve en önemlisi toplumları yönlendiren sosyal olayları ve toplumu yönlendirme çabasındaki bütün çevreleri ve bilgi üreten bütün her bir kurum, yapı ya da sosyal ve psikolojik süreçleri net biçimde görmemize, anlamamıza imkân vermektedir. Sosyal temsiller vasıtasıyla toplumumuzu, onu yönlendiren grupları ve kriz haline gelmiş olayları, sonrasında oluşan bilginin hâkimiyet kurma çabalarını daha net ve detaylı tanıma şansı bulmaktayız. Sosyal temsillerin en önemli işlevi insanın dünyayı anlama ve anlamlandırma yolunda yaşadığı sosyal gruplarla ortak anlamlar oluşturması ve hayatını bu anlamlar üzerinden düzenlemesidir (Cirhinlioğlu, Aktaş ve Özkan, 2006:163).

Sosyal temsillerin esas görevinin hem birey düzeyinde hem de toplumsal düzeyde kullanılış amacı, bilinmeyen ama gerekli olan bilgiyi, bilinmeyenden tanıdık olana çevirmek ve onu kullanışlı, işlevsel bir bilgiye dönüştürmektir. Bir diğer yönden bakıldığında da bilimin toplumun her kesimin de anlaşılabilir bir forma dönüşmesi ve hâkim bilginin bilimsel bilgiye dönüşmesine sebep olmaktadır (Bilgin, 2003: 356).

Fakat farklı sosyal gruplar için aynı kavram farklı sosyal temsiller oluşturabilir. Burada kastedilen herkesin aynı şekilde sadeleştirip, zihninde aynı resim, imaj ya da anlamlılığın olduğundan asla bahsedemeyiz. Her grup kendi norm ve değerlerine göre temsiller oluşturabilir. Parker'in(2000) yaptığı modernliğin ve laikliğin sosyal temsilleri araştırmasında, 3 kategoride "*günlük yaşamın dünyevileşmesi olarak laiklik*", "*demokrasinin gereği olarak laiklik*" ve "*dini, modern yaşamla uzlaştırma projesi olarak laiklik*" birleştirmeye çalışmıştır.

Hogg ve Vaughan'a (2014) göre Moscovici sosyal temsillerin yaşamın içindeki karşılaşılan olaylardaki nedensel açıklamaları kültürel olarak inşa edip paylaşmanın bir yolu olarak tarifler. Amaç ait olduğumuz sosyal gruplarda ortak olarak bu anlamları

üretmek bir biçimde ortak bir anlama ve dil oluşturuyoruz. Bu sayede zor konularda dahi ortak bir anlayış üretmek zor konuları ve sorunları ortak bir algı perspektifinde çözmüş oluyoruz. Fakat bu bilginin dönüşüm süreci aslında çok sıradan bir şekilde bir grup üyesinin bir medya kanalı yoluyla duyduğu teknik ya da bilimsel bir konuyu duymasıyla başlayan süreç, kendi anladığı biçimde bir sadeleşmeye uğramış, artık dost meclislerinde, sohbetlerde konuşulan ifade edilen, birinden diğerine aktarılan bir bilinen toplumsal sorun ve anlama dönüşmüştür.

Örneğin, televizyon kanalında bahsedilen madde bağımlılığı kavramı, tıbbi bir terim olmaktan çıkmış, içinde barındırdığı süreçler (kötüye kullanım, tolerans, yoksunluk, toksikasyon) önemsizleşmiş, bir biçimde yakın bilindik bir resim ya da kişiyle somut bir imaja dönüştürülmüş ve bütün grup üyelerince, bilinen ve hâkim olunan bir konuya dönüşmüştür (Hogg ve Vaughan, 2014: 118).

Wagner'e göre insanların gündelik konuşmalarında, karşılıklılık ilkesiyle üretilen, birlikte konuşmada inşa edilen, söylemsel zihinsel temsilleri bir zaman sonra belirli bir sosyal gruptan daha geniş kitlelere yayılan, anlayışlar bütünüdür. Bu gizil bir biçimde belirli bir grubun belirli bir konu ya da anlam üzerinde anlaştığı nesneleşmiş bir anlayıştır (Wagner, 2004: 114). Wagner sosyal temsili, öncelikle konuşmalara da birlikte üretilen, yayılan, zihne oturan belirli grupların üzerinde soyut bir fikir birliği ya da ortak anlama yaşadığı bir şey olarak tarifler.

Myers da sosyal temsilleri açıklarken, belirli değerlere göre şekillendiğini, belirli varsayımlar taşıdığını ve bir biçimde kültürün, ya da belirli bir ideolojinin etrafında bulunan bireylerce paylaşılan inançlara ait izler taşıdığını, aslında her insan için ayrıca kendisine ait bir kendilik ve dünya görüşü oluşturmasına vesile olduğunu vurgular (Myers, 1996: 9).

Bilgin'e göre sosyal temsiller, kişiye bir bakış açısı sunması sebebiyle bir yönüyle işlevseldir. Esasında sabit bir anlayış değil, ilerleyen müzakere edilen, sosyal anlamda bir zemin inşa etmeye yarayan, bilinmeyen kavramları anlamak için kullanılırlar. Sosyal temsiller medya, sosyal medya gibi etkileşime açık alanlardan çekilen, bilimsel bilgidен beslenen fakat günlük yaşam diline dönüştürülmüş, daha

sadeleştirilmiş ya da basit parçalara indirgenmiş, bir daha nesnel gerçeklere dönüştürülmüş bir başka tür bir bilgi şeklindedir (Bilgin, 2003:355).

Moskovici daha da ileri gider, hayatın içinde durumlara ve olaylara gösterdiğimiz tepkiler, diğer insanlara, doğaya ve kâinata yönelik davranışlarımız, daha öncesinde yapılmış bir tanım ve tarifile ilgilidir ve bu tanım ait olduğumuz grup ve grupların ortaklaştığı bir tanımdır. Düşüncelerimiz ve inançlarımız birer kalıp ve örgü şeklinde sosyal olarak inşa edilmişlerdir. Bu örgüler içinde olduğumuz grup ya da gruplarca paylaşılan örüntülerdir (akt.Vaughan, 2014, s. 190). Fakat bu örüntüler canlıdır, değişim gösterir, yok olabilir ve her an yeniden üretilerek büyüyebilirler (Cirhinlioğlu, Aktaş ve Özkan, 2006:164).

İnsanı sosyal olarak inşa edilen bilgi ve temsilin mahkûmu olarak tanımlayan bu yaklaşım, insanın özgürlüğü noktasında tartışmalıdır. Düşüncesini üreten grubun esiri insan modeli, her şey dilde inşa edilir, anlayışıyla söylemle yakınlaşmaktadır.

1.1.3.Sosyal Temsillerin Oluşum Süreci

Moskovici'ye göre, eski zamanlarda bilimin temelini oluşturan felsefi düşünce sistemi daha çok sağduyu bilgisine dayanmaktaydı. Fakat bilim bugün farklı yöntemlerle çalışmaktadır ve sağduyudan öte kendine özgü yöntemler geliştirmiştir. Bugün sağduyu bilgisi yani kişisel deneyimin ve geleneksel olan bilginin azaldığı görülmektedir. Fakat bugün bilimsel bilgi dilinin zorluğu sebebiyle zaruri olarak sağduyu bilgisiyle karışmakta ve başka bir bilgi türüne dönüşmektedir. Moskovici, bilimsel bilginin içinde çok fazla gizem barındırdığını fakat onların tanıdık hale gelmeden insanları cezbetmeyeceğini bu sebeple öncelikle medyanın, bilimsel bilgiyi bir biçimde daha tanıdık versiyonlara çevirdiğini bunun bir zaruret olduğunu ifade etmektedir. Tuhaf olan bilimsel kelimeleri, deneyleri ve onların kavramlarını olağan, anlaşılabilir yapmak zordur. İnsanların kendince bir bağ kurabilmeleri için bir yakınlığın şart olduğundan bahseder. Bu yakınlığı kurmak içinse demirleme ve nesneleştirme süreçlerinden geçirecektir (Bilgin, 2003: 356).

Sosyal temsillerin ortaya çıkması için ortaya bir krizin çıkması, ya da toplum önünde var olan bir konunun yetersizliği, ya da çok yönlü ele alınabilmesi için farklı, kritik öneme sahip bir durumun yaşanması gerekir. Moskovici bu süreç için daha ziyade eşi benzeri görülmemiş bir olayın, bilinmeyen bir fenomenin ya da çok nadir görülen bir olayın toplumun farklı kesimlerinde dikkat çekecek bir biçimde bilim insanlarınca ya da uzmanlar tarafından teknik düzeyde konuşulması gerekmektedir. Çünkü insanların olağan hayat akışını bozacak yeni bir açıklama getirmeleri ya da onu kontrol edilebilir bir forma getirmesi sanki zaruri insani bir ihtiyaçtır, çünkü bilmek, hayatı devam ettirebilmek için, korunmak için olmazsa olmazdır. Farklı sosyal gruplar artık konu üzerinde kendi kültür, ideoloji yanlılıkları çerçevesinde kendi sosyal temsillerini üretmişlerdir (Moliner, 2011: 481).

Lorenzi ve Clemence de sosyal temsillerin grup normları gibi grup içinde inşa edildiğini ve gruplara göre farklılaştığını, hatta toplum için önemli konulardaki tartışmaların artık sosyal temsillerin çatışması üzerinden yürütüldüğünü ifade etmektedir (akt.Vaughan, **a.g.e.**,s. 118).

Bu konuyu daha çok Hollywood filmlerinde dünyayı tehdit eden bir uzaylı, göktaşı, deprem, dev dalgalar, küresel ısınma ya da daha çok bilinmeyen bir terör saldırısı karşısında; Amerikan Devleti'nin bu konuda en uzman kişiyi, kahramanı bulup getirmesi ve kamuoyunu aydınlatması şeklinde görürüz. İşte medya her bilinmeyen konuda toplumu aydınlatacak konukları bulup getirir ve toplum artık o konunun cahili değil, bileni, tartışanı, fikir üreteni haline gelmiştir. Bugünde benzer biçimde medya sanki gizil bir biçimde halkı eğitmeye veya yönlendirmeye devam etmektedir.

1.1.3.1.Demirleme (Anchoring)

Bilinmeyen bir kavram ya da bilgiyi, bir şekilde bildiğimiz bir kategori ve düşünce sistemi içerisinde yerleştirilir ve isimlendirilir. Bizde var olan bir şemaya ya da paradigmaya uygun bir biçimde konumlandırılır, o kategoriden benzetme yapılır ve o sisteme uygun bir elbise giydirilmiş olur. Moskovici bu durumu, bir köyde hastalık sınıflaması yapan bir doktorun köylülere bu hastaları ya da hastalıkları anlatırken, onların kullandığı bilindik kelimelere ve tanımlamalar üzerinden aktarılması, yani

medikal terimler yerine, halk arasında "idiyot", "serseri" ve "spastik" gibi tabirleri kullanmasını örnek verir. Bilinmeyi daha bilinen kavramlara yakınlaştırarak aktarmak, ya da varolan kategorilere uydurmaya çalışma çabası diyebiliriz(Moscovici, 1984:42). Yani önce başka bir yapıyla karşılaştırarak onun özelliklerine sahip olur. Buna bir sınıflama ya da isimleştirme işlemi denilebilir. Cesur, demirleme sürecini “*bir nesne veya kişi ya da şey isimlendirildiğinde tanımlanabilir, belirli özellikler kazanır ve bu özellikleriyle diğer şeylerden farklılaşır, bu konsensüsü sağlayanlar arasında bir uzlaşma nesnesine dönüşür.*” şeklinde tanımlamaktadır (Cesur, 2002: 11).

Yabancı, isimlendiremediğimiz ve sınıflandıramadığımız şeylerle ilgili bir direnç gösterir veya o şeyden uzaklaşmaya çalışırız. Böyle bir uzaklaşma yaşamamak için bilinen bir kategoride o şey anlamlandırılır, sınıflandırır ve üzerine düşünebilir ve konuşabilir hale getiririz (Moscovici, 1984: 42). Demirleme süreci daha çok zihnimizdeki anlamlı şemalara göre bir yerleştirme ve haritalandırma olarak görülebilir. Örneğin hastaneden az Türkçe bilen hastalara test uygularken, mevsimi sorduğumuzda "Yani ocak şubat mart gibi mi?" şeklinde cevap vermeleri buna örnek olabilir. İlk kez donut ısmarlanan birinin bunu, şekline bakıp bunu simide benzetmesi, yedikten sonra ise "Topkek bu ya" demesine benzetebiliriz. Yabancı olunan şeyi, kendi değerler ve bilgi sisteminde uyumlu olanla eşleştirme çabasıdır.

Öncelikli amaç konuyu veya bilinmeyi neyse onu grup kendi anlam tablosuna eşleştirir, kendi norm ve değerler tablosuna uyumlu bütününe ana yazılımına günceller, artık kendi içerisinde bir tutarlılığı vardır. Fakat bu yabancı dilde bir kelime öğrenmek gibi sabit değişmezlikten daha çok daha dinamik, iletişimde yeniden üretilebilen bir anlamadır (Moliner,2011: 483).

1.1.3.2.Nesneleştirme (Objectifying)

Moskovici, nesneleştirmeyi anlatırken, makalede İngiliz fizikçi, Maxwell'in “*kimsenin ciddiye almadığı soyut ve anlaşılmasız teoriler bir gün gelir anlaşılır ve somut hale gelir*” düşüncesinden örnek vermektedir. Yani bir nesilde anlaşılmasız soyut şeylerin zamanla somutlaşıp anlaşılır kılınacağını, açık bir düzeye geleceğini ifade etmektedir.

Önce tamamen bilgi dünyasında uzak ve kavramsal olan şey bir süre sonra herkesin kabul ettiği fiziksel bir varlığa dönüşür. Örneğin bir zamanlar gerçekliğimiz olan doğaüstü ve spiritüel olan bir sürü kavram artık reddedilmektedir. Moskovici, farklı düzeyde gerçeklikler olduğunu kabul eder. Toplumlar sürekli yeni gerçeklikler yaratır ve bir süre sonra bu gerçekliklerde yerini kaybedebilir olduğunu savunur (Moscovici, **a.g.e.**, s. 63).

Bilgin'e göre ise nesneleştirme, aşına olunmayan, yabancı kavramların, imajlar, simgeler ve doğala dönüştürme yoluyla somut, maddi anlam ve şeylere dönüştürülmesi işlemidir (Bilgin, **a.g.e.**, s. 356).

Bir kavram veya konunun, bazı parçalarına ayrılarak, grup tarafından, kendi normlarına uygun benzerlikler yoluyla, seçtikleri kavramlara daha yoğun bir ilgi ile nesneleştirici, ya da cisimleştirici anlamlar yüklenerek, konuyu temsil eden bağlamından koparılmış yeni gerçekliklere dönüşmeleri sağlanır. Daha büyük ve daha yoğun anlamların olduğu bir konu olmaktan çıkar, belirli isimlerle, belirli imajlarla artık zihnimizde bir şekle bürünmüş, somutlaştırılmış, parça kavramlardan daha farklı bütünü temsil eden basit şekillere bürünmüştür(Moliner, 2011: 482).

Markova da nesneleştirme için yabancı olunan bir düşüncenin sabitleştirilmesi ve somutlaştırılmasından bahseder. Fakat nesneleştirme de artık eski düşünce içeriği orijinalikten çıkmış, başka bir şeye benzetilmiş ve vücut bulmuştur (Markova, **a.g.e.**, s. 132).

Wagner ise kurumların nesneleştirmesinden insan gibi davranışlar atfedildiğinden bahseder. Mahkeme, meclis okul veya birçok kurumdan bahsederken, somut davranışlar ya da tek bir kişi gibi davranışlardan ve faillikten bahsederiz şeklinde açıklar (Wagner, **a.g.e.**,s. 114).

Cesur(2006), nesneleştirmeyi açıklarken, şeylerin, düşüncelerin, bir biçimde ikonlaştırılmasına ve yeni bir imajla yeniden üretilmesine, Tanrının babayla kıyaslanmasını örnek verir, bir biçimde ete kemiğe bürünmüş bir beden kazanmış kavram şeklinde açıklar. (Cesur, **a.g.e.**,s. 12)

Moskovici'nin psikanalizle ilgili araştırmasında nesneleştirmeyi açıklarken çekirdek kavramından bahseder. Bu kavramlar bilinç, bilinçdışı, bastırma ve kompleks kavramlarıdır. Büyük bir teoriyi belirli kavramlara indirgemek ve onlar üzerinden tariflemek, yani bir biçimde çok özet ve somutlaşmış yapılara dönüştürmek şeklinde ortaya çıkarlar. Neredeyse bu kavramlar, artık somut gözlenebilen psişik organlar haline dönüştürülmüş, herkesin bildiği fakat teoriden bağımsız yeni nesnelere haline geldiği anlatılmaktadır (akt.Moliner, 2011: 483). Bilim insanları olarak sosyal psikologların amacı toplumu ve toplumu etkileyen yapıları anlamak olmalıdır. Bu anlama süreci bazen direk bir konuyu mülakaat ile bazen dolaylı olarak rüya üzerinden toplumun gündelik diline ve düşünce yapısına sirayet eden bilgi kaynaklarını irdeleyerek olabilir. Biz bu araştırmamızda rüyalar üzerinden toplumun düşünen ve düşünce üreten yapısını inceleyeceğiz. Fakat şimdi rüyalarla ilgili en çok bilgi üreten bilim dallarının rüya ile ilgili yaklaşımlarını inceleyeceğiz. Bu inceleme sırasında ulaşacağımız temalar günlük dilde ne sıklıkla karşımıza hangi kaynaktan çıkacak merakla beklemekteyim.

1.2. Psikoloji Bilimi Bağlamında Rüya

İnsanlık tarihi boyunca insanın hayatı, çevresi ve doğasını anlama çabası ile hayatın anlamını bulma arzusu devam etmiştir. Fakat bu anlama, yanıt ararken, içinde bulunduğu dönemde hâkim anlayış, o dönemin bilim, sanat, ekonomi, din ve kültürel yaşamına etki etmiş ve onları şekillendirmiştir. Yüzyıllar içerisinde toplumları yönlendiren temel konular bu şekilde değişime uğramıştır.

Aslında rüya hakkındaki modellerden en uzun dönem hâkim olan, dinsel rüya modeliydi. Bu modelde rüyalar Tanrı'dan gelen mesajlar olarak algılandı (Stickgold, 2010: 1010).

İnsan zihninin karmaşıklığı gerçek manada rüyalara da yansımıştır. Rüyalar hala açıklanması zor bir konu olarak psikoloji biliminin ilgisini çekmektedir. Çünkü rüya üzerine sistemli bir biçimde deney yapamazsınız. Rüyaların oluşmasına neden olamazsınız. Rüyaların kendi içerisinde özerk bir yapısı vardır. şu anki teknoloji itibariyle görüntülenemezler ve rüya oluşurken üzerine gözlem yapılması mümkün

değildir. Bu yüzden rüyalar üzerine oluşturulan bütün tezler yanlışlanmaya devam edebilir çünkü bireysel deneyimler söz konusudur(Domhoff, 2016: 2).

Rüya sürecini anlamak için, rüyayı başlatan fiziksel değişimlerin olduğu uykuyu incelemek gerekir. Ortalama bir günde bir bebek 17 saate kadar uyumaktadır. Yetişkin bireylerde ise uyku süreci 10 ile 6 saat arasında değişmektedir. Hayatımızın neredeyse 3/1'i ya da 4/1'i uykuda geçmektedir. Fakat bu uyku sürecinin tamamında rüya görmüyoruz, toplam uykunun %20'si civarında rüya görüyoruz(Şenel, 2005 :3). Uyku sürecinde, bilincimizin tamamıyla yok olması değil, değişmiş bir bilinç durumuna geçildiği düşünülmektedir (İlal, 2006: 223).

Rüya nedir sorusuna, her disiplinin özelinde yanıt aramaktadır. Psikoloji sözlüğünde rüya: *“REM uykusu sırasında, ancak diğer zamanlarda da gözlenen öykümsü imajlar, hisler, algılar dizisi. Ya da uyku sırasındaki zihinsel etkinlikler; uykuda kurulan hayaller; nin uyku sırasındaki sembolik dışavurumlarıdır.”* şeklinde tanımlanmıştır(Budak, 2003: 643).

1.2.1. Freud ve Rüyalar

Rüyaların anlaşılması, simgelerin, sembollerin çözümlenmesi, rüya içerisinde ki mananın bulunması gerçekten çok zordur. Bu sebeplerle bu konu üzerinde onlarca farklı kuram geliştirilmiştir.

Rüyalarla ilgili genel tıp literatüründe başka çalışmalar olsa da nörofizyolojik açıklamaları da kullanarak psikolojik açıklamaların, psikoloji literatürüne baktığımızda rüyalarla ilgili ilk yazıların Sigmund Freud ile yazılmaya başladığını söyleyebiliriz (Güven, 2015: 16).

Rüyalar, nihai bir biçimde arzuların tatmini, uykunun korunması, bilinç düzeyinde reddedilen bastırılmış dürtülerin hem uzlaşısı hem de adaptasyon yoluyla örtük bir biçimde doyurulmasıdır (Trayler, 1997: 238).

Bastırılan dürtünün içeriği ise bazen korkular, bazen istekler, bazen de kaygılar olabilir. Fakat bu bastırılan kısım bir biçimde geri döner, bu bazen şakalar, bazen dil sürçmeleri, bazen sembolik bazen açık rüyalar, bazen de din yoluyla gerçekleşir. Rüya

kısmi bir sansür mekanizmasıyla çalışır, isteklerin tatmini gizil bir biçimde sağlanmaya çalışılırken, uyumsuz istekler yeterince gizlenemezse rüyayı gören kişi rahatsız olur ve uyanır. Freud'un kuramına göre rüyanın uykuyu koruma fonksiyonu da vardır (Bilici, 2013: 75). Amaç rüyaların kişiyi bir biçimde uykuda tutması ve uykunun bölünmesi engellenmesidir (Akt. Aslan, 2017: 1) Fakat zaman zaman rüyalar, uykuyu koruma konusundaki adaptif işlevlerinde başarısız olurlar. Yani rüya burada hem bir arabolucu hem de istekleri doyurucu bir fonksiyon yürütür (Domhoff, 2007: 1).

Freud rüyanın içeriğini yorumlayarak, rüyaların hasta tarafından anımsanan kısmında bulunan sembol ve anlatıma bakar, kişinin isteklerini, çatışmaları, dürtüleri açığa çıkartmaya çalışır. Burada amaç olarak örtülü içeriği deşifre edip, bu sembollerle ilgili çağrışımları yakalamaktır (Güven, a.g.e.,s. 16).

Freud rüyaları na giden kral yolu (anayol) olarak tanımlamakta ve süreçleri anlayabilmek için rüyaların içeriklerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. (Freud, 1909: 42) Çünkü süreçler rüyada kolaylıkla aktive olurlar ve açık bir biçimde ortaya çıkarlar (Genç, 2011: 41).

Freud'a göre rüyaların en önemli fonksiyonları, istek ve arzuların görüntüsel bir biçimde rüyada tatmin edilmesi şeklindedir ki bu bir zorunluluktur.(Boag, 2017:15)Freud'a göre rüya oluşturan şey, bir arzudur ve o arzunun tatmini, rüyanın kendisiyle mümkün olur. Rüyanın her zaman bir kaygı veya korku ya da sızlanma olmadığını anlamak için çocukların rüyalarına bakmak gerekir (Freud, 1998: 142).

Fakat Freud geleneksel öğretilerde var olan rüyaların gelecekte haber verebileceği konusuna karşı çıkmaktadır. Bu noktada Jung ile ayrılmaktadırlar.

1.2.2. Jung ve Rüyalar

Jung ise rüyaların gelecekte haber verme, tanrıdan bir mesaj taşıma gibi fonksiyonları olduğuna inanıyordu (Çetin, 2010: 260).

Jung'a göre semboller bilinenin çok ötesinde ilk başta anlaşılabilenin çok ötesinde anlamlar içermektedir. Çünkü insanoğlunun kavrayışının sınırlarının çok ötesinde binlerce hatta milyonlarca şey bulunur, o yüzden bir sürü sembolü kullanırız,

isimlendiremediğimiz her şeyle ilgili sürekli semboller türetiriz. İşte dinlerin de sembolik bir dil ya da imgelere çok fazla meyletmesinin sebebi budur, arkaik bir bilgi birikimi vardır ve bu bilgi birikimi sadece kelimelerle anlam bulamaz. Rüyalarda kullanılan sembolik dil de aslında sadece kişinin gördüğü ya da yaşadığı arzu, istek ya da zorluğun çok ötesinde bir bilgi taşıdığına işaretidir. Hatta Jung “ *İnsanın içini dışını tam olarak görüp anlayabildiği hiçbir şey yoktur. İnsan çevresini ancak kısıtlı bir şekilde algılayabilmesine izin veren duyularının sayısı ve niteliği ile sınırlıdır.* ”diyerek rüya ile taşınan arketiplerle ilgili bilginin önemine vurgu yapmıştır (Jung, 2009: 21).

Jung’a göre rüyaların bilince verdiği tepkilerdir. Rüyalar kişisel bilinçdışından başka kolektif bilinçdışımızdan da etkilenir. Ortak bilinçdışımız, aynen atalarımızdan aktardığımız genler gibidir. Psişik olan ortak bilinçdışında bize yüzyıllar öncesinden mirastır. Fakat bu bilgi bize imgelerle geçer. Bu imgelere arketip der. İnsan olarak bu miras sebebiyle karanlık gibi, Tanrı gibi konulara bir tepki verdiğimizizi ifade eder. Başlıca arketipler olarak anima(erkeğin dişil yönü), animus(dişinin erkeksi yönü), gölge(içimizdeki karanlık, kötüye meyilli yön), baba, kahraman, bilge adam, tanrı, güneş gibi örnekleri söyleyebiliriz (Burger, 2006: 157).

Jung’a göre rüyalar semboller yoluyla bir şeyi gizlemeye çalışmaz, onun içerdiği zengin içeriği anlayabilmek için çaba sarf etmemiz gerekir. Ayrıca Jung rüya yorumunda, “objektif (nesnel) ve sübjektif (öznel) yorum olmak üzere 2 tür yorum yapar. Objektif yorumda rüyada çıkan kişi, yer ya da olaylarla kişinin ilişkisi anlaşılmaya çalışılır. Sübjektif(öznel) yorumda ise simgeler, kişiler ve durumlar rüya görenin belirli yönlerini temsil eder (Forham, 2015: 127).

Ayrıca Jung, Freud’u rüyanın içeriğinden uzaklaştığını rüyanın kendisine odaklanmak yerine hatalı bir değerlendirme yaparak komplekslere odaklandığını iddia eder. Çünkü rüyayı anlamak için onu bir nesne gibi yakından ve çok boyutlu olarak incelenmesi gerektiğine inanıyordu. Rüyayla ilgili serbest çağrışım yaptırmak yerine, “şimdi rüyanıza dönelim, bu rüya size ne anlatıyor?”, diyerek tekrardan rüyaya döndürdüğünü ifade etmektedir. Jung’a göre “*rüyasında saçları darmadağın bir kadın gören bir adamla ilgili serbest çağrışım yaptırsaydım, rüyadan uzaklaşacak temel*

komplekslerine kayacak ve bu rüyadaki özgün içerikten uzaklaşarak ve anlamını sorgulamayacaktık”, demektedir. “Oysa o adamın pejmürde bir karısı yoktu, darmadağınık kişi aslında o adamın dişil yönü, yani animasıydı.” şeklinde ifade eder(Jung, **a.g.e.**, s. 29).

Jung’a göre insanların rüyalarındaki mesajları yok sayıp reddetme nedeni, insanın bilinmeyene karşı olayın şokundan korunmak için yaşadığı derin ve batıl korkudur. Jung’a göre rüyalar kaotik değıllerdir, arkalarında bir anlam taşırlar ve nın özgün bir anlamıdır bu. Bir şey bilinçten uzaklaşınca yok olmaz, yani aklımızdan çıkan düşünceler bir zaman sonra geri gelirler, fakat bu açık ve aleni şekilde olmayabilir ve bir biçimde bilincimizle temas içerisindedir (**A.e.**, s. 33).

Aslında Jung ile Freud arasında en önemli fark, nı oluşturan öğelerle ilgilidir. Yani sadece bastırılan istek arzular ya da toplumca kabul edilemeyen dürtülerden ibaret olmadığı ile ilgilidir. Jung’a göre bir sürü simge, olay, duygu, dürtü, düşünce ve algı önemini kaybettiği ve ihtiyaç olmadığı ya da bilinçte yer bulamadığı için na atılmış olabilir. Eğer yaşamımız tamamen bilinç düzeyinde kalsaydı, bu bilinç için çok ağır bir yük olurdu. Bu duruma her bilginin masaüstüne atıldığı bir bilgisayarı örnek verebiliriz. Yani rüyalar ndaki dev bir depodan doğaçlama ve anlamlı bir biçimde ortaya çıkan simgelerden oluşmaktadır. Ayrıca sadece geçmişin deposu olmayıp gelecekte olabilecek şeylerin de kokusunu verebilir. Buna örnek olarak Fransız matematikçi Poincare, Alman kimyager Kekule, Fransız Filozof Descartes’in ve İngiliz yazar Stevenson’un bilinçdışından gelen resimsel ani açıklamalar barındıran vahy diye adlandırdığı rüyalarını ve sonrasındaki buluşları vermektedir (**A.e.**, s. 38).

Freud’a göre hasta yapılan rüya yorumunu kabul ederse bu doğru olduğu anlamına geliyordu ve sonuç olarak hastanın yaşamında olumlu bir yaşam enerjisi olarak hastaya katkı sağlıyordu. Hastaya olumlu enerji olarak yansiyorsa günlük hayatına bu rüya yorumu doğru olduğu anlamına geliyor. Fakat eğer hasta rüya yorumunu kabul etmezse bu terapötik manada bir savunma ya da direnç anlamına geliyor. Yani her iki durumda da Freud her zaman haklı oluyor ki bu da hiç hata yapmaz gibi bir sonuç çıkarmaktadır. Direncin devam etmesinin mantığı ise hastanın bu nevroitik uyumdan aldığı o incecik zevki bırakmak istememesidir. Hasta eğer rüya

yorumuna uyumlu bir şekilde basit bir evet şeklinde yanıt verirse bu onun nevrozunu beslemektedir. Burada hastanın uyumu nevrotik bir uyumu temsil etmektedir (Domhoff, 2017: 2). Freud aktif psikotik süreç yaşayan hastalarla günlük hayattaki düşünce içeriği ile hastalık yaşamayan sıradan insanların rüyalarının benzerlikler yaşadığını ifade etmiştir. Bu sonucun aslında psikotik süreçte rüyalarda da nın aktive olduğunu ve aynı kaynaktan beslendiğini göstermektedir (Gençtan, 2002: 23).

Freud ile Jung'un ayrıştığı temel noktalardan birisi de nın sınırları ile ilgilidir. Freud ndaki simgelerin varlığının ilk 2 yıldan daha öte gidemeyeceğini yaşamla sınırlı olduğunu iddia ederken, Jungda nın kolektif bir yapıda olduğunu kültür gibi çok uzun bir arka planının olduğunu iddia eder.

Jung ile Freud arasında bir karşılaştırma yaparsak rüyalara yaklaşımla ilgili olarak, Freud'a göre rüyanın doğası; istek ve arzuların tatmini için gizil bir deneme yolu ve bastırılmış istek ve arzuların bir biçimde rüya ile açığa çıkmasıdır. Jung'a göre ise; rüya ile psişenin gelişmemiş kısımlarını ifade etmeye ve onları kompanse etmeye çalışırız. Ayrıca arketipleri açığa çıkarmak için uğraş olabilir. Rüya kesin bir biçimde psişenin kendini gerçekleştirme yolundaki en büyük yardımcısıdır.

Freud'a göre rüyanın en önemli görevi rüyayı korumak iken, bu Jung'a göre; kişinin uyanırken ki kişiliği ile tutumlarını dengelemeye yada telafiye çalışır. Freud'a göre rüyanın oluşum mekanizması, rüya çalışması iken Jung'a göre bu mekanizma sembolizasyon olarak çalışır. Ayrıca Freud'a göre bu sembollerin işlevi istek ve arzuları saklamak iken Jung'a göre bu bir biçimde açığa çıkarmak ve ifade etmektir.

Freud ve Jung arasında rüya yorum yöntemleri arasında da ciddi farklar mevcuttur. Freud, rüya yorumunda serbest çağrışım ve sembollerin yorumlarına başvururken, Jung, ampfikasyon* yöntemini, aktif hayal kurmayı, rüya serileri şeklinde yorumlamayı, sembollerin arketipsel çağrışımlarındaki geniş anlamlılık üzerine yöntemler kullanmıştır. Jung özellikle kuramını kolektif kavramına dayandırmaktadır. İnsanlığın büyük bir davranışsal, duygusal ve zihinsel mirası

*Amplifikasyon: Rüyanın anlaşılması için bireysel olarak rüya görenin, rüyada gördüğü kavramlara yoğunlaşması, o sembollerin onun hayatındaki anlamı ve önemi üzerine kişisel na başvurusudur. Ayrıca objektif amplifikasyon da ise terapistin rüyadaki sembollerin arketipsel, kolektif ve kültürel anlamı üzerine yoğunlaşması çabasıdır.(Çetin, 2010: 262)

paylaştığını ve bir biçimde bunun tekrarlandığını ifade etmektedir. Ayrıca yakın dönem çalışmalarında Calvin Hall'e göre ise Jung ve Freud yanılmaktadır. Rüya ne uykuyu korur, nede psişenin zayıf yönlerini geliştirmeye çalışır, uyku bir biçimde günlük yaşamımızdaki sorunlarımızla, duygu ve düşüncelerimizle paralellik ve devamlılık arz eder (Domhoff , 2017).

Literatürü genel olarak değerlendirdiğimizde ise aynı dönemde yaşamış iki bilim insanı arasında bile bu kadar bariz farklar varken, 100 yılı aşan bir sürede rüyaya dair, onlarca farklı yaklaşımın oluşması gayet doğal bir sonuç olacaktır. İşte bu rüya konusunun hem karmaşıklığını hem de derinliğini göstermektedir.

Geştalt Terapi'nin kurucusu kabul edilen Fritz Perls'e göre ise rüyalarımızı yaşamamızdaki tamamlanmamış, eksik kalan süreçlerimizi yaşayabilmek, tamamlanabilmek için bize kendimizden gelen mesajlardır. Bu sebeple rüyalar kendimizle bütünleşmek, boşluklarımızın doldurulması, kapanmayan ilişkilerimiz, yarım kalan duygu ve yaşantılar için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir (akt.Alibaşoğlu, 2016: 30).

1.2.3.Davranışçı Yaklaşım ve Rüya

İnsan davranışlarının ancak gözlemlenebilen yönlerine odaklanarak psikoloji bilimine hizmet eden bu yaklaşım, esasında rüya gibi direk gözlemlenemeyen soyut bir konuya çok ilgi göstermemiştir. Skinner'e göre rüya ne gizil bir arzu ve istek silsilesi ne de anılardan kaynaklanan bir süreçtir. Rüya daha çok gerçekte görmediğin, olmayan şeylerin görülmesi sürecidir, şeklinde adlandırır (akt. Hayes, 2009:620). Bu yüzden rüya esnasında da davranışın ancak bedenimizdeki değişimlerinin gözlenebileceğini ifade eder. Rüyalar bir biçimde geçmişte yaşadığımız edimsel veya klasik koşullanmaların geçmişten gelen bir örneği olarak tariflenir. Hayatımızda değişimlerin ya da davranışlarımızın rüyalarımıza nasıl yansıdığı davranışçılar için bir konu olabilir. Halihazırda davranışçı yaklaşıma göre rüya bir hafıza değil, uyku esnasında insanın dış dünyaya ya da çevresine verdiği bir tepkidir.

Davranışçı yaklaşıma göre rüyadaki organizma ile uyanık durumda ki organizma aynıdır. Fakat davranışçıların rüyadan uzak kalmalarının esas sebebi rüya

içeriğini anlamada daha özel tekniklerin geliştirilip kullanılması gereğidir ki bunu diğer yaklaşımları tercih eden psikologlar daha öznel deneyimler üzerinden çalışırlar. Fakat davranışçı psikologlar daha objektif yöntemlerin gerektiğine ve öznel deneyimin bir davranışı anlamadaki yetersizliğine inanırlar. Ayrıca davranışçılar, rüyanın kişinin gözlemlenebilen dış davranışlarından ziyade organizmanın bedeninin içinde bir yerlerde gerçekleştiğini ileri sürerler. Bu sebeple rüya onlar için gözlenemez bir olgudur. Davranışçı psikoloji geleneksel gözlem metoduna yeni eklemeler ve daha yeni teknikler geliştirmelidir aksi halde yetersiz kalacaktır (A.e., s. 626).

Norman Malcolm, rüya gördüğümüze dair tek ciddi görünür delilin uyandıktan sonra hatırladığımız ve rüya gördüğünü iddia eden bir düşünceden başka elimizde bir şey olmadığını ifade eder. Bunun sadece bir sağduyu olduğunu ve kişisel bir yorum olduğunu ve ispatlanamaz olduğunu bu yüzden çok da anlamlı olmadığını söyler(Malcolm, 1962: 108).

Sonuç olarak davranışçılar; rüya kavramından mümkün olduğunca uzak durmaya çalışmışlardır. Çünkü rüyanın kişisel bir deneyim olduğundan ve görülen rüyanın objektif bir biçimde kanıtlanamaması ve gözlemlenememesi bugün dahi bilimsel açıdan mümkün değildir. Rüyaya dair insanların hatırladıkları da yetersizdir, çünkü bir biçimde zayıf anılardır (Revonsuo, 2016: 350). Gerçekten de şuanki teknolojiyle rüyalarımızın henüz görüntülenemediği gerçeğinden hareketle, rüya görüp görmediğimiz, ya da rüyadan uyandıktan sonra anlattığımızın rüyanın kendisi mi yoksa uydurulmuş anılar mı olduğu nesnel bir biçimde ispatlanamamaktadır. Bu sebeple rüya göremediğimizi iddia etmektense dünyada milyonlarca kişinin gördüğünü söylediği şeyi gerçek bir olgu olarak alıp, rüya üzerine çalışmak daha mantıklı görünmektedir.

1.2.4.Bilişsel Psikoloji ve Rüya

Bilişsel psikoloji rüyanın ne olduğuna yaklaşımından önce ne olmadığına dair bazı görüşler bildirmiştir. Bilişselcilere göre rüya esnasında, ruh bedenden çıkıp başka bir ruhani âleme gitmez. Rüya insanlara tanrıdan veya gelecekte bir mesaj taşımaz. Bilişsel yaklaşım Freud'un aksine rüya deneyimini bilincin gerçekleştirdiği bir eylem olarak ele alır. Davranışçılara aksine bilişsel yaklaşım, sadece gözlenebilen davranışlara odaklanmaz, zihinsel süreçlerin nasıl olup da davranışlarımızı etkilediğini açıklamaya çalışır. Ayrıca bilişsel yaklaşım çevremizdeki olayları nasıl algıladığımızı, bu olaylarla ilgili ne düşündüğümüzü, yani onları yorumlama biçimimizi ve yapılan yoruma göre duyguların nasıl ortaya çıktığını ve sonuç olarak insan ve davranışlarını anlamaya çalışır (Beck, 2006: 16). Yani en nihai olarak zihinsel süreçlerimizin davranışlarımızı nasıl şekillendirdiğine odaklanır. Bu bağlamda rüya da bir süreç yerine tam tersine bir bilinçli zihnin ürünü olan bir olgudur. Zihnin belli bölgeleri uyku esnasında kapanır ve uyku evrelerinden REM evresinde belirli bölgeler aktive olur. Bu aktivasyon sırasında beden hareketsizdir, fakat görüntüler görmeye devam eder. Zihin rüya esnasında bilgiyi işlemeye devam eder hatta bu sayede öğrenmenin daha sağlıklı olmasına zemin hazırlar. Uyku sırasında dış dünyanın uyarılarına karşı kapanan beden ve zihin gündüz gelen bilgileri ve olayları REM (Hızlı göz hareketleri) uykusu sırasında bir seçme işlemine tabi tutar. Bunları depolamadan önce önem ve gereklilik düzeylerine göre sentezleyerek ayırır, işte bu dönemde biz rüya görürüz (Smith, 1999: 198).

2005'te Stickgold ve Walker'ın yaptığı deneyde; bir grup insana bazı görsel ve motor beceri gerektiren testler yaptırılmış, gruptan bazılarının REM uykusunu yaşamaları engellenmiş bazılarına ise REM dönemini deneyimlerine izin verilmiştir. REM uykusu kesilenlerin öğrenmelerinin ve test becerilerinin düştüğü gözlemlenmiştir. Bu deneyden hareketle REM uykusu ve rüyanın öğrenme, hafıza, uyku ve hayal etme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Stickgold ve Walker, 2007:334).

Rüya her şeyden önce farklı bir bilinç durumuna geçiştir. Burada farklı iki bilinç durumundan kasıt uyanıkken ki bilinç durumumuz ve rüya görürken ki bilinç

durumumuzdur. Uyku laboratuvarları ve bilgisayar destekli ölçme tekniklerinin gelişimi uyku ve rüya konusundaki çalışmaları hızlandırmıştır. Laboratuvar ortamında insanların uykularının ve uykudaki beyin aktivitesinin ve görülebilen davranışların izlenebilmesi, bu konuda geniş bir bilgi havuzuna sahip olunmasına, eski teorilere meydan okunmasına ve onları şiddetli bir biçimde eleştirip geçersiz kılma çalışmalarına yol açmıştır. Yüz yıl öncesine göre daha geniş ve gelişmiş ölçme olanakları ortaya çıkmıştır. Belirli yönleriyle uyanıkkenki bilişsel işlevlerimizin bazıları uykuda ve rüyada işlemez. Ben bilinci varmış gibi gözüksede çoğunlukla yoktur. Yön duygusu kaybolur, bir eylem ya da oluş yönelimli düşünce ortadan kalkar. Mantıksal düşünce ve akıl yürütme, muhakeme azalır, yoğun mantık dışı senaryolar oluşur. Hafızada zayıflama, bu hem rüya içinde hemde rüyadan sonra, rüyaya dair azalan şekilde ortaya çıkar, çoğunlukla tutarsız senaryolar mevcuttur (Hobson, 2012:19).

Freud'un rüyalar istek ve arzularımızın tatminin sağlar düşüncesine çok fazla eleştiri getirilmiştir. Bunun için, kâbuslar veya içerik olarak korkutucu rüyaların çok fazla olması ve bu korkutucu içerikten nasıl bir tatmin sağlanacağı gösterilmiştir. Ayrıca Freud ilk önce öne sürdüğü rüyalarında haz ilkesi gereği oluştuğu düşüncesini 1. Dünya Savaşı sonrası değiştirdi; rüyaların istek ve arzuların tatmininde örtülü bir girişim olarak bahsetti. Bunda en büyük etkenin savaş yıllarında görülen TSSB rüyalarının etkili olduğu düşünülmektedir. (Domhoff , 2017, s. 3) Bunun dışında Hall'e göre rüyalar bilinçdışında bizi düşündüren, korkutan ve anksiyetemizi artıran konuların bir tezahürü olduğunu ifade etmektedir (Hall, 1953: 282).

Türkçapar'a göre, 1950'li yıllarda psikanalizin psikiyatri camiasında güçlü olduğu yıllarda, Aaron Beck, psikanalizin terapilerde etkinliğinin yoğun biçimde eleştirilmesine karşı psikanalizin daha bilimsel olduğunu kanıtlamak için çalışmalar yapıyordu. Beck'in çalışmaları aha çok depresyon yaşayan hastaların rüyaları üzerinde ve rüyanın içerdiği temalara yönelikti. Yapılan bu çalışmalarda depresif hasta rüyalarının daha çok reddedilme, yenilme, kaybetme gibi olumsuz duygu temaları taşıdıklarını ve depresif hastaların diğerlerine göre daha olumsuz duygu ve içerik taşıdıkları bulgusuna ulaştı. Bu olumsuz rüyaları kişinin kendine yönelik kötü duygulanım arzusu ve kişinin kendi benliğine yöneltmiş düşmanlık duygularıyla

açıklamaya çalıştı. Yürüttüğü bu çalışmayı başka bir büyük hasta popülasyonlu çalışmayla tekrarladı fakat hastaların depresyonda olmadıkları dönemde de rüyaların kendilerine dönük olumsuz içeriklerinin devam ettiğini buldu, fakat kişinin kendine yönelik düşmanlık arzusunun bir bilimsel sonuç olmadığını keşfetti, psikanalize yönelik çalışmayı bıraktı ve bilişsel kuramı oluşturmaya başladı. Aslında psikanalizin başarısını ispatlamaya yönelik çıktığı yolda ulaştığı bulgularla, psikanalizden koparak bilişsel terapiyi yeniden temellendirdi. Bunda en büyük etken, rüyalara yönelik, arzular tezinin yanlışlığına inanmasıdır. Beck'e göre aslında rüyalar, gizil bir acı çekme arzusundan çok kişinin hatalı düşünce sistemi sebebiyle, kendini kusurlu, hastalıklı ve yalnız değerlendirip bu düşüncelerin acı duygusunu oluşturmasından ibaretti (Türkçapar ve Sargın, 2012:13.)

Halde rüyadaki görsel imajların bir biçimde düşüncelerimizin ifade edilmesi olduğunu söyler. Yani bir biçimde iç dünyamızın ya da nasıl düşündüğümüzün yansımalarıdır. Ayrıca Hall, Freud'un rüya kuramını eleştirerek rüyanın sembolizasyon sürecinin değil, egonun yani bilişsel sisteminin bir ürünü olduğunu ileri sürmüştür (Hall, **a.g.e**, s. 185). Hall ayrıca başka bir makalesinde rüyada genelde, benlik kavramları, diğer insanlara dair kavramlar, dünyaya dair kavramlar, yasaklar, uyaranlar ve cezalara ait kavramlar ve çatışmalarımıza ait kavramları ve bunlara dair semboller gördüğümüzü söyler (**A.e.**).

Türkçapar'a (2012) göre Aaron Beck Psikanalizle ilgili çalışmalar yürütürken rüyaları öncül olarak değerlendirdi. Beck psikanalizi eleştirirken, bilişsel yaklaşımı ortaya çıkardı, en önemli sonuçlar rüyalarla ilgili olanlardı. Beck'e göre rüyalarla otomatik düşünceler arasında bir paralellik olduğu, rüyalarıda otomatik düşünceler gibi bugüne ait psikolojik süreçlerin devamı niteliğinde olduğu şeklindedir (Türkçapar, 2012: 254).

Türkçapar'a göre bilişsel kuram içerisinde farklı yaklaşımlar olsa da, ortaklaşan düşüncenin rüyanın bilinçteki kaygıları, korkuları ve istekleri aynen taşıdığı, ayrıca bireyin otomatik düşünceleri ve şemaları içerdiği ve bunun için otomatik düşüncelerle yakın olduğudur (Türkçapar, 2012: 254).

Beck, 1971 den sonraki çalışmalarında rüyaların Bilişsel terapi içerisinde çok da öncelikli ve önem arz eden bir konumu olmadığını düşünüyordu (akt.Rosner, 2004: 10).

Kara (2012), rüyaların önemli olduğunu, fakat alanda çalışanların rüyalara özel bir giz ve özel yöntemlerle zorlukla ulaşabileceğini düşündüğü ve bazılarının da rüyanın biyolojik ya da zihinsel atıklarımız gibi düşündükleri için terapilerinde rüyalardan faydalanmadıklarını ifade etmiştir (Kara, 2012: 255). Ayrıca Kara'ya göre benlik aynı şekilde uykuda da devam etmektedir, rüyalarımızda da aynı benlikle oraya çıkmaktayız, gündüz uyanık olan insanda sürekli olarak kendi kendisiyle içsel konuşmalar gerçekleştirmektedir. Bu sebeple uykudaki benlik rüyada gündüz olduğu gibi daha sembolik bir dile ve metaforları yoğun kullanarak kendisiyle konuşmaya devam etmektedir (A.e., s. 255).

Cartwright da rüyaların insanların gerçek hayatlarındaki sıkıntı, korku, endişe ve duygusal sorunlarıyla paralellik ve devamlılık sağladığını, insanların sorunlarını anlamaları için iyi bir görsel veri olduğunu, bazende insanların rüya yoluyla başa çıkmayı sağladıklarını ifade ediyor(akt. Plotnik, 2009: 151).Rüya gören kişi yaşadığı dönemdeki kişisel kaygılarla bağlantılı rüyalar görmektedir. Bu yaşamın sürekliliğinden kaynaklanır. Yani rüyada farklı kaygı hayatta farklı kaygılar oluşmaz. Ayrıca kişinin geçmişte yaşadığı kaygıların rüyalarda tekrarladığı ve işlemeleme devam ettiği düşünülmektedir. Bu da rüyanın geçmiş yaşamın tekrarladığı ilkesi demektir (Domhoff, 2001: 29).

Rüyaların genel olarak bilişsel işlevlerden problem çözme, hafızanın yenilenmesi, duyguların uygun bir biçimde ayarlanması, öğrenmeye pozitif etki gibi birçok fonksiyonu olduğu bulunmuştur(Ağargün, 2012: 256).

Rüya aslında zihnin devam eden bir işlevidir. İçerisinde hayal kurduğumuz şeylerden tutun da, canavarlarla dolu korkulara kadar geniş bir yelpazede zihinsel ürünler barındırır. Rüyada duygular ne kadar yoğunsa görsel imajlar ya da sembolizasyon o kadar kuvvetlidir. Rüya duyguların yönlendirdiği bağlantılardan oluşur. Rüyalardan aslında yoğun olan duyguları anlayabiliriz. Hayatımızda güçlü duyguların rüyalarımızı da etkileyip yönlendirdiğini söyleyebiliriz (Bilici, 2013: 74).

Hayatımızdaki bir çok olumsuz olayı rüyalar ve imajlar ortaya koyar ve bu malzemeler terapi için önemli içeriklerdir. Rüyalar bilincdışı süreçlerle ilgili değil aksine bilinç düzeyindeki olaylar, duygu ve düşüncelerle ilgilidir (Genç, 2011: 56).

Rüya ile ilgili araştırmaları tarihsel şekilde özetlersek;

1. Grup olarak 1900 lü yıllarda başlayan klinisyen yaklaşım, Freud, Jung ve Perls ile devam eden grup, ki çoğunlukla Freud'un görüşleri üzerine eklemeler ve eleştiriler barındırmaktadır.
2. Grup ise deneyci grup 1945'li yıllar, Calvin S. Hall ile başlayan yetişkin, öğrenci ve çocukların rüya içeriklerini toplamaya başlayan rüya görene bilgi verilmeden, objektif analize dayanan, klinik yaklaşımın tam karşısında yer alana çalışmalardır.
3. Grup ise uyku laboratuvarlarının kurulduğu,1953'ten 1970'lere doğru REM uykusunun keşfi ile devam eden süreç ki bu dönemde klinik kuramcılarla ilgili büyük sorular ve eleştiriler getirmişlerdir, önemli keşiflerde yaptılar fakat daha sonra önemini kaybetmiştir.
4. Rüya çalışması hareketi, bu grup 1960'ların sonunda başladı ve 1980'lerde zirveye çıktı. Bu grup rüyanın pozitif bir olgu olduğunu ve yaratıcılığı artırdığını iddia etmektedir. Fakat klinisyenlerin ve laboratuvarcılarının yöntemlerine karşı çıkmaktadır. Daha deneyimsel süreçlere odaklanmaktadırlar.
5. Bilişsel ve nörobilişsel hareket, bu hareket ise 1980lerde başladı ve hala etkisi devam etmektedir. Psikolojide genel manada bilişsel yaklaşıma artan ilgi rüya konusunda da etkisi göstermiştir. Rüyanın hangi bilişsel yetenekleri etkilediğine dair çalışmaları laboratuvar ortamında ve gelişimsel olarak çocuklar üzerinden tanımlamaya çalıştılar. Beyin görüntüleme tekniklerin faydalanarak, rüya esnasında beynin hangi bölgelerinde aktivasyon olduğu üzerinde durdular, beynin hangi bölgeleri hasar görürse rüya bundan etkileniyor bu konuları çalıştılar. Rüyaların içeriğinden daha rüyanın bilişsel işlevlerine odaklandılar (Domhoff , 2017).

1.2.5. Bilişsel Psikoloji, Psikiyatri ve Nörobilim Alanlarında Rüya Araştırmaları

Teknolojinin gelişimi hızını psikiyatri ve nörobilimde de gösterdi, görüntüleme tekniklerinin hızla yer bulduğu bilimsel zemin rüya araştırmalarını da etkilemiştir. Uyku laboratuvarları, EEG, MR, FMRI, PET gibi teknolojik testler rüya ile ilgili ciddi çalışmalara yapılmasını sağladı. Rüyalar henüz görüntülenmese de teknoloji bu hızıyla rüyaları da görüntülemeyi gelecek yüzyıl içinde başaracak gibi gözükmektedir. Teknoloji ve onun getirdiği somutlaştırıcı söylem, görece insanları daha çok etkilemekte, bu sebeple rüya ile ilgili psikoloji kuramlarına göre görece daha yeni olan nöro söylem, televizyon ve internet ortamında dillendirildikçe, günlük hayatın içine de yansımaktadır. Biz de kronolojik sıra içerisinde daha yeni olan bu tıp odaklı yeni rüya terminolojisinin temalarını tanımak adına yeni dönem rüya çalışmalarına ve nörobilimin rüya kuramlarına baktık. Çünkü bu çalışmalar rüya içinde düşünce, duygu, hafıza gibi psikolojik süreçler barındırdığı kadar, beynin farklı bölgelerinin aktivasyonu ve beynin farklı kimyasallarının salınımının gerçekleştiği, kaç kez ne kadar süreyle rüya gördüğümüz, uykunun farklı evrelerinde rüya görülüp görülmediği gibi birçok farklı araştırmayı kapsamaktadır.

REM uykusu 1950'lerde keşfedilen bir süreç olarak dikkati çekmiştir. Fakat yıllar içerisinde rüyaların sadece REM uykusu döneminde görüldüğü iddiası da çürütülmüştür.

Yatmadan önce düşündüğümüz bir konu ve olayla rüyanın konusunu yada hikâyesini manipüle edebildiğimiz ifade edilmektedir. Ayrıca hayatımızda gerçekleştiğini düşündüğümüz en fazla bir yada iki düş varken gerçekleşmeyen onlarca rüyaya kimse değinmiyor, rüyaların gelecekte haber verebildiği konusu çok ispatlanana kadar yanlış bir varsayım ya da hipotez sayılır (Hobson, 2012: 36).

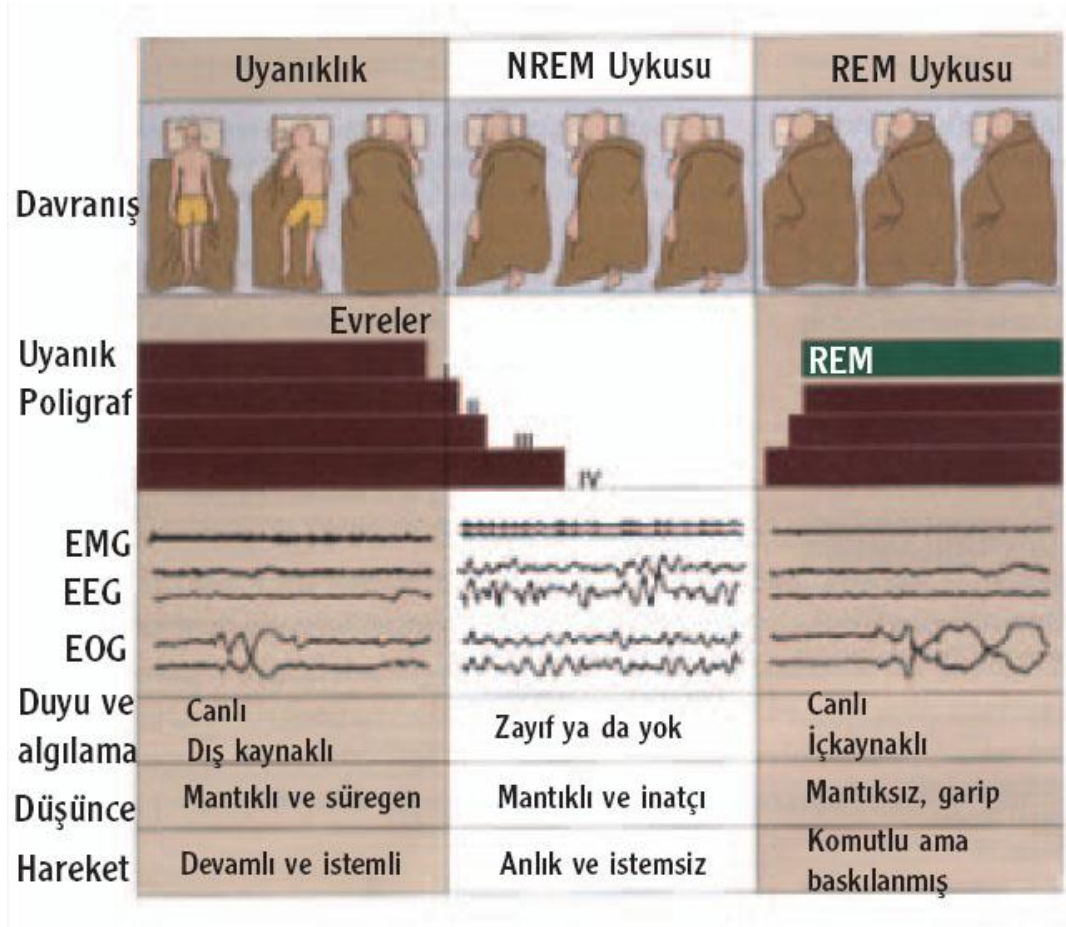
Uyku üzerine yapılan nörobilim araştırmaları rüya görme ile beyin aktiviteleri arasındaki ilişkileride ortaya koymaktadır. Uyku boyunca her ne kadar dikkatimiz duyu girişine minimal seviyede izin verse de zihin asla durmamakta, gün boyu edindiği bilgiyi işlemeye devam etmekte, hafızayı kullanarak, yeni görüntüler, fikirler yada

senaryolar oluşturmaya devam etmektedir. Bütün bunları beyin da uyku esnasında ve rüya görürken yapmaktadır (Stickgold, **a.g.e.**, s. 1010).

Rüya esnasında yapılan görüntüleme çalışmalarında; korktekte, amigdala da frontal korteks alanlarında etkinliğin daha da arttığı, prefrontal kortekste ise etkinliğin çok azaldığı ifade edilmiştir (Revonsuo, 2016: 369).

1953 yılında Aserinsky & Kleitman'ın rüya çalışmaları açısından dönüm noktalarından birisi olan REM uykusunu keşfi alanda büyük ses getirmiştir. Çocuklarla çalışan bu iki bilim insanı, çocukların dikkatinin dağılması ile başlayan uyku sürecini araştırıyorlardı. Bebeklerin uykuya yenik düştüklerinde, göz kapaklarındaki hızlı hareketi gözlemledikleri ve bu hızlı göz hareketleri süresince bebeklerin rüya gördüğü tezini oluşturdular. Bu çalışmayı desteklemek için bebeklere rüya görüp görmediklerini sormayacakları için yetişkin denekler buldular ve bu yetişkinlerin göz kapakçıklarına elektrotlar yerleştirdiler.

Bu işlem elektroensefalogram (EEG) ölçümlerinden oluşmaktadır. Uyku, yoğunluğuna göre 1. Evre; 8-12 Hertz düzeyinde Alfa dalgası düzeyindedir ve en hafif uyku evresidir. 2. Evre: 12-16 Hertz düzeyinde daha keskin yükseliş ve inişlerin olduğu ve Delta düzeyine geçilen daha yoğun olan 3. ve 4. Evreler ki 1-2 megahertz düzeyinde derin uykudan uyanmanın daha zor olduğu dönemler olarak tarif edilir. Son evre ise Hızlı göz hareketlerinin olduğu REM uykusu evresidir ki; bu evrede beyin son derece aktif olduğu fakat motor hareketlerin ve duyuşal girdinin olmadığı evre olarak tanımlanır. Uykunun 5 evreden oluştuğu ve bir gecede 5-6 kez bu döngünün tekrarladığı düşünölmektedir (Smith, 1999: 197). Bir başka görüşe göre Uyku 4 evreden oluşmaktadır. En hafif uykudan daha derin uykuya doğru ilerleyen bir döngüden bahsedilmektedir. Gece boyunca kendini tekrarlayan bu döngü 5 veya 6 kez tekrarlanmaktadır. Rüya esnasında hareket etmeyiz çünkü beyin bir biçimde vücudumuzu kısmi bir felce uğratarak bizi korumaktadır (Hock, 2017: 74).

Şekil 1. Uyku Evreleri ve Uyku Döngüsü; Bilişsel Psikoloji, 2007, İstanbul, Robert L.Olso&M.Kimberly Maclin&Otto Maclin, Çeviri Ayşe Ayçiçeği Dinn, Kitabevi yayınları, s.181

Yapılan bir araştırmada bir grup denegi hızlı göz hareketlerinden sonra uyandırdılar ve ne gördüklerini anlatmaları istendi. Uyananların neredeyse tamamı rüya gördüklerini anlattılar bu sonuçlar REM uyku sürecinin keşfini sağladı (Hock, a.g.e., s. 75). Hızlı göz hareketleri sürecinden sonra uyandırılan denekler, diğer dönemlere göre daha uzun, daha canlı ve detaylı enteresan hikayeler ve halüsinasyon benzeri öyküler anlattıkları görüldü. Çünkü çocuklarda uykunun başında REM dönemi hızla gerçekleştiğinden bunu gözlemleyebildiler. Fakat bu derin uyku dışında da insanın NREM evrede de rüya görülebildiği fakat bu dönemde görülen rüyalar, REM döneme göre hem kısa süreli hemde daha az yoğun rüyalar olduğudur (Hobson, 2008: 317).

Hobson rüyanın anlamını incelemenin gereksiz olduğunu düşünmüş ve esas ilgilenmemiz gereken konunun rüya esnasında beynin hangi bölgelerinin aktive olup ne gibi değişiklikler yaşadığına bakmamız gerektiğini iddia etmiştir. Aslında

Hobson'un kuramı öncelikli olarak beynin farklı bölgelerinin özellikli bir yapıya sahip olduğu ve görev bazında özelleştigiine dayanmaktadır. Hobson Freud'un rüya analizine ve psikanalizcilere büyük eleştiriler getirmiş, Freud'un rüya ile ilgili sansür ve bilinçdışı arzuları ve bastırma fonksiyonlarını tamamen yalanlamaya çalışmıştır. Hatta psikanalizin bilimsel olmadığını insanların boşu boşuna yıllarca bu külte inandığı ve para ödediğini, psikanalizin revizyonla kurtulamayacağını baştan aşağı gözden geçirilmesini ve modern bilişsel nörobilimin yolunu kabul etmesini salık vermiştir (Hobson, a.g.e., s. 320).

Hobson'a göre rüyaların herhangi bir sihri, ortada bir mesajı ya da gelecekte verilen bir haber özelliği yoktur. Gizem, insanların beklentileri doğrultusunda uydurduğu bir süreçtir. Rüyada bir gizem aramak yerine rüya biliminin geliştirilmesi bunun içinde mutlaka rüya bilimcilerin nörolojiyle yakın ilişki içerisinde çalışması gerektiğini düşünüyor. Uykuda beyin çalışmaya devam ediyor ve hatta hiç olmadığı kadar etkin, en derin uykuda dahi çalışmaya devam ediyor. Bu esnada bilgi işleme süreçlerinin devam ettiği, belleği sağlamlaştırdığı, yeniden elden geçirerek yeni becerilerin öğrenilmesini sağladığını ifade ediyor. Beyin uykuda kendini kapatır, dış bir bilginin beyne ulaşması zorlaşır, bu esnada kendini işine kendi görmektedir. Hobson'a göre rüyalar beyin kökünden çıkan nöronal aktivitenin, kendiliğinden ateşlenmesi ve boşalması sonucu, rüyalar ve hızlı göz hareketleri oluşmaktadır (akt.Smith, 1999:205).

Rüyada sensorimotor ve duygusal veriler çok etkin bir biçimde çalışmaktadır. Ayrıca beyin rüya sırasında kendi kendini aktive edip dünyadan izole etmekle kalmıyor, beyin kendi kimyasal işleyişini de çok hızlı değiştiriyor. Uyku esnasında noradrenalin ve serotonin aktive olmadığından, bireyler, rüyada düşünceleri yönlendirme, muhakemede bulunma, analitik problem çözme becerilerini kullanamıyor ve kendi etkinliğinin mantıksal bütünlüğünü anımsayamıyor. İşte uyanıklık haliyle belkide en önemli fark, beyin kimyasallarının farklı işlenmesi. O yüzden Hobson rüyaların anlamıyla uğraşmak yerine rüyaların beyindeki fonksiyonlarını anlamak daha sağlıklı diyor (Hobson, 2012: 198).

Crick ve Mitchison'a göre de kortekste bulunan gelişmiş nöral bağlantılar

birbirini uyarma şeklinde çalışır ve gündüz sürekli yoğun çalışma sonucu bu ağ bağlantıları dolar ve gece REM uykusu sırasında bu bağlantılar önce silinir ve yarınki kullanım için tekrar hazır hale getirilir. Aslında burada yine yararlı ve gereksiz bilgi ayırımına göre temizlendiği ve depolandığı düşünülmektedir. Bu sürecin aslında insanın ve diğer memelilerin neokorteksin evriminin sonucu olduğunu düşünmektedir(Crick, 1983:111).

Rüya görme yoğunlukla REM uyku döneminde beynin belirli bölgelerinin aktive olup belirli bölgelerin deaktive olmasıyla üretilen duyguların ve duyuşsal verilerin bir karışımı olduğu düşüncesi yeni dönem nörobilimin ulaştığı noktadır. Rüya oluştuğu REM dönemde belirli özellikler farklılık gösterir. Bunlar daha çok görsel, işitsel veya daha fazla duyu alanında yaşanan halüsinasyonlar (gerçek yaşamda yaptığımız eylemlerden daha yoğun uçuşma, düşme, kaçma, kavga, kayak deneyimleri), tuhaf olağandışı kopuk görüntüler, kişiler ve eylemler, duyguların yoğunlaşması (korku, kaygı, sevinç, heyecan), uyanık olduğumuzu zannetme, yer, zaman ve mekânda uyumsuz sıçramalar, irade ve hafıza zayıflığı gibi belirli özellikler olarak ortaya çıkmaktadır. REM dönem rüyaları NREM(hızlı göz hareketlerinin olmadığı evre) dönem rüyalarına göre bilinç olarak daha fantastik ve daha hareketli halüsinasyonlar içerir (Hobson, **a.g.e.**, s. 315).

REM dönemde uyandırılan ve uyandırılmayan denekler karşılaştırıldığında bilişsel işlevlerde problem çözme ve yaratıcılıkta farklar görülmüş, ayrıca REM uykusu ile günlük duygusal yüklerin hem unutulması hem de öğrenilen bilgilerin hatırlanması, hafıza ve yaratıcılıkla arasında ilişki olduğu iddia edilmektedir. (Stickgold , 2010: 1013; Hobson, 2012:320; Polat, 2013)

Hobson'a göre rüyaların kesin sebebi beyin aktivasyonudur. NREMdönemde bu aktivasyon az olduğu için daha az rüya görürüz. REMdönemde beynin belli bölgelerinin aktivasyonu bilinçli ve uyanık zihin kadar canlı ve yoğundur. Aktivasyon sentez modeline göre rüyalar, yüksek düzeyli kortikal aktivasyon ile pontin tegmentum, limbik yapı, ekstrasriate korteks bölgelerinde REM döneminde yoğun bir aktivasyon artışı gözlemlendiği ifade edilmektedir. Ayrıca Dorsolateral Prefrontal korteksin aktivasyonunun da azalma PET araştırmalarında rastlanan bulgulardır(Hobson,

2008: 316). Hobson, rüyaların tuhaf olmasının sebebini, muhakeme, yargılama ve mantık süreçlerini yürüten prefrontal korteksin kapanması ve duyguları kontrol eden limbik sistemin yoğunlaşması ve görsel duyarlarla ilgili korteksin aktive olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (akt.Plotnik, 2009: 147). Ön beyindeki limbik, paralimbik ve paryetal kortikal bölgeler, dorsolateral bölgeden önce aktive olarak rüyalardaki görüntülerin, kişilerin veya olayların mantıksız ya da gerçeküstü bir senaryoya dönüşmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca Rüyalardaki yoğun korku duygusun varlığında aslına Aktivasyon sentez modeline göre REM döneminde yoğun aktivasyon görülen limbik lobun üretiminden kaynaklanmaktadır (A.e., s. 317).

Bilişsel yaklaşımda Hobson'a karşı çıkan David Foulkes, rüya görmenin sadece nörofizyolojik düzeyde oluşan aktivasyon ve değişimlerle açıklamanın yanlış olacağını, rüyanın fenomenolojik düzeyde de bilgi işleme süreçleri üzerinden de açıklanması gerektiğini düşünüyordu. Bu yüzden Hobson'un rüya içeriğini saçma ve değersiz bulan anlayışına karşı çıkararak hem rüyanın içeriğine, hem de fonksiyonlarına odaklanmak gerektiğini ifade ediyordu. Foulkes, birçok insanın hem laboratuvar ortamında hemde evden bildirdiği rüya deneyimlerini çalışmış ve onları kategorilendirmiştir (Revonsuo, a.g.e., s. 352). Bilişselciler rüyayı bilinçli bir eylem olarak ele alır fakat değişik bir bilinç durumu olarak adlandırılır.

Hall, Van de Castle ve Domhoff yüzlerce rüya ile içerik analizi yaparak farklı zamanlarda çalışmış ve rüyaları içerik, şekil, duygu, olay gibi alt kategorilerde benzer bir istatistiki yöntemle başvurmuşlardır. Domhoff, yapılan kültürlerarası çalışmalarda rüyalarda dostluklardan daha fazla şiddet ve öfke, şanstın daha ziyade talihsizlik ve saldırganlıktan daha fazla mağdur olma rüyalarının görüldüğünü ifade etmektedir (Domhoff, 1996:128).

Transpersonal psikoloji psikoloji ve din bilimleri arasında bir köprü kurmak amaçlı oluşturulmuş bir psikoloji akımı olarak her iki bilgi türünün birlikte kullanıldığı bir alan olmuştur. Bu bölümde ara bir form olarak transpersonal psikolojiyi kısaca özetleyeceğiz.

1.2.6. Transpersonal Psikolojinin Rüyalara Yaklaşımı

Abraham Maslow ile başladığı öne sürülen, hümanist psikoloji ekolünden doğduğu varsayılan bu ekol, insanın aşkın yönleriyle ilgilenen, dini ve mistik konuları psikoloji ile harmanlayarak bilimsel yöntemlerle incelemeye çalışan bir psikoloji ekolü kabul edilmektedir (Wulf, 2006: 243). Transpersonal psikoloji insanı, sürekli gelişime açık, büyük bir potansiyele sahip aşkın ve kutsal bir varlık olarak kabul eder. İlgilendiği konular olarak, farklı bilinç durumları, psiko-spiritüel krizler, üst bilinç durumları, istisna deneyimler, mistik deneyimler, farklı dinlerdeki ibadet uygulamalarının insan üzerine etkisi, haller, meditasyon, rüyalar, merhamet, fedakarlık ve diğer konular olarak dikkati çekmektedir (Friedman ve Hartelius, 2013: 5). Psikoloji bilimi ve dini bilgi evrenlerini aynı potada eriten bu yaklaşım araştırmamızın konusuyla direkt örtüşmektedir. Bu bağlamda transpersonal psikoloji ve din psikolojisi alanları aslında uzmanlar nezdinde de psikoloji ve dini bilginin birlikte kullanıldığı bilimsel zemine işaret etmektedir.

Merter, rüyaların bir ışık gibi olduğunu, O yüce yaratıcıdan bize gelen mesajları çözebilirsek, rüya sahnesindeki oyuna bakıp bir ders çıkarabilirsek, hayatımız değişir, acımız azalır ve tekrardan doğru bir rotaya gireriz, şeklinde ifade etmiştir. (Merter, 2012: 615) Nefs psikoloji ekolünde rüyaların derinlemesine çalışılan psikoterapinin en önemli unsuru olduğu, insanın en zor anında, en karanlık zamanlarında bile mucizevi bir etki ile ondan ders almaya çalışan insana yön göstereceğine, Allah ile çok güçlü bir bağ kurarak insana hayat veren bir yönü olduğuna vurgu yapılmaktadır. Rüyaların insanın hayatında bugüne, hayatındaki rollerine, alt na oradaki olumsuz etkileri ortaya çıkaran gölge ve komplekslerin ortaya çıkarılmasında, ayrıca üst denilen insanın yüksek potansiyellerini barındıran çok katmanlı nefis yapısında tekâmül etmesini sağlayacak yüce ve latif kişiliklerine ulaşmasında çok önemli bir rol oynadığı iddia edilmektedir(A.e., s. 616). Psikoloji ve Din bilimleri arasında uzlaştırma çabaları din psikolojisi, pozitif psikoloji ve transpersonal psikoloji yaklaşımları aracılığı ile sürdürüldüğünü görmekteyiz.

1.3. Din Bağlamında Rüya

Sosyal psikoloji, insan davranışlarını etkileyen sosyal olguların bireyi nasıl şekillendirdiği ile ilgilenir. Haliyle toplumsal kimlikler, gruplar, din, aile gibi konularla bunların oluşturduğu yapılar üzerinden etkileriyle yakından ilgilenir. Özellikle din, hem toplumsal hayatımızı şekillendirme hem de bireysel olarak psişik dünyamıza çok önemli etkileri olmaktadır. Bu etkiler, yeni bir hayat kurma, ümit aşılama, toplumsal nizam, ekonomik ilişkileri şekillendirme, ibadet biçimleri, aile hayatı, beslenme biçimleri gibi insanı ilgilendiren onlarca alanda hükümlerle ortaya çıkmaktadır. Ama bunların dışında, dinin en önemli fonksiyonları; hayata karşı bir perspektif kazandırma, hayatı anlamlı kılma ve toplumsal hayatı biçimlendirme şeklinde özetleyebiliriz (Keskin, 2004: 11). İnsanlar hayatlarını ve bilinmeyenleri anlamlandırmak adına, kullandıkları bilgi türleri olarak din ve bilim benzer işlevler görmektedir (Karacoşkun, 2004: 23).

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun (2009) yaptığı uluslararası karşılaştırmalı dindarlık araştırmasında, hayatı anlamlandıran şeyin Allah olduğu kanaati, diğer dünya ülkelerinden çok daha yüksek olarak ülkemizde % 82 olarak bulunmuştur. Aynı araştırmada Allah'ın varlığını kesin olarak bilme Allah'ın varlığından emin olma konusunda diğer ülkeleri çok geride bırakarak %93'lük bir oran çıkmıştır. Örneğin bu oran Almanya da %10 dur. Türkiye kendisine en yakın ülkeden 10 puan daha üsttedir (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009: 6). Diyanetin yaptığı başka bir araştırmaya göre Türkiye'de kendini müslüman olarak tanımlayanların oranı ise %99,2 ve hayatını dinin gereklerine göre yaşadığını ifade edenlerin oranı %64,9 dur (Subaşı, 2014: 23). Ayrıca 2017 yılında ise Mak Danışmanlık şirketinin yaptığı araştırmaya göre ise toplumun %86'sı Allah'ın varlığına inanmaktadır. %6 sı ise Allah'ın varlığına inanıyor ama hayatımıza karışmadığını düşünmektedir. Toplamda Allah'a inanç, %92lik bir orana karşılık geliyor (Kulat, 2017: 4). İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden birisi hiç kuşkusuz hayatı anlama, anlamlı kılmaya çalışma ve sürekli yeni açıklamalar getirme çabasıdır (Bahadır, 2011: 26).

Rüya, insanoğlunun anlamak için çok çaba sarf ettiği ve hala tam anlamıyla netleştiremediği konulardan biridir. Yüzlerce yıllık insanlık tarihinde neredeyse her

medeniyetin rüya ile ilgili mutlaka bir yazılı eseri olmuştur. Rüyanın bu kadar önemli olmasını sağlayan şey ise, neredeyse günlük olarak, her insanın rüya görmesi, her rüyanın bir hikâye barındırması ve hikâyede kutsalla aranan bir bağ ve kehanet olduğu inancıdır (Florioti, 2013: 74). Sıklıkla manevi alem ile ya da alemleri gayb* ile ilişkiyi insanın rüya aracılığı ile sağladığı düşüncesi dinlerde yaygındır. İnsanın anlamlandırma çabası, sosyal psikolojinin de nedensellik üzerinden incelediği yükleme ve sosyal açıklama kuramlarının konusunu oluşturmaktadır. Dünyayı, çevreyi ve insanları kontrol ve tahmin çabası, insanı bir biçimde keşifler yapan bilim insanı yada sürekli önermelerde bulunan nedensel açıklamalar yapan birisi olmaya zorlar (Vaughan, a.g.e., s. 104). Hayatın içinde insan, bildiği bilmediği bir sürü konu üzerine açıklamalarda bulunur, bu açıklamalar bazen zaman içerisinde değişiklik gösterir. Bugün yaşadığımız yüzyılda sürekli uzmanlara ve onları ürettiği uzmanlık diline maruz kalmaktayız. Bu dil farkında olmadan bize bilmediğimiz konular hakkında yeni bir bilgi girişi sağlamakta ve güç olarak dilimizde kendine zemin oluşturmaktadır. Edindiğimiz ya da duyduğumuz yeni bilgileri sürekli heybemize doldurmakta ve çoğunlukla bir sentez oluşturmadan bunu kendi düşüncemiz gibi insanlara sunmaktayız. Uzmanların bilgisi artık halkın bilgisine daha hızlı bir biçimde dönüşmektedir. Buna en büyük zemin ise kitle iletişim araçlarının dünyayı dönüştürdüğü hızlı internet ve onun sağladığı zenginlikten beslenen bütün araçlardır (Güzel, 2006: 2). Bilgiye ulaşmak, tarihte hiç bu yüzyıldaki kadar kolay olmamıştır (Sotirofski, 2006: 368). Bu yüzden bu yüzyıla bilgi çağı denilmektedir. Sosyal temsiller kuramı işte tam bu globalizasyon çağında günlük hayatımızda kullandığımız, dilde ki anlam arayışlarımıza ve onun kaynaklarına odaklanmaktadır. İnsanoğlunun hayatı anlamlandırmakta kendi öğrendikleriyle geçmişten getirdiklerini ve uzmanların aktardıklarını sentezleyerek oluşan yeni dili, aşına olmadığı bilgiyi aşına olduğu tanıdık olana dönüştürme sürecine açıklama getirmektedir (Vaughan, a.g.e., s. 126).

Bu araştırmada, aşına olduğumuz yüzlerce yıllık rüya açıklamalarına son 100 yıldır psikoloji ve nöropsikiyatri alanının aktardığı yeni rüya bilgisinin, nasıl bir sosyal temsile dönüştüğüne odaklanacağız. Rüya ile ilgili geçmişten gelen düşünceleri besleyen tabiki de bulunduğumuz coğrafyanın dini inançları ve kültürüdür.

* Gayb alemleri: Akıl ve duylular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alemleri. (Çelebi, 1996: 404)

Türkiye'nin en çok satan kitap sitelerine baktığımız da 200 civarı rüya yorumları ve tabirleri şeklinde yayından bahsedilmektedir. Örneğin Kitap Yurdu sitesinde 214 adet, Idefix de 239 adet ve D&R kitapta 220 adet rüya ile ilgili yorum ve tabir kitabı yer almaktadır. Rüya olgusunu incelerken, toplumun büyük bir kısmının rüyaları önemsemesi, hatta rüyanın siyaseti bile şekillendirmesi, bunun üzerine devletin önlem olarak, diyanet kanalıyla açıklama yaptığına, yakın zamanda şahit olduk.³Hükümdarların, padişahların eski devlet adamlarının rüya yorumcuları olduğunu bilmekteyiz. Toplumsal alanda bu kadar etkili olan rüya, en nihayetinde bireysel olarak yaşanan bir kavramdır. %98'i Müslüman olan Türkiye'nin, toplumsal hayat içerisinde de dini önemli bir değer kabul ediyor olması da 2010-11 değerler araştırması sonuçlarına göre de önemlidir. (Esmer, 2012: 2)Bu bağlamda toplumda karşılık bulan bilgi kaynaklarından Kur'an ve hadis kaynakları açısından rüya olgusunu değerlendirmek ve bu kaynaklarda hangi temalarla ortaya çıktığına bakmak araştırmamız için önemlidir. Rüyanın konu olduğu, tarihsel olarak da en eski bilgi kaynaklarına baktığımızda da dini kaynakların, rüya ile ilgili ciddi bir bölüm ayırdıklarını görmekteyiz. Ayrıca dini kaynaklarda rüya konusu psikoloji biliminden yüzyıllarca önce üzerine onlarca kitabın yazıldığı bir alandır.

Görece psikoloji bilimi 100-150 yıllık bir bilim dalı olduğu için, dinlere göre rüya ile daha yakın dönemde ilgilenmeye başlamıştır. Çünkü bütün dinlerin kutsal metinlerinin hepsinde rüyalardan bahsedilmektedir. Bugün devam eden toplum muhafazakârlaşıyor mu tartışmaları odağında, gündelik hayatta kullandığımız bilgi kaynakları açısından da din önemli bir referanstır. Bundan hareketle, rüyaların tanımlanmasında da Kur'an ve hadisleri incelemek, toplumun kullandığı bilgi kaynakları açısından da önemlidir. Siyaset gibi milyonlarca insanın takip ettiği, yada binlerce insanın her cuma duyduğu hutbeler özelinden rüyaların bu kadar etkili olabileceği ve kitlelerin karar süreçlerini etkileyebileceği konusunun sosyal temsiller kuramı bağlamında incelenmelidir. Rüyanın neden bu kadar etkili olduğu, hangi kaynakların rüyanın önem kazanması sürecine etki ettiğini incelemek için, psikoloji biliminin alt dallarının bilimsel açıklamalarının yanı sıra, Türk insanının önemli

³ Fetö'cülerin Rüyası, <http://www.gazetevatan.com/feto-culerin-ruyasi-hillary--998857-dunya/>, çevrimiçi, 03.04.2018

değerlerinden dinin rüya üzerine ne söylediğine bakmamız gerekiyordu. İnsanın dünyayı, anlama, anlamlandırma ve açıklama ihtiyacı, farklı bilgi evrenlerinden bilgileri insanların dönüştürüp kullanmasıyla yeni ve kendince bir açıklama biçimi üretmesine fakat kullanılan kaynakların sınırlılığı sebebiyle ortaklaşan açıklama biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Toplumun ortak açıklama ve düşünme biçimleriyle sosyal temsiller ortaya çıkmaktadır. Rüya konusu, ayrıca son 20 yılda yüksek lisans ve doktora tezlerine baktığımızda; Türkiye’de psikoloji kadar, din bilimleri alanının da yakından ilgilendiği hatta daha çok izlenen bir konu olarak dikkati çekmektedir. YÖK akademikten yaptığımız taramada; din alanında, rüya başlıklı 35 makale, 10 tez, 14 kitap, 12 bildiri dikkati çekmektedir. Ayrıca rüya içerikli diğer bütün bilim alanlarından daha fazla sayıda din ve ilahiyat temel alanlı rüya çalışması yapıldığı görülmektedir. *

Rüya kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda; Arapça kökenli bir sözcük olan rüya ‘r-e-y’ fiilinin masdarıdır. Rü’yet kökünden türemiştir. Bu fiili; görmek, gözlemlemek, anlamak, farkına varmak, sezme, idrak etmek manalarına gelir.(Mutçalı, 2012: 302)

Ragıb el-İsfahani’nin, Müfredat adlı eserinde nefsi güçler açısından fiilin;

- 1)Duyu ve onun yerine geçen şeylerle görme manasında,
- 2)Hayal ve tasavvur ile görme manasında,
- 3)Tefekkür ile görme manasında,
- 4)Akıl ile görme manasında kullanıldığını belirtmektedir.

Eski Yunan ve Mısır Medeniyetinde de rüyalara önem verilmektedir. Aristo’ya göre 3 tip rüya vardır. Şeytan asıllı olan rüyalar, gelecekle ilgili rüyalar, günlük yaşamla ilgili rüyalar. (Akot, 2005: 29) Eski Mısır medeniyetinde uyku tanrısı Bes’in rüyaları insanlar kendini iyi hissetsin diye ve onları korumak adına gönderdiğine inanılmış. (Evginer, 2010: 7) Hinduların kutsal kitabı Vedalar’ında rüyalardan

*<http://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/searchResultviewListArticle.jsp>

bahsedilmektedir. Akot'a göre, Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinde de rüyalar, Allah'tan gelen haber ve mesajlar olarak yer bulmaktadırlar.(Akot, **a.g.e.**, s. 7)

Resim 1. Gördüğü rüya yüzünden 40 yıldır kolunu havada tutan Mahant Amar Bharti Ji adlı adam, kendini Tanrı Shiva'ya adanmış

Kaynak: İnanılmaz ama gerçek, **Nokta Elektronik Medya**, <http://www.haber7.com>, çevrimiçi 31.10.2017

Eskimoların İnuit inancına göre rüyaların, ruhlar alemiyle, gelecekle ve akrabalarının ölen ruhlarıyla iletişim kurmaya yaradığına inanıldığı düşünülmektedir (Plotnik, 2009: 161).

Hobson'a göre Hristiyan kültüründe Tanrı'nın isteklerini önemli kahinler ve azizler yoluyla inananlara bildirdiğini düşünmekteydiler. Bu düşünce ortaçağda kilisenin rüya ile ilgili görüşlerinin temelinde yer alan ana akımdır (Hobson, 2008: 9).

Hristiyan kültüründe de rüyalar 3 tür olarak değerlendirilmektedir. Güncel olaylardan etkilendiğimiz ruhsal ve bedensel ihtiyaç rüyaları, şeytanın insanı korkutarak vesveseye sebep olduğu rüyalar ve Tanrı'dan gelen, yıllar geçse de unutulmayacak olan kutsal rüyalar olarak 3'lü bir sınıflama yapıldığı dikkati çekmektedir (Çetin, 2010: 259).

1.3.1. Kur'an-ı Kerim'de Rüyalar

Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an; insanlığa yol göstermek, onları bu dünyada ve uhrevi âlemde(öteki, ahiret âlemi) huzurlu ve mutlu yaşamaları için, ilk emri "oku" olan, içinde hukuk kurallarından günlük hayata kadar türlü konularda hükümler yer alan ilahi bir kitap kabul edilmektedir. Müslümanların ilk başvuracakları asıl kaynak olarak yer aldığı için, biz de rüya konusuna girişi bu kutsal kitaptan yapıyoruz.

Rüya kelimesi, Kur'an'da altı yerde geçer. (Aydar, 2005: 41) Kur'an'da ayrıca rüya kelimesine eş anlamlı olarak kullanılan bazı kelimelerde bulunur. Örneğin; Hulm, Menam, Büşra'dır.

Kur'an'da geçen ayetler ve müfessirlerin bu konudaki yorumları incelendiğinde rüyaların bir anlam taşıdığı, yorumlanabildiği, bu konuda bir ilmin var olduğu, gelecekte haber verdiği, müjdeleyici, uyarıcı, umutlandırıcı, sıradan insanlarca da görülse yorumlanabildiği, kesin emir taşıyan yönü, aynı zamanda ilahi bir boyutunun olduğu ifade edilmektedir. Kur'an da rüya mutlak bir tartışmasız bir biçimde, ilahi olanla bir bağ, metafizik dünyadan gelen bir nitelik taşımaktadır.

Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de rüyanın hangi anlamlarla geçtiğini ayetler üzerinden inceleyelim.

1- Hz.İbrahim'e Allah için Oğlunu Kurban Etmesinin Emredildiği Rüya:

“Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyamda seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? Dedi. O da cevaben: Babacığım! Emr olunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi”⁵. Yine 105. Ayette de “gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz iyilik yapanları biz böyle ödüllendiririz.” denilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığının tefsir çalışmasında bu ayetlerde, sadece kurban konusunun değil, Hz. İbrahim’in çok sevdiği oğlundan bile vazgeçmesinin bir sınanma olduğu ve Allah’ın emirlerine uymanın her şeyden üstün olacağı anlatıldığı belirtilmektedir. Burada da rüyada verilen hükme uyduğu için verilen ödülde bahsedilmektedir. Rüyanın doğurduğu haber ve verdiği emre uymanın da çok önemli olduğuna ve karşılığının mükâfat olacağına işaret vardır.

Bu ayette rüyanın bir emir boyutu, bir ibadetin yerine getirilmesi ile ilgili bir haber işlevi ile ilgili olarak geçtiğini görmekteyiz. Burada rüyanın emir ve kesin haber taşıyan bir işlev olduğu görülmektedir.

2-Yusuf Suresi’nde Rüya ile İlgili Ayetler:

Hız.Yusuf’un çocukken gördüğü ve gerçekleşen rüya ; “Bir zamanlar Yusuf, babasına demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm.”⁶

Yusuf suresi 4.ayette de Hz. Yusuf’un daha çocuklu döneminde gördüğü bir rüyayı babasına anlatması ve ondan bir yorum beklediği görülmektedir. Bu ayette rüyanın anlam taşıyıp taşımadığının bir çocuğun babasına danışması, bilgi ve yorum istemesi dikkati çekmektedir. Bu rüya için tefsirde Hz. Yusuf’un peygamberliği için bir mana taşıdığı onun şanının yüceliği ile ilgili bir bilgi taşıdığı düşünülmektedir.⁷ Bu ayette de rüyanın önemli bir bilgi taşıyan hem müjdeci hem de haber verici yönüne işaret edilmektedir.

Ayetin devamında “ Babası da şöyle dedi: Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”

⁵ Kur’an-ı Kerim, Saffat Suresi,37/102/105

⁶ Kur’an-ı Kerim, Yusuf Suresi, 12/ 4

⁷ **Diyanet İşleri Başkanlığı**, Kur’an-ı Kerim Tefsiri, <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/> , çevrimiçi, 15.02.2018

şeklinde devam eden ayette, açıkça Hz Yusuf'a bir müjdenin rüya yoluyla bildirildiği, bunu babası Hz. Yakub'un anladığı ve uyardığı görülmektedir. Burada ise Hz. Yakub'un rüyayı yorumlayabildiği ve bir tehlikeyi rüyadan sezdiği ve engellemeye çalıştığı görülmektedir. Yine aynı şekilde rüyanın haber niteliği dikkati çekmektedir.

Ayrıca yine Yusuf Suresi devam eden 6. Ayette *“İşte Rabbin seni böyle seçecek, sana(rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek”* şeklinde rüya yorumlamanın Allah tarafından öğretilen bir ilim olduğu haber verilmektedir. Bu konuda Diyanet'in tefsir çalışmasında şöyle belirtilmektedir. *“6. âyette “rüyada görülenlerin yorumu” diye çevirdiğimiz te'vilü'l-ehâdis tamlamasındaki te'vil kelimesi terim olarak, “lafzı zâhirî anlamında değil de kitap ve sünnete uygun olan muhtemel bir anlamda yorumlamak” mânasına gelir. Burada te'vil terimi, “tabir etmek” ile eş anlamlı olarak, “rüyadaki sembolleri yorumlayıp delâlet ettikleri mânayı ortaya çıkarmak” anlamında kullanılmıştır. Ehâdis kelimesi ise “olay” ve “haber” anlamlarına gelen hadîsin çoğuludur. Birinci anlama göre cümle, “Allah sana olaylarda sebep-sonuç ilişkisini ve olayların yorumunu öğretecek” mânasına, ikinci anlama göre ise “Allah sana rüyaların yorumunu öğretecek” mânasına gelir. Bu anlamdan hareketle cümleyi, “Allah sana kendi kitaplarının ve peygamberlerin sözlerinin yorumunu öğretecek” şeklinde tefsir edenler de olmuştur.”* Bu yorumla göre de rüyanın bir yorum ilminin olduğu ve haber niteliği taşıdığı teyit edilmiştir.

Yusuf Suresi 36. Ayette Yine Hz. Yusuf'un zindanda bulunduğu dönemde zindanda kalan 2 genç gördükleri rüyayı Hz. Yusuf'a önce anlatmışlardır, anlatmalarının rüya yorumu konusunda iyi olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.⁸Burada yine rüyanın yorumlanan ve haber verici niteliğine işaret vardır.

Devam eden 37. Ayette ise iki gencin rüyalarını yorumlatılma isteklerine, Hz. Yusuf sizlere yorumunu mutlaka haber vereceğim diyerek cevaplamıştır. Bu cevapta ise aynı şekilde rüyanın bir yorumu olduğuna dair bir bilgi vardır ki bu da bir haber verici niteliğe işaret eder. Yine Yusuf suresi 41 ayette de rüyanın yorumunu yapmıştır. Birisine

⁸Şeyhislam Ebussuud Efendi, **Ebussud Efendi Tefsiri**, Boğaziçi Yayınları, çev. Ali Akın, 2007, 1. Baskı, Yusuf suresi 36. Ayet tefsiri

öleceğini diğerine de eski görevine döneceğini haber vermiştir. Burada da gelecekte olacak olayı haber vermektedir.

Yine 42. Ayette de Hz. Yusuf rüya yorumlayıcı özelliği sebebiyle efendinin yanında beni an diye genci uyarmıştır. Aynı surenin 43.ayetinde ise Peygamber olmayan birinin, hükümdarın rüyasından bahsedilmektedir. Hükümdar rüyanın yorumlanmasını istemiştir. Etrafındaki ileri gelenler, rüyaları karmakarışık olarak değerlendirmişler ve yorumlayamamışlardır. Buda Kralın adamlarından rüya yorumlamaya sahip ilimlerinin ya olmadığı ya da yetersiz olduğu sonunca işarettir. Zindandan kurtulan genç uzun zaman sonra Yusuf'u hatırlamış ve ondan hükümdarın gördüğü rüyayı yorumlamasını istemişlerdir. Rüyayı yorumlayan Hz. Yusuf yine gelecekte olacak olaylardan haber vererek, hükümdarın takdirini kazanmıştır. Buradan hareketle, rüyaların sadece Peygamber ya da veli gibi dereceli insanlara has değil sıradan insanların rüyalarının da haber verici nitelikte olup, yorumlandığı Kur'an da geçmektedir.(Yusuf Suresi 4,5,6,36, 37,41,43,44,46,47,48,49. ve 101. Ayetlerde rüyadan ve yorumundan haber vermektedir.)

Yusuf suresinde rüyanın anlatım biçimine baktığımızda rüyanın, gelecekte haber veren, uyarıcı, yorumlanabilen ve öğretilen bir ilim olduğu, sadece Peygamberlerin değil sıradan insanların rüyalarının da yorumlanabildiği ve bazı gelecek olayları haber verici fonksiyonu olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

3. Kur'an-ı Kerim'de Geçen Hz. Muhammed'in Gördüğü Üç Rüya:

Bedir savaşından önce gördüğü rüya ayette ; *“Allah rüyanda onları sana az olarak göstermişti, eğer onları sana çok gösterseydi korkup çekinirdiniz, savaşma konusunda görüşleriniz çelişirdi, fakat Allah korudu. Şüphe yok ki O kalplerin gizlediğini eksiksiz bilmektedir.”*⁹ Diyanet Tefsirinde ayet şöyle yorumlanmıştır. “Allah hem bu savaşın olmasını hem de müslümanların yenmelerini istediği için bunun maddî, stratejik ve psikolojik sebeplerini de hazırlamış ve yaratmıştır. Savaştan önce Resûlullah rüyasında düşman askerlerinin sayısının az olduğunu müşahede etmişti. Rüyasını müslümanlara anlattı, fakat yorumlamadı. Dinleyenler anlatılanı olduğu gibi, açık bir

⁹ Kur'an-ı Kerim, Enfal Suresi ,8/43

bilgi olarak değerlendirdiler ve düşmanın sayısının az olduğunu anlayarak cesaret kazandılar. Hâlbuki rüya sembolik idi, yorumlanması gerekiyordu. Rüyadaki azlık, sayıca azlığa değil, zayıflık ve moralsizliğe delâlet ediyordu, ama Hz. Peygamber siyaseten rüyasını yorumlamadı.” (Karaman, 2017: 694)

Bu ayette de rüyanın haber verici, müjdeleyici işlevine işaret edilmektedir.

Mekke'nin fethinden önce gördüğü rüya; “ *Allah, resulüne gerçeğe uygun rüyasında doğruyu bildirmiştir. Allah izin verirse hiçbir şeyden korkmaksızın, (umrenizi yaptıktan sonra) ya saçlarınızı kazıtarak veya kısmen kestirerek, güven duygusu içinde Mescid-i Harâm'a muhakkak gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilmektedir ve bundan başka hemen gerçekleşecek bir fethi de takdir buyurmuştur.*”¹⁰Tefsirde ki yorumuna baktığımızda, Hz. Muhammed'in gördüğü rüyada Mekkeye girdiklerini ve burada tıraş olduğunu bunun Mekke'nin fethi ve umre yapılacağı şeklinde yorumlanması sonrasında çıkan karışıklık ve Hz. Peygamber'e sözünün çıkmamasının sorulması ile ilgili olduğu anlatılır. Oysa Hz. Muhammed'in bu yıl diye bir söz kullanmadığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Hz. Muhammed'i tasdik eden ve müjdecisi olan bu ayet nazil olduğu ifade edilmektedir. (A.e., s. 80) Bu ayette rüyanın müjdeleyici ve rüyanın doğru bir biçimde haber verici fonksiyonuna işaret vardır.

İsra süresinde geçen rüya ; “*Hani sana, "Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, sadece insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkutan uyarılarda bulunuruz, fakat bu onların taşkınlıklarını iyice arttırmaktan başka bir şey sağlamaz.*”¹¹

Karaman Tefsirde; İsrâ gecesinde Hz. Peygamber'e gösterilenler şeklinde açıklanmıştır. İsrâ'nın uyku halinde gerçekleştiğini kabul edenler buradaki “rüya”yı uykuda görme olarak açıklamışlarken İslâm âlimlerinin çoğunluğu, rüya kelimesinin kök anlamının “gözle görmek” olduğunu da dikkate alarak İsrâ'nın Resûlullah uyanırken cereyan ettiğini savunmuşlardır. (A.e., s.498)

¹⁰ Kur'an-ı Kerim, Fetih Suresi, 48/27

¹¹ Kur'an-ı Kerim, İsrâ, 17/60

Bu ayette de rüya yoluyla Hz. Peygamber'e Mekke'nin fethini müjdeleme ve umut verici yönüne işaret vardır. Fakat müfessirler ayrıca İsrâ* olayının rüya üzerinden gerçekleştiğini düşünmektedirler, bu da rüyada seyahat anlamı taşımaktadır yani rüyada başka âlemlere yolculuk anlamına da gelmektedir.

Kur'an'da geçen ayetler ve müfessirlerin bu konudaki yorumları incelendiğinde rüyaların bir anlam taşıdığı, yorumlanabildiği, bu konuda bir ilmin var olduğu, gelecekte haber verdiği, müjdeleyici, uyarıcı, umutlandırıcı, sıradan insanlarca da görülse yorumlanabildiği, kesin emir taşıyan yönü, aynı zamanda ilahi bir boyutunun olduğuna işaret eder.

Aynı zamanda rüya ile vahy-nübüvvet (elçilik) arasında ciddi bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca müfessirler rüyayı oluşumu ile ilgili genel manada Zümer suresi 42. Ayet üzerinden açıklarlar. Aslında direkt olarak rüyadan bahsedilmemekle birlikte uyku üzerinden dolaylı bir biçimde rüyaya değinilmektedir. Ayette; *“Allah, ölüm vakitleri geldiğinde insanları vefat ettirir, ölmeyenleri de uykularında ölmüş gibi yapar. Ölümüne hükmettiklerini tutar, diğerlerini ise belli bir süreye kadar (hayata) salar. Kuşkusuz bunda iyice düşünenler için dersler vardır.”* Âlimlerin bu konuda ittifak etmeseler de büyük ekseriyetinin rüyanın ruh ile yaşanıp akıl ile idrakine dayandırdığı bir hadise olarak ifade etmektedirler. Sufilerin ise rüyayı ruhun misal âlemini seyretmesi olarak açıkladıkları ve rüyaya büyük bir önem atfettikleri bilinmektedir. (Çelebi, 2008: 306)

İslam kaynaklarından Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında rüyaların genel olarak

- 1- Hz İsmail'in kurban edilmesi hadisesinde bir emir ve sınanma arkasından da emre uygun hareket nedeniyle bir müjde aracı olarak geçtiği
- 2- Hz.Yusuf'un ve babası Hz. Yakub'un rüyasında önce müjde veren bir haber, babası için bir önlem alması için haber, sonrasında da zindanda görülen rüyalar içinde ilim verilen özel bir yetenek unsuru ve gelecekte haber taşıyan önemli bir bilgi niteliğiyle

* İsrâ olayı:Hz. Peygamber'in mi'rac sırasında Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya intikalini ifade eden terim.(Yaşaroğlu, 2001: 177, Cilt 23,İslam Ansiklopedisi)

3- Hz. Muhammed'in rüyasında hem Mekke'nin methi müjdesi, hem de savaşta düşmanın sayısının az gösterilmesi ile hem müjdecisi hem de Allah'ın yardımını haber veren bir fonksiyonla ortaya çıktığı görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de rüyanın haber verici, uyarıcı, müjdeleyici, yardımı haber veren, gelecekte haber taşıyan yönleriyle kullanıldığı sonucuna varılabilir.

1.3.2.Hadislere Göre Rüyalar

İslam kaynaklarında doğru bilgi kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci sırada hadisler gelmektedir, Kur'an da ki hükümleri de açıklamak üzere hadislerden faydalanılır. İslam hukuku bir konu hakkında açıklamayı ancak bu iki konu temele alarak yapılmasını kabul eder. Eğer bu iki kaynaktan bir bilgi yoksa akıl üzerinden bir hüküm oluşturmaya çalışır (Apaydın, 2007: 89). Bu sebeple İslam da rüyanın konusunu incelemek üzere 2. kaynak olan Hadislere baktık.

Psikoloji bilimi için yabancı bir terminoloji olması sebebiyle hadisi de açıklayalım. Hadis en genel manada Hz. Muhammed (sav)'in söylemiş olduğu sözler, fiilleri ve tasdik ettiği eylemlerdir. Diyanet ansiklopedisinde ise hadis için "*Hz. Peygamber'in sözlerini, fiillerini ve tasviplerini ifade eden terim; hadisleri tesbit, nakil ve anlamaya yönelik ilim*" şeklinde tanımlanmıştır (Kandemir, 1997: 27).

Kur'an-ı Kerim'de rüya konusu hadislerde olduğu kadar detaylı değildir. Rüya ile ilgili tanımlar yada çeşitleri gibi açıklamalar da yer almamaktadır. Kur'an rüya kavramını daha çok olaylar üzerinden ve olayların sonuçlarını haber veren bir vasıta olarak yer almaktayken, Kur'an-ı Kerim'i yaşantısıyla tatbik eden Allah Resulu rüyalarla ilgili bir çok tanım ve onlara nasıl yaklaşılması ile ilgili bir çok açıklama yaptığını, rivayet edilen hadisler üzerinden anlamaktayız. Hadislerde, rüyanın çeşitleri, rüyaların neyi temsil ettiği, hangi rüyaların anlatılıp hangilerinin anlatılmayacağı, kimlerin rüyasının daha makbul olduğu, nasıl yorumlandığı, nerelerde anlatıldığı, rüya anlatanlara yaklaşım gibi birçok farklı konuya açıklık getirilmiştir (Başaran, 2003: 51).

Hadislere göre, rüyaları iki gruba ayırmamız mümkündür.¹³Çeşitli kaynaklarda çok farklı gruplamalar olduğu halde biz en genel manada 2 grupta incelemeyi tercih ettik: Sadık Rüya ve Kazıb Rüya.

1.3.2.1.Sadık (doğru, gerçek) Rüya:

Kaynağı ilahi olan, çoğunlukla az görülen, bir müjde ya da uyarı niteliğinde olan rüyalarıdır. Genelde görülen rüyalar diğer kısma yani kazıb rüyalara aittir (Açıkalın, 1996: 23). Tasavvuf kaynaklarına göre de sadık rüya, rüya meleği vasıtasıyla Allah'tan gelen, salih müminlerin gördüğü, müjde verici ve haber niteliği taşıyan rüyalarıdır, yani şeytanın ve nefsin devreye girmediği bozulmamış ilahi temelli rüyalarıdır (Çelebi, a.g.e., s. 307).

Aynı şekilde Rahmani Rüya, Rü'yâ-yı Sâdika ve Rü'yâ-yı Sâliha gibi isimlerle de anılır. Hz. Peygamberin aktardığı; insanın mana alemiyle ilişkisini ve oradan getirdiği mübeşşirat (müjdeci) diye nitelenen, nübüvvetin devamı niteliğindeki rüyalarıdır. Bu rüyalar mesaj taşıyan, müjdeleyici veya uyarıcı bilgi ve işaret taşıyan rüyalarıdır. Biz burada tek başlık altında sadık rüyalar olarak, değerlendirmenin daha doğru olacağını düşündük. Rüyaların vahyin bir yolu olduğu ve Hz. Muhammed'e ilk 6 ay rüya ile vahiy geldiği kabul edilmektedir. Hz. Ayşe ilk vahyin sadık rüyalar yolu ile geldiğini ve Hz. Muhammed'in rüyalarının gün gibi berrak olduğunu ve hep çıktığını ifade etmesi, rüyanın kıymeti açısından önemli bir delil kabul edilmektedir.¹⁴Çünkü Hz.Ayşe O'nun eşidir ve en yakınındaki kişidir, dolayısıyla, gelen rivayet daha dikkat çekicidir.

Vahyiden sonra insanlara işaretlerin ve müjdelerin rüyalarla verileceği görüşü ki, şu hadis bu düşüncenin kaynağıdır. Bir hadis-i şerifte “*Vahy kesildi, mübeşşirat kaldı.O da mü'minin rüyasıdır*”¹⁵ buyrulmuştur. Bu hadis-i şeriften insanın metafizik âlemle ilişkisi ve oradan aldığı müjdeleyici bilgi ve işaretlerin rüya yoluyla devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu hadisi destekleyen diğer bir Hadis'i Şerifte “*Salih kişi*

¹³ Muhammed ibn-i Şirin, Müntehabu'l-Kelam Fi Tefsiri'l-Ahkam, Kahire,h.1329,1,6 (akt. Açıkalın a.g.e. s.23)

¹⁴Buhari ,Tabir 1, **Diyanet İşleri Başkanlığı**, çevrimiçi, <http://hadislerleislam.diyanet.gov.tr>, 14.02.2018

¹⁵Buhari,Tabir 5; Muvatta,Rüya 3;Ebu Davud,Edeb 96

tarafından görülen güzel rüya, nübüvvetin kırk altı cüzünden bir cüzdür."¹⁶ "Rüyası en doğru olanınız, en doğru sözlü olanınızdır."¹⁷Bu hadis ile ilgili yorumlarda Hz. Muhammed'in yolunu takip eden salih bir mü'mini Allah nübüvvet cüzlerinden bir cüzle ödüllendirir, işte rüya bu ödüldür (Başaran, **a.g.e.**, s. 54). Bu hadiste ise rüya görenin imani ve ibadi sıhhati ve rüyanın güzel içerikli olması rüyanın çok kıymetli bir bilgi olmasına işaret olarak anlaşılmaktadır. Yine doğru sözlü kişilerin rüyalarının da doğru olacağı ve rüyanın öneminin ve taşıdığı mesajın da kıymetleneceği ifade edilmektedir.

Hz. Muhammed, İslam'ın ilk yıllarında, insanları namaz vakti bir araya nasıl toplayacağını düşündüğü bir dönemde, sahabelerden Abdullah bin Zeyd gördüğü rüyayı anlatmış ve ezanı tariflemiş, yani sadık bir rüya neticesi ortaya bugünkü ezan ortaya çıkmıştır.¹⁸ Bu olaydan rüyanın ne kadar ehemmiyetli bir işte karar mekanizması olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu Hadis-i Şerif'ler de rüyanın hayırlı işaret ve alametlerden olduğu ifade edilerek, rüyanın kutsal, haber verici bir konumda olduğuna işaret vardır.

Fakat Allah Resulü'nün gördüğü rüyaya göre hareket etmeyip istişareyle tam tersi yönde karar verdiği durumlar da vardır. Uhud Savaşı öncesi Hz. Muhammed bir rüya görmüş: "Şayet biz Medine de kalırsak, onlar üzerimize geldiklerinde onlarla savaşıyoruz." diyerek gördüğü bu rüyayı, savunma savaşı yapmaları şeklinde yorumlamıştır. Fakat genç sahabelerin büyük çoğunluğu savunmaya karşı çıkınca Uhud Dağı çevresinde karar kılmışlardır.

Başka bir Hadis'i Şerif'te ise hangi vakitte görülen rüyanın daha faziletli ve doğru olacağı ile ilgili bilgi vardır. "*En doğru rüya seher vakti görülen rüyadır.*"¹⁹

Rüyaların herkese anlatılmaması gerektiği, ya da kimlerin bu konuda daha uygun olacağı ile ilgili de Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: "*Sadık Rüya*

¹⁶ Buhari, Tabir 3; Müslim, Rüya 7

¹⁷ Müslim, Rü'yâ, 6, **Diyanet İşleri Başkanlığı**, <http://hadislerleislam.diyanet.gov.tr>, Çevrimiçi, 14.02.2018

¹⁸ Ebû Dâvûd, Salât, 27, <http://hadislerleislam.diyanet.gov.tr>, Çevrimiçi, 14.02.2018

¹⁹ Tirmizi, Rüya 2

Allahtan'dır, kim güzel bir rüya görürse onu sevdiği birine anlatsın."²⁰ ve "Rüyayı alim ve nasihati dinlenir kişiler dışında kimseye anlatma."²¹

Bazen yoruma ihtiyaç duymayacak biçimde açık ve net olan sadık rüyalarda açık müjdelere, nasihatler, ikazlar veya herhangi bir hususta yol gösterme vardır (Başaran, 2003: 55) Eğer gelecekle ilgili bir mesaj içeriyorsa sadık rüyalardaki o mesaj gerçekleşir. (Açıkalın, **a.g.e.**, s. 24)

Tasavvufta rüya doğru bilgi kaynaklarından biri olarak kabul edilir ve tasavvuf kaynaklarında "İnsanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tasavvur ve hayal yoluyla idrâk edilmesi" şeklinde geçer (Kurt, 2011: 3). Rüyanın yorumlanması bir keramet veçhesi ve yükselmekte rüya yorumu önem arz eder.

H.z. Muhammed'in sık sık ashabına "aranızda rüya gören var mı?" diye sorduğu ve anlattığı ve sonra yorumladığı ve dönem dönem de kendi rüyalarını anlattığı rivayet edilmektedir.²²

Fakat İslami disiplinlerden Kelamcılara göre ise rüyanın subjektif bir kavram ve kaynak olması dolayısıyla bir bilgi kaynağı olarak değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir. (Malakçı, 2009: 5)

1.3.2.2.Kazib (Yalan, aldatici) Rüya:

Kutsiyet atfedilmeyen, ilahi kaynaklı olmadığı düşünülen, insanlar için önemli bir bilgi ya da uyarı taşımadığı varsayılan, en sık gördüğümüz, nefis ve arzu taşıyan, bazen korkutucu, ya da günlük sıkıntılarımızdan ve kaygılarımızdan oluştuğu varsayılan rüyalar olarak tariflenir. Kazib rüyanın diğer adı; 'hulm' veya 'batıl rüya'dır (Açıkalın, **a.g.e.**, s. 28).

²⁰ Buhari, Tabir 46, Müslim , Rüya 1, Tirmizi ,Rüya 5, Akt.Başaran Serkan, Sünnette Rüya Y1 tez çalışması s.59

²¹Tirmizi,Rüya 7 Akt.Başaran Serkan, Sünnette Rüya, Y.1. tez çalışması s.59

²² Buhari, tabir,47; Ebu Davut, iman, 10 <http://hadislerleislam.diyarinet.gov.tr>, çevrimiçi, 05.03.2018

Bir hadis-i şerifinde Muhammed (a.s): ‘Rüya, Allah’tan, hulm ise şeytandandır’ buyurmuştur.²³

Hulm: Herhangi bir hakikat bildirmeyen, gerçekte hiçbir mana ifade etmeyen boş vehim ve hayalden ibarettir. Nefisten ya da şeytandan kaynaklanır.²⁴

Kazıb rüyalar hakkında edindiğimiz bilgiler ve Muhammed (a.s)’ın ‘Rüya üçtür; Allah tarafından görülen müjde olan rüya, şeytandan olan rüya ve insanın kendi nefsinden kaynaklanan rüya’ hadis-i ışığında Kazıb rüyaları;

1) Kendi nefsimizden kaynaklanan rüya; nefsanî rüyalar: Nefsin oluşturduğu arzular, hevesler ve hayallerden oluşan günlük hayattan etkilenen sıradan rüyalar.²⁵

2) Şeytandan kaynaklanan yani şeytani rüya: Şeytanın insan uykudayken devreye girip bozduğu, korku, kaygı ve olumsuz içerik taşıyan rüyalar. Bu rüyaların anlatılması tavsiye edilmemiştir. Kötü rüya anlatılmaz şeklinde halk arasında yaygın bir kanı vardır, aslında bunun kaynağı hadislerdir.

Kazıb rüyalar, bazen şeytanın aldatma, vesvese ve korkutmalarıyla meydana gelen karışık hayaller, düşler ve telkinler şeklindedir. Bunların anlatılması ve yorumlanması tavsiye edilmemiştir.²⁶ Bu tür rüyalar şeytana izafe edilir ki bir hadis-i şerifte Muhammed (a.s) böyle bir rüya görene bu çirkin, hoşlanılmayan rüyayı gizlemesini, uyanınca sol tarafına tükürmesini tavsiye etmiştir. Böyle yapan kişiye o rüyadan hiçbir zarar gelmeyeceğini buyurmuştur. Böyle rüyalar batıl bir korkutma, üzmedir, fitne, aldatma, hile ve kıskançlığa sevkeden boş ve anlamsız rüyalar. Böyle rüyalar kişiye hayır getirmez aksine görenin kalbine yersiz korkular, gerçeğe ilgisi olmayan mesajlar verebilir.²⁷ Bazen de nefsin hayal ve kuruntuları, uyku esnasında dış etkiler ve günlük meşguliyetlerle ilişkili rüyalar şeklindedir. Bilinçdışının

²³ Buhari Tabir, 3, 4, 10, 14, Bed’u’l –Halk, 11. Tıbb. 39; Müslim, Rüya, 201; Ebu Davud, Edeb, 88; Tirmizi, Rüya, 5; Muvatta, Rüya, 4; Ahmed b. Hanbel, 5/296, 300, 305, 310

²⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili 4, 2864; Tecrid-i Sarih 12, 275. Akt Bünyamin Açıklan, s. 58

²⁵ Çelebi, İ. Rüya, TDV. İslam Ansiklopedisi, 35. Cilt, s. 307,

²⁶ Ayşenur Malakçı, Kelam İlmi Açısından Rüyanın Değeri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Sakarya, 2009, s. 42

²⁷ Açıklan, Bünyamin Açıklan, **Kur’an-ı Kerim’de Rüya Kavramı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) .s. 47

görüntüsü olan; insanın gündüz yaşadığı olayların; bilinçte bıraktığı izlerin hayale çıkması; şekillenip görülmesidir.²⁸ Bu tür rüyalar insanın şuurunda biriken istek, hayal, kaygı veya korkuların uykudayken boşalmasıdır. Psikologların insanların iç dünyaları hakkında bilgi edinebilmeleri için daha uygun olan rüyalar bu türdendir. Bu tür rüyalar tamamen değersiz değillerse de müjdeleme ve ikaz mahiyetinde değillerdir.²⁹

1.3.3. İslam Filozoflarına göre Rüya

İbn-i Arabi (543/1148), rüyayı Allah'ın, meleğin ya da şeytanın eliyle kulun kalbinde yarattığı idrak olarak tanımlamaktadır.³⁰

İmam Mâzirî rüyanın hakikati konusunda ehl-i sünnetin görüşünün, Allah'ın uyanık kişinin kalbinde yarattığı itikatların bir benzerinin uyuyanın kalbinde de yaratması, olduğunu söylemektedir. Ona göre Allah, sevinç veren rüyaları şeytanın hazır olmadığı bir ortamda, buna mukabil zarar veren rüyaları da şeytanın hazır bulunduğu bir ortamda yaratmaktadır.³¹

İbni Kayyim el-Cevziyye'nin kitabında zikrettiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Yüce Allah, ruhları uykuda (göklere) çıkarır. Arşa çıkıpta uyanmayanların gördüğü rüyalar sadık rüyalar. Arşa çıkmadan uyanan kişilerin gördüğü rüyalar ise kâzip/yalancı rüyalar.” Hz. Ömer'in “Allah (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır. Ölümüne. Fakat ruh bedene döndürülürken şeytan onun önüne çıkar ve onuyandır hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin sonuna) kadar bırakır. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”³² ayeti ile ilgili olarak Hz. Ali'ye, “Ruh rüyasında yükselir,

²⁸ Malakçı, a.g.e. s.24

²⁹ Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, 5, 48

³⁰ İbnu'l-Arabi el-Maliki, Arızetü'l-Ahvezi, Daru'l-Kütüb'ul-İlmiyye, Beyrut: trs.c.9, s.123-124 akt Murat Kurt, s.3

³¹ El-Askalâni, Fethu'l-Bârî ,c.14, s. 295. Akt Murat Kurt, s.3

³² Kur'an-ı Kerim, Zümer Suresi, 39/42

ruhun gökte iken gördüğü şey gerçektir. Şeytanın araya sokulmasıyla görülen rüya bâtil olur.” dediği rivayet edilmektedir.³³

İslam filozoflarından Kindi'nin ise eserinde şöyle bahsettiği aktarılmaktadır: “*Nefs bedenden ayrılınca alemde ne varsa hepsini bilir, hiçbir şey ona gizli kalmaz. Eflatun'un şu sözü buna delildir: Eskilerden birçok arınmış filozof, bu dünyadan soyutlanıp maddi nesnelere hiçe sayarak, kendilerini nesnelere hakikatini düşünme ve araştırmaya verince, gaybın bilgisi onlara açılmış, insanların içinden geçeni bilmişler ve yaratıkların sırrına vakıf olmuşlardır.*” (Aydın, 2007: 171)

İbn-i Haldun'a göre; ‘Vahiy ilk önce altı ay sadık rüya şeklinde inmiştir. Ve diğer peygamberlerin peygamberliği de rüya ile başlamıştır³⁴. Peygamber bu rüya çeşidini, nübüvvetin kırk altı cüz'ünden biri olarak belirtmiştir.³⁵ Bir başka rivayette kırk üç parçasından biri ve diğer bir rivayette ise yetmiş parçasından biri olduğunu ifade edilmiştir.³⁶ Fakat sadık rüyanın, sıhhat ve isabet itibarıyla peygamberliğin kırk altı parçasından birine denk olması onun, peygamberliğin bir parçası olarak kaldığı, peygamberlik kadar kuvvetli bir mahiyet taşıdığı neticesi çıkarılmaz. Aksi takdirde sadık rüyayı vahy ve nass derecesine çıkarmış oluruz ki çok tehlikelidir.³⁷

İbn-i Haldun'a göre, Allah insanları uykudayken duyu organları gibi maddi engellerden soyutlanacak bir fitratta yaratmıştır. İşte bu soyutlanma ve yükselme anında nefis, ruhani alemdeki şiddetle arzuladığı bilgilere yönelmekte ve kimi zaman bir anlığına da olsa istediği bu bilgileri elde etmeyi başarmaktadır. Ancak bu alıntı yeteri kadar açık da olabilir ve o durumda yoruma ihtiyaç kalmaz. Nefis için böyle bir halin gerçekleşmesinin sebebi, onun, beden ve bedensel duyu özellikleri ile mükemmelleştirilmiş ruhani bir varlık olmasındandır. Eğer ruhani âlemden almış

³³ İbnü'l-Kayyim, er-Ruh s.40 akt. Murat Kurt, s.4

³⁴ İbn-i Haldun, akt. Ayşenur Malakçı, s.42

³⁵ Buhari, Tabir, 3, 4; İ. Mace, Rüya, 1; Darimi, Rüya, 6; Muvatta, Rüya 1; Ahmed b. Hanbel, 3/126, 454 akt. Bünyamin Açıkalm, s.24

³⁶ İbn-i Haldun, Mukaddime Trc. Halil Kendir, s.139

³⁷ Ahmed Naim, Tecrid-i Sarih Tercümesi (12) s.273 akt. Bünyamin Açıkalm, s.24

olduğu suretler, karışıklığından dolayı zayıfsa ve yeteri kadar açık değilse, bu karışıklığın giderilmesi için yorumlanmaya ihtiyaç vardır (İbn-i Haldun, 2004: 140).

Gazali ise rüyanın peygamberler için verilmiş bir hediye olduğuna inanır, vahyin Peygamberlere gönderilen bir bilgi olduğunu, son peygamber Hz. Muhammed ile vahyin sona erdiğini fakat âlemi gayb ile ilişkinin ancak salih kimselerin rüyalarıyla devam ettiğini ve ayrıca nasıl oluştuğunu da anlatır. *“Tanrı, kullarına, peygamberliğin özelliklerinden bir numune vermekle lütufta bulunmuştur. Bu numune uykudur. Zira uyuyan kimse, rüya aracılığı ile gaypten olacakları ya açıkça ya da yorumla (ta’bîr) anlaşılacak bir şekilde algılar.”*Nefs, sürekli duyuların kendisine getirdiği şeyleri düşünmekle meşguldür. Nefs boş kalma fırsatı bulduğunda ve engel ortadan kalktığında bütün varlıkların resimlerinin bulunduğu ve şeriatta, levh-i mahfuz olarak ifade edilen aklî, yüce, ruhanî cevherlerle birlenmeye hazır hale gelir. Bu cevherlerde bulunan bütün nesnelere suretleri, özellikle de, nefsin amaçlarına uygun, önemli şeyler nefiste izlenim bırakır. Bitişme anında suretlerin nefiste izlenim bırakmaları, karşı karşıya konulmuş iki aynanın aralarından perde kaldırıldığında birbirine izlenim bırakması gibidir.”(Aydın, a.g.e., s. 168).

Türkiye de rüya yorumu ile ilgili yazılmış kitapların bir kısmı İmam Abdülğani Nablusi’nin Ta’tirul Enam fi tabiril Menam, İbnül Arabi’nin Seyyid Süleyman Hüseyini’nin Kenzül Menam isimli eserlere dayandırılmaktadır (Benekçi, 2012:9).

Dolayısıyla İslam dini bağlamında baktığımızda rüyalar hadislerde ve değişik İslam kaynaklarında belirli temalarla tekrarlanmış ve açıklanmıştır. Hadislerde rüya ile ilgili tekrar eden temalar baktığımızda; vahyin rüya ile gelmesi, salih rüya, rahmani rüya, rüyayı sadıka, nefsanî rüya, şeytani rüya, rüyanın Allah’tan gelmesi, rüyada Hz. Muhammed’i görmek, hulm, kötü rüyanın anlatılmayacağı şeklinde olduğu görülmektedir.

1.4. Rüyalarla İlgili Türkiye ve Dünyada Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde yapılan araştırmalara baktığımızda rüyalarla ilgili araştırmaların çoğunlukla ilahiyat fakülteleri ağırlıklı olduğunu ve betimsel araştırmalar olduğunu söyleyebiliriz. Türk Psikoloji Dergisi üzerinden yaptığım tarama da yayınlanmış rüya başlıklı hiçbir araştırmaya rastlanılmamıştır. Türk Psikiyatri Dergisi internet sayfası üzerinden taradığımda ise sadece İlal (2006)'in yayınlamış olduğu çalışmaya ulaştım. Türkiye Klinikleri veri tabanına baktığımda ise 2 makaleye ulaştım. 2013 yılında Polat ve Hanoğlu'nun "*Uyku ve bilişsel işlevler*" isimli makalede emosyonel belleğin REM dönemi ile ilişkisinden bahsedilmektedir. Ayrıca Bilici, Cengiz ve Eroğlu (2013) "Rüyalar ve Psikopatoloji" adlı makalelerinde rüyalar üzerine farklı kuramlardan görüşleri aktararak betimleyici bir yazı oluşturmuşlardır.

Yıldız, şizofreni tanısı almış 20 kişi ve hasta olmayan 20 kişinin rüyalarına yönelik yaptığı araştırmada; Jung'un arketip kavramlarından yola çıkarak, hasta olmayan grubun rüyalarında ve kadınların rüyalarında daha fazla arkaik sembole rastlandığı sonucuna ulaşmıştır (Yıldız, 2016: 51).

Çimen (2007) ise rüyaların günlük hayatımızdaki etkilerine yönelik yaptığı araştırmada ise, anksiyeteli rüyaların hayatımızda etkileri olduğu ve bunun anlamlı olduğunu, inkâr ettiğimiz sorunlarla yüzleşmemize yol açtığını, ayrıca anksiyeteli rüya arttıkça öfke ve olumsuz duygu ve davranışlarda artma olduğunu ifade etmektedir (Çimen, 2007: 28).

Taşgüzen'in (2010) yaptığı çalışmada ise rüyanın yaratıcılığı ortaya koyan en önemli süreçlerden bir tanesi olması sebebiyle, disiplinler arası bir çalışma yaparak, mimarlıkta ve kentsel tasarım alanında düşün insanlara yeni tasarımlar yapmak için ilham verebileceğini ifade etmiştir. Düşün her türlü tasarım alanlarında vücut bulabileceğine, düş ve tasarımın benzer zihinsel süreçler tarafından beslendiğine ve düşsel düşünce, yaratıcılık, özgünlüğün düşler vasıtasıyla beslenebileceğine ve bu sürecin tasarımcıya daha yeni ve farklı ürünler ortaya koymada ciddi katkıları olacağını işlemiştir. Düşün tasarımcının düşünce özgürlüğünü engelleyen, ya da yaratıcı düşünme üzerindeki tıkanmaları aşan yönüyle tasarımcı için yeni açılımlara daha farklı sentezlere yol açacağını ifade etmektedir (Taşgüzen, 2010: 90).

Yokuşoğlu, Atasoy ve arkadaşlarının tıp fakültesi öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada, bilinçli rüya görme, üstbilis ve rüya bunaltıları seviyelerine bakılmıştır. Bilinçli rüya görme açısından kız ve erkek öğrencilerde bir anlamlı fark bulunamamıştır. Fakat erkek öğrencilerin rüya olaylarını kontrol etme açısından kız öğrencilere göre daha eğilimli oldukları bulunmuştur. Kız öğrencilerin ise rüya bunaltısı puanlarının daha yüksek olduğu, daha gerçekçi rüya görme, rüya da mantıksal düşünceye sahip olma ve rüya sırasında daha fazla dissosyatif deneyim yaşama açılarından daha yüksek puanlara sahip olduklarını bulmuşlardır. Rüyaların ortalama berrak olma düzeyleri ile ortalama kaygı ve ortalama üstbilis düzeyleri ile pozitif bir ilişkisi olduğunu ifade etmişlerdir(Yokuşoğlu, Atasoy, Tekeli, v.d., 2017: 258).

Yılmaz'ın üniversite öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada bir sınavda öğrencilerine rüyalarından bir tanesini bir haber veya reklam metni olarak yazılı olarak anlatmalarını istemiştir. Bu rüya anlatılarının analizinde 5 bulguya ulaşmıştır. Bunlar, rüyaların sembolik dilinin evrensel izler taşıdığı, tamamen kişiye özgü bir senaryosunun olduğudur. Rüyalarda çoğunlukla gerçek hayatta olan mantıksal kurgunun kaybolduğu, tamamen görsel bir dilin ortaya konduğu, tamamen özgün bir filmin oynadığı bir dünyanın oluştuğundan bahseder. Rüyaların duygusal öğelerinin çok yoğun olduğu gerçek hayattaki ilişkilerimize dair çok fazla duygusal içeriğe sahip olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca rüyalarda mistik bir dilin yer aldığı bu dilin insanı gerçeküstü bir âlemle buluşturduğu bir inşa sürecine değinmektedir. İnsanların rüyaların çıkması gibi bir beklentisinin hep olduğu, bunun da rüyalardaki anlam arama arzusuna işaret eden, bilmek isteyen benliği yansıttığını aktarmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemin insanın bütün yaşamını internet ve sosyal medya vasıtasıyla dünyaya teşhir edildiğini, oysa rüyanın her haliyle bize ait olan mahrem alan olmaya devam ettiğini bu sebeple özgür hikâyeler barındırarak bize yeniden düşünme ve üretme fırsatı tanıdığını, dünyanın sıkıcı ve dayatmacı gerçekliğinden bizi uzak tutarak özgür ve özgün düşünceye zemin hazırladığını ifade etmektedir (Yılmaz, 2012: 343).

Rüya ile ilgili ülkemizde yapılan bir başka çalışmada ise rüya temaları ölçeği geliştirilmiş ve geçerlik, güvenilirlik yönünden değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Genç (2011), psikiyatrik tanı almış hasta grubuyla hasta olmayan grup rüyalar açısından

karşılaştırılmış, kadınların rüyalarının erkeklere oranla günlük hayattan daha çok etkilendiği, yaş arttıkça negatif, korkutucu ve engellenme rüyalarının azaldığı, ayrıca psikiyatrik tanı almış hastaların rüyalarının, hasta olmayanlara göre daha negatif temalar taşıdığı, daha kaygı ve korku içerikli olduğu sonuçlarına ulaşmıştır (Genç, 2011: 117).

Özkurt, Yazla ve Musmul'un (2017), diyaliz hastalarının rüyaları ve rüya bunalıtı üzerine yaptıkları çalışmalarda, böbrek hastalarında sıklıkla uyku düzensizliği ve bozukluklarının sıklıkla görüldüğü bunun sebeplerinin daha çok, hemoglobin, albümin ve kreatin düzeylerinde ki değişmelerle ilgili olduğunu ifade etmişlerdir. Periton diyalizi ve hemodiyaliz hastalarının diğer popülasyona oranla daha fazla uyku sorunu yaşadığı bu çalışmada da doğrulanmıştır. Ayrıca diyaliz hastalarında depresyon ve anksiyete düzeyleri yüksek çıkmaktadır. Fakat periton diyalizi yapanlarla hemodiyaliz hastaları arasında kaygı ve depresyon düzeyleri arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Ayrıca, bu iki grup arasında uyku kalitesi, uykusuzluk, rüyaların duygusal içeriği arasında da anlamlı fark bulunamamıştır. Ayrıca diyalizin düzenli ve yeterli miktarda yapılmasının uyku sorunlarını azaltacağı bulunmuştur(Özkurt, Yazla ve Musmul, 2017: 139).

Rüyalarla ilgili tez çalışmalarına baktığımızda psikoloji alanında ulaşılabilen sadece 3 tez varken ilahiyat fakültelerinde yazılan rüya konulu tez sayısı 10'dur. Bu sonuç ise İlahiyat fakültelerinin rüya konusuna yönelik daha istekli olduklarını gösteren bir kanıttır.

Rüya ile ilgili yabancı kaynaklara baktığımızda ise Türkiye'ye göre alanda daha fazla çalışma yapıldığı ve yapılan çalışmaların aa kaliteli olduğu görülmektedir. 2017 yılında yayınlanan yeni bir kitapta ise Domhoff yeni bir nörobilişsel rüya teorisi önerisi getirirken, Freud'un rüyaların arzu doyumunu olduğu teorisine, Hobson'un aktivasyon sentez modelinde bahsedilen rüyaların zihnin ürettiği çöpler olduğu iddiasına karşı çıkarken, laboratuvar ortamında yapılan teknik yanlılıklara dikkat çekiyor. Ayrıca kendi önerdiği kurama göre, rüya görmek için belirli nöronal yapıların olması gerektiğini ve rüya içeriklerinde günlük hayatla paralellikler olduğu, geçmişten

gelen duygusal kaygıları ve bugüne dair bugüne ait ilgilendiğimiz konu ve kaygılarla bağlantılı olduğunu iddia etmektedir (Domhoff, 2017: 200).

7 okulda 115 lise öğrencisiyle yapılan araştırma da 6 ardışık gece boyunca rüya günlüğü tutmaları istendi. Raporlanan bu rüyalar, rüyalar için nesne temsilleri ölçeğine ve Exner'in İnsan hareketleri ölçeğine göre puanlandı. Bu araştırmada bireysel temsil kavramına daha çok değinilmiş olup, nesne temsillerin erken dönemde çocuk anne ilişkilerinin nesne temsillerimize etki ettiği ve dünya görüşümüzü şekillendirdiği üzerinden konu incelenmeye çalışılmıştır. Kız öğrencilerin rüyaları anlamlı bir biçimde erkek öğrencilerden daha fazla kelime barındırıyordu. Kız öğrencilerin rüyaları anlamlı bir biçimde erkek öğrencilerden uzun olduğu ve daha fazla nesne temsili taşıdığı ifade edilmiştir. Ayrıca kız öğrencilerin rüyalarında daha fazla insan hareketi tanımlandı. Bu kadınların iletişim becerilerinin erkeklere göre daha iyi olduğu şeklindeki teorilerle uyumlu olduğunu ve kadınların sözel olmayan iletişimde de erkeklere göre daha uyumlu olduklarını iddia eden görüşleri desteklediğini ifade etmişlerdir. Erkeklerin rüyalarının daha saldırgan içerikli olduğu, kızların rüyalarının ise iletişimde daha uyumlu işaretler taşıdıklarını iddia etmişlerdir (Winegar & Levin, 1997: 507).

Arizona'da 196 (102 erkek, 94 kız) lise öğrencisiyle yapılan rüyalara yönelik tutum araştırmasında, rüyalarla ilgili 88 tutumdan oluşan 34 soruluk 5li likert tipi bir ölçek verilmiş ve öğrencilerin rüyalara yönelik tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada rüyalara yönelik tutumların çeşitliliği, tutumlarda cinsiyet farkları, tutumların benzerliği ve yaratıcılık ve rüyalara yönelik tutum ilişkisi incelenmiştir. Bu araştırmada kullanılan ölçekte, rüyaların bilinçdışıyla ilgili olduğu, geleceği haber verdiği, gizli anlamı olduğu, Tanrının rüyalar yoluyla insanlarla iletişim kurduğu gibi ifadeler yer almaktadır. Aslında rüyalara dair bütün düşünce ve inançları özetleyen cümleler yer almaktadır. Katılımcıların bu ifadelere katılıp katılmadıklarını 5 likert tipi ölçekle ifade etmeleri istenmiştir (Domino, 1982: 114).

Avusturya da yapılan rüyalara yönelik tutumlar ve ruh sağlığı ilişkisine dair bir araştırmada 47 erkek ve 42 kadına rüyalara yönelik bir tutum anketi yapılmıştır. Ayrıca ruh sağlığını değerlendirmek üzere katılımcılara, karar verebilme testi (EQS), Uzamsal

YeteneklerTesti (3DW) ve Davranış Kontrol Testi (TPF; (21) testleri yapılmış ve cinsiyet grupları arasında anlamlı farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Erkeklerde sevme yeteneği ile rüyalara karşı olumlu tutum arasında pozitif bir ilişki ile kadınlarda benmerkezci olmakla rüyalara karşı tutum arasında negatif korelasyon tespit edilmiştir. Ayrıca araştırılan grubun yarısından fazlasının rüyalara yönelik olumlu bir tutum içinde olduğu bulunmuştur. Genel manada rüyalara yönelik olumlu tutumla ruh sağlığı arasında pozitif bir korelasyon olduğu ifade edilmiştir (Schredl ve Doll, 2001: 136).

82 (72 kız,8 erkek ve 2 cinsiyet belirtmeyen) psikoloji öğrencisiyle yapılan bir nicel araştırmada ise rüyalara yönelik tutumların rüya hatırlama oranını etkileyip etkilemediğine bakılmıştır. Katılımcılara McGill Uyku ve Rüya ölçeği doldurtulmuş ve 3-4 hafta boyunca rüyalarını günlük raporlamaları istenmiştir. Testte rüya hatırlama sıklığı, düşlere karşı tutum, sıklık ve içerik gibi deneyimler, kabuslar, berrak rüyalar ve tekrarlayan rüyalar gibi konular yer almaktadır. Sonuçlar düşlere yönelik olumlu tutumlarla rüyaları hatırlama sıklığı arasında pozitif bir korelasyon olduğunu doğrulamıştır (Beaulieu ve Zadra, 2005: 921,924).

Scarpelli ve arkadaşları'nın 6 üniversite öğrencisi ile yaptığı araştırmada ise her sabah uyandıktan 15 dk. Sonra rüyalarını yazmalarıyla başlayan laboratuvar ortamı deneyde EEG, EMG ve EOG ölçümleri alındı. REM döneminde rüya görürken frontal lobda ki teta dalgaları ile gündüz uyanırken herhangi bir olayı hatırlamadaki epizodik hafıza esnasındaki teta dalgaları aynı düzey olduğu görülmüştür. Gündüz hatırlarken ve gece rüya görürken benzer bir bilinç durumu yaşandığını savunmuşlardır. Burada yine beynin nöro-görüntüleme yöntemleriyle rüyaların beynin hangi bölgelerini aktive edip uyanık beyin aktivitelerinden hangi işlevlerin benzediğine dair araştırmalar yürütmüşlerdir (Scarpelli, Marzano, D'Atri, v.d. 2015:1).

Kripnner ve Taitz (2017) Travma sonrası stres bozukluğu yaşayanların uykularının da bu durumdan etkilenip kabuslar sebep olduğunu ve bunun için rüya ile ilgili tedavi yaklaşımlarından, berrak rüya görme terapisi, rüya revizyon terapisi, ve maruz bırakma yöntemlerini karşılaştırmış bu yöntemlere dair bilgiler vermiştir. Bu

makalede daha çok rüyaların kabus gibi hastalıklı yönlerine dair klinik yaklaşımları değerlendirmiştir (Kripnner ve Taitz, 2017: 101).

Seltermen, Apetroraia ve Waters'ın (2012) üniversite öğrencileri ile ilgili yaptığı bir rüya çalışmasında, romantik bağlanma stilleri ile genel rüya içeriği arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gözler önüne sermiştir. 2 hafta süren araştırma da en az 6 aydır devam eden ilişkisi olan 47 bayan üniversite öğrencisinin günlük rüya raporlamaları ve 36 maddelik yakın ilişki ölçeği ve 9 maddelik Rusbult ilişki yatırımı ölçeği ve 13 maddelik rüya duygusu ölçeği doldurmuşlardır. Ayrıca günlük aktivite raporları doldurmuşlardır. Rüyaları her sabah uyandıkları anda doldurmaları istenmiş, aktivite raporlarını ise günün sonunda doldurmuşlardır. Rüyaların sonraki günün aktivitelerini tahmin etmeden önemli bir veri sunduğunu ifade ettiler. Kıskançlıkla ilgili rüyalar arttıkça kişinin partneriyle ilişkisinde çatışmalar da arttı. Bağlanmadan kaçınan ilişki tipine sahip bireylerde daha fazla kıskançlık rüya içeriği ve daha düşük sevgi ve yakınlık görülüyordu. Kaçınma oranı yükseldikçe kıskançlık rüyaları artıyordu. Birbirine bağlılığı yüksek olanlarda ise kıskançlık rüyaları ve günlük aşta bir azalma ya da etkileşim görülmedi. Rüyaların sosyal etkileşimi ve ilişkileri tahmin etmede önemli bir yordayıcı olabileceğini ifade etmiştir (Seltermen, Apetroraia ve Waters, 2012: 115).

4-8 yaş arasındaki çocukların rüya içeriği ile ilgili yapılan çalışmada, 6 hafta boyunca çocukların sabah uyandıklarında rüyaları aileleri tarafından sorulmuş ve not alınmıştır. Çocukların rüyalarını hatırlama oranı %21 olarak bulunmuştur. Yaşa göre rüya hatırlama ya da anlatmada anlamlı bir fark bulunmadığı ve erkek çocukların yaş ilerledikçe rüya raporlama oranı kızlara göre daha azalmakta olduğunu bulmuşlardır. Çocukların rüyalarında aktif bir kendilik temsili oranı %78'dir. Rüyalardaki insan karakter oranı bir hayli yüksek olarak %68 ve bu karakterlerin %28'i ise aile üyelerinden oluşmaktadır. Hayvan karakter oranı ise tüm karakterlerin %8'idir. Ayrıca rüyaların %86'sına bir hareket barındıran eylemler yer almaktadır. Bütün rüyaların içerisinde sosyal etkileşim barındırma oranı %57'dir. Bu sosyal etkileşimlerin %38'i saldırganlık içeren etkileşimler iken, %45.8'i dostça etkileşimler içermekteydi. Rüyaların %59'unda olumlu duygular, %27'sinde nötr duygular ve %13'ünde negatif duygular şeklinde ifade edilmiştir. Cinsiyete göre rüya içeriklerinde saldırganlık

temalı raporlar arasında anlamlı bir fark çıkmadığı raporlanmıştır (Sandor, Szadakat, Kertesz, v.d., 2015:11).

Fine ve Leighton (1993) rüyanın neden sosyolojinin alanına girdiğini anlattıkları makalelerinde, rüyanın bireyin zihninin dışında kamusal alanda konuşulduğunu, zihnin arzusu sonucu oluşmadığını, bir şekilde sosyal gerçekliği yansıttıklarını, toplum içinde bir retoriğinin olduğunu, insanların kendi aralarında ve daha büyük gruplar halinde rüyaları konuştuklarını iddia ederek rüyanın sosyolojinin de konusu olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Rüyaların kendilerine özgü ve bireysel benliğin kontrolünden ve istemli oluşumdan bağımsız bir biçimde kendilerinden var olduğunu ve dışarıdan içeri doğru hareket eden bir sosyal olgu olduklarını ifade etmekte. Durkheim'ın sosyal gerçekliklerin bireyin kontrolünden bağımsız oluşan yapılar olduğu fikrinden hareket ediyorlar. Rüyanın içinde olduğumuz kültürün birçok etkisini barındırdığı, etkileşimin ürünü olan ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı, ayrıca barındığı öykünün yine kamusal alana sunulduğu ve tartışıldığı, ayrıca içeriğinin yorumlanırken de kültürden ve var olduğu toplumdaki bağımsız yorumlanamayacağından, rüyanın kesinlikle sosyal bir olgu olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Fine ve Leighton, 1993: 103).

Rüya alanındaki dergi, ya da elektronik yayın yapan uluslararası platformlara baktığımızda, Heidelberg Üniversitesi'ne bağlı; International Journal of Dream Research, 2008 yılından bu yana yayınlanmakta ve psikoloji ve terapi içerikli yönüyle dikkati çekmektedir.

Dreaming isimli uluslararası dergi ise her disiplinden rüyalarla ilgili çalışmalarını kabul eden, 1993'te kurulmuş bir dergidir.

Binlerce rüyanın uzun yıllar toplandığı bir veri bankasına dönüştürülmüş ve rüya temalarını içerik analizinin yapıldığı bir çalışma ve bu çalışmaların paylaşıldığı bir site oluşturulmuştur. (<https://www2.ucsc.edu/dreams/>). Bu site California Üniversitesine bağlı olarak oluşturulmuş ve paylaşımına devam etmektedir.

Görüldüğü üzere Türkiye ve yabancı ülkelerde yapılan rüya çalışmaları rüyaların içeriğine, günlük hayatla ilişkisine ve beyin ve sinir sistemi etkileşimine

bakılmış, cinsiyet etkisine bakılmış, dolayısıyla rüyanın kendi başına nasıl anlaşıldığı, nasıl kavramlaştırıldığı ve sosyal temsilleri çalışılmamıştır. Bizim çalışmamamız bu boşluğu doldurma amacı taşımaktadır.

1.5. Araştırmamızın Önemi ve Araştırma Soruları

Rüyalar klinik psikoloji ve lahiyat alanlarına çok fazla çalışılmış bir konudur ancak sosyal psikolojide pek fazla işlenmemiştir. Oysa rüyalar bireyin zihninin dışında kamusal alanda konuşulmaktadır. Sosyal gerçekliği yansıttıkları, toplum içinde bir retoriğinin olduğunu, insanların kendi aralarında ve daha büyük gruplar halinde rüyaları konuştuğu bilinmektedir. Rüya içinde olduğumuz kültürün birçok etkisini barındırdığı, etkileşimin ürünü olan ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı, ayrıca barındığı öykünün yine kamusal alana sunulduğu ve tartışıldığı bilinmektedir, rüyanın kesinlikle sosyal bir olgu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Rüya paylaşımını, sosyal kurallara dayalı olarak müzakere edilen bir sosyal eylem olarak tanımlamaktadır (Fine ve Leighton, 1993: 103; Vann ve Alperstein, 2000: 111).

Sosyal psikoloji hem bireyin toplumsal davranışlarını inceler hem de bireyin davranışlarını etkileyen toplumun ve toplumsal olayların, ne şekilde birey üzerinde etkili olduğunu anlamaya çalışır. Bu bağlam da rüya sosyala bağlamda, siyaset gündeminde son 5 yıldır yoğun biçimde tartışılmaktadır.

Çalışmamız ülkemizde günlük hayatta kullanılan bilginin kaynaklarına inmek, dini bilgi ve bilimsel bilginin gündelik hayattaki hâkimiyetlerini rüya kavramı üzerinden incelemeye çalışmaktır. Sosyal temsiller teorisi modern toplumların şeylere ve şeylerin dair açıklamalarının sağduyu olarak ifade edilemeyeceğini, sosyal temsillerin sağduyunun yerine geçtiğini iddia etmektedir. Geleneksel bir toplumdan moderniteye ve moderniteden de tekrar muhafazakârlığa evrilen iktidar iddialarının odağında ki ülkemizde ise din günlük hayat üzerinden önemli bir işlev görmeye devam etmektedir. Kriz dönemlerinde nedensel açıklamalar önem kazanmaktadır ve medya önünde yoğun bir biçimde tartışılmaktadır. Rüya kavramı da özellikle 15 Temmuz darbe girişimi sonrası yoğun olarak tartışılmaktadır. Rüya olgusunu açıklarken insanların kullandıkları nedensel açıklamalar toplumumuzun bilgi kaynakları ile ilgili olarak bize sağlam veriler oluşturacaktır. Farklı bilim disiplininden gelen insanlar

sadece kendi bilim disiplinlerinin ürettiği bilimsel bilgiyi itibar etmekte ve rüya konusunda bu bilgiyi mi kullanmaktadır? Bilimsel bilgi ve dini bilgi bilim insanlarınca da birlikte kullanılmakta mıdır?

1-İnsanlar rüyalarla ilgili hangi sosyal temsil örüntülerini kullanmaktadırlar? Farklı uzmanlık alanlarından gelen insanların (psikoloji, psikiyatri ve ilahiyat) rüyalara dair sosyal temsilleri nelerdir?

2-İnsanlar, “nasıl rüya görüyoruz, neden rüya görüyoruz, rüyalar anlamlı mıdır?” sorularıyla ilgili ne tür açıklamalar kullanmaktalar?

3-Rüyalarla ilgili bu açıklama biçimleri hangi bilgi evreninin açıklamalarına dayanmakta ya da benzemektedir?

4-Kullanılan bu açıklama biçimleri farklı uzmanlık alanı olan kişilerce farklılaşmakta mıdır? Farklı uzmanlar rüyayı nasıl açıklamaktadır? Uzman olmayan kişiler nasıl açıklamaktadır? Ya da her bir kişi kendi içinde sadece belirli tutarlılıkta rüya konusunda tek bir bilgi evrenini mi kullanmaktadır? İnsanlar aynı soru içerisinde farklı bilgi evrenlerinden gelen cevapları kullanmışlar mıdır? Ayrıca farklı sorularda farklı bilgi evrenlerinden cevaplar kullanmışlar mıdır?

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada olaylar ve olguları mümkün olduğunca doğal ortamlarında gözlemlenir (Ekşi, 2009: 39). Rüyanın doğal ortamı uyku içerisinde konuşmamız mümkün olmadığından, rüyayı bir yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla inceledik. Bu görüşmelerde rüyanın daha derinlemesine incelenmiştir. Bu sayede rüyanın sosyal temsillerine ulaşmak daha kolay olmaktadır.

İçerik analizi belirli biçimlerde toplanan verilerin, metne dökülmesi ve metin üzerinden, içeriğin temalar, sıklık, kategori, simge/resim olarak, gizli ve açık içerik yönünden değerlendirilmesi ve analiz edilmesi yöntemidir (Neuman, 2016:406).

İçerik analizi yöntemini, gazete, resim, konuşma kayıtları, kitap, resim gibi birçok iletişim ortamı öngören her türlü belge ve metinde psikoloji, antropoloji, iletişimi edebiyat, ekonomi, siyaset, sosyoloji gibi birçok bilim için kullanabiliriz (Tonta, 2012). İçerik analizinde amaç önceden belirlenmiş temalar ya da sonradan metinden çıkarılacak temalar çerçevesinde araştırılacak metnin ya da konunun tekrarlı bir biçimde okunması ve yorumlanması yoluyla belirli sonuçlara ve frekanslara ulaşmaktır (Seçer, Ay, Ozan, v.d., 2014:52).

İçerik analizinde hedeflenen, en önde olan anlamı aşp, arka planda daha derinde olan gizli anlamlara ulaşmak ya da mesajların ilk kökenlerine ya da derin olan verimli bir değerlendirme yapmaktır (Bilgin, **a.g.e.**, s. 8).

İçerik analizinde temel amaç, bir konuyu derinlemesine anlamak, konuya ilişkin söylemleri ve onun gizli içeriğine dair araştırma ve çıkarım yapabilmektir. Bilgin, içerik analizini; “*İçerik analizi çok çeşitli söylemelere uygulanan birtakım metodolojik araç ve tekniklerin bütünü olarak tanımlanabilir. Bu çaba kontrollü bir yorum çabası olarak ve genelde tümünden gelime dayalı bir okumadır ve sınırları belirlenmiş söylem örneklerinin çözümlenmesi esasına dayanmaktadır*” şeklinde tanımlamıştır (**A.e.** s.9).

İçerik analizi esnasında yapılan işlem, verileri ortaklaşan ya da benzeşen temalar şeklinde kümelenmek, bu verileri okuyucunun anlayacağı şekilde tekrardan yorumlamaya dayanır. Elde edilen veriler üzerinden yeni kavramlar çıkarılmaya çalışılır ve bu kavramların arasındaki ilişkilere ulaşılmaya çalışılır. Kavramlar bizi temalara taşır, temalar üzerinden olgu ve olayları daha geniş bir biçimde görebiliriz (Yıldırım, **a.g.e.**, s. 163). Rüyaları konuşurken sık rastlanan kavramlardan temalara ve temalardan da bu konuları oluşturan genel söylem ve bilgi kaynaklarına ulaşmayı hedefliyoruz. İnsanların rüyalar üzerine konuşurken, hangi bilimin ya da başka bilgi kaynaklarının temalarını kullandıklarını tekrarlı okumalar sonucunda ulaşacağımızı düşünüyorum.

Bu araştırmanın amacı rüyanın sosyal temsillerine ulaşmaya çalışmaktır. Moskovici'ye göre bir sosyal temsil çalışması için şunlara dikkat edilmelidir. İnsanlar günlük yaşamda bilmedikleri olayları konuşarak öğrenirler. Bu öğrenme süreci ile yeni bilgilerle yeni bir gerçeklik yaratmaya çalışırlar. Sosyal temsillerin, daha çok kriz dönemlerinde ve günlük konuşmalarda, toplum tarafından dilde inşa edilen bir süreç olduğunu, bu yüzden mümkün olduğunca görüşme, odak grup gibi yöntemlerle doğal ortamlarında niteliksel yöntemler kullanılarak çalışmanın daha sağlıklı olacağını, ifade etmektedir. Ayrıca sosyal temsillerin daha çok söylem ve içerik analizi yöntemleriyle çalışıldığını aktarmıştır (akt.Cirhinlioğlu, Aktaş ve Özkan, 2006:168).

Araştırma da rüyanın bilimsel disiplinle çalışıldığı psikiyatri, psikoloji ve ilahiyat disiplininden kişilerle ve uzman olmayan kişilerden oluşan katılımcıların, rüya temsillerinde farklılık olup olmadığının görüşmeler üzerinden incelenmesi üzerine kurulmuştur. Bir yerde bilimsel disipline sahip uzmanlarla, uzman olmayan insanların kullandığı dil ve temsil farklılıkları olabileceği düşünmekteyiz. Çünkü bilimsel bilgiye sahip belirli gruplarla, sağduyu bilgisi kullanmaya yatkın olduğu düşünülen uzman olmayan kişilerin açıklama biçimlerinin birbirinden farklı olacağı, fakat zaman içerisinde bilimsel bilgilerin kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayılmasıyla, artık iç içe geçip karışacağı ve belirli bir süre sonra yeni karma açıklama biçimleri oluşturacakları düşünülmektedir.

2.1. Örneklem

Araştırmaya, İstanbul'da yaşayan rastgele seçilmiş 13 psikolog, 13 psikiyatrist ve 13 ilahiyat mezunu olan uzmanlar grubu ve 50 kişiden oluşan uzman olmayan kişiler katılmışlardır. Sosyal temsiller oluşumunda bilimsel bilginin bir biçimde yaygınlaşarak, bilim insanları vasıtasıyla, yaşanan bir kriz ya da yeni bilinmeyen bir olayın kamuoyu önünde, radyo, televizyon, gazete, dergiler vb. iletişim araçları yoluyla bilimsel dilin karmaşıklığından daha sade bir dile çevrilerek tartışılması veya aktarılması yoluyla artık topluma ulaşır. Bir biçimde popülerleşerek, halkın sağduyu bilgisi veya eski tecrübeleriyle harmanlanarak artık tanıdık bilinen bir hale getirilir. Bu yeni bilgi, farklı toplumsal gruplarda farklı bilgi evrenleriyle harmanlanarak bilinen bir kavrama dönüşen, sosyal temsil olmaktadır (Cirhinlioğlu, Aktaş, & Özkan, **a.g.e.**, s. 167). Ayrıca bilginin dönüşümü sürecinde tam olarak o konuyla çalışmayan bir bilim uzmanı da gündelik konuşmasında kendi sağduyu bilgisi ve sosyal temsiller üzerinden konuşabileceğinden, psikiyatrist, psikolog ve ilahiyatçı uzmanların görüşlerini de almak bizi daha sağlıklı kaynaklara ulaştıracaktır. Sosyal temsiller hayatımızda etkili olan, tercihlerimizi yönlendiren, düşünce dünyamıza tesir eden ideoloji ya da alanları anlamamızı sağlayacağı için, günlük hayatta rüyaya dair temsillerimizin kaynağı olduğunu düşündüğümüz bilim alanlarından uzmanların rüyalara dair temsillerini çalışmak önem arz etmektedir. Ayrıca uzman olmayanlarla uzmanların rüya cevaplarının karşılaştırılması bize sosyal temsillerin kaynakları hakkında bilgi verecektir. Örneklem sayısı ile ilgili olarak nitel araştırmalarda amacın sonucu bütün evrene genellemek olmadığı bu yüzden bir yada 2 vakanın yeterli olacağından tutunda görüşmelerde minimum sayının 30 olduğunu ifade eden araştırmacılar bulunmaktadır. (Başkale,2016; 27) Ayrıca İngilterede doktora çalışmaları ile ilgili yapılan bir araştırmada ortalama, 30 (kişi yada görüşmenin) tesbit edilmiştir. Bryman'a göre nitel bir araştırma için minimum mülakaat sayısı 20-30 aralığında olması gerektiğidir. (Bryman 2012: 425), Başaran'a göre ise nitel araştırmalarda minimum katılımcı sayısı 30-50 aralığında olmalıdır.(Başaran, 2017:493) Bilim çalışmamızda ise 86+20 katılımcı örneklem için yeterli bir sayıdır.

Uzman olmayan katılımcılar, eğitim düzeyi açısından bakıldığında; okur-yazar olmayan 12 kişi, ilköğretim mezunu olan 13 kişi, lise mezunu olan 13 kişi ve üniversite mezunu olan 12 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş değişkenine göre ise, 16-30 yaş aralığında 25 kişi, 31-45 yaş aralığında 12 kişi ve 46 yaş ve üzeri ise 13 kişidir. Yaş ortalaması~34'tür. 25 kadın ve 25 erkek uzman olmayan katılımcı vardır. Katılımcılardan psikologların cinsiyet dağılımları 7 kişi erkek ve 6 kişi kadındır. Psikiyatristler de ise 10 kişi kadın ve 3 kişi erkektir. İlahiyatçılarda ise cinsiyet; 3 kişi erkek ve 10 kişi kadındır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Katılımcılara aşağıda belirtilen 4 soru sorularak yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Birçok araştırmacı sosyal temsil araştırmasında açık uçlu sorular kullanılabileceğini belirtmiştir.(Joffe ve Yardley, 2004; Cesur, 2002; Perçin, 2012; Şah, 2009)

Konunun kısıtlanmaması adına katılımcılara açık uçlu kısa 4 soru sorulmuş, sohbet havasında konunun incelenmesi amaçlanmıştır. Önceden hazırlanmış, anket veya çoktan seçmeli yanıtlar yerine açık uçlu sorular sorularak insanların özgürce düşünceleri inandıkları biçimde sunmaları ve varsa çelişen cevaplara ulaşmaya çalışılmıştır. Açık uçlu sorularla insanların rüya ile ilgili sosyal temsillerine en yalın şekliyle ulaşmaya çalışılmıştır. Kişinin iç dünyasında rüyalarla ilgili düşünce ve eylemlerini öğrenmek için mümkün olduğunca rahat olmaları sağlandı, herhangi bir yönlendirmeden kaçınılmıştır. Görüşmede sorulan sorular aşağıdadır.

1. Neden rüya görüyoruz?
2. Rüyalar anlamlı mıdır? Bize birşey anlatır mı?
3. Rüya nasıl oluşur?
4. Rüya dendiğinde aklınıza gelen 3 kelime (Ek 1)

Bu sorular yapılan iki pilot görüşme sonrasında belirlenmiştir. Aşağıda bu sorularla yapılan iki pilot görüşmenin sonuçları aktarılacaktır.

Araştırma 2 aşamada yapılmıştır. Birinci aşama da; 2 ön pilot çalışma ile araştırma sorularının işleyip işlemediği anlaşılmaya çalışılmıştır. 1. pilot çalışmada sadece 4 soru sorulmuş, haber metni eklenmemiştir. İlk pilot çalışma, Eyüp Devlet Hastanesi'nde 21-65 yaş aralığında olan hastaneye hasta olarak gelmemiş olan 10 (8 kadın, 2 erkek) hasta yakınından oluşmuştur. Görüşmeler, araştırmacının kendisi tarafından, katılımcılar bir görüşme odasında rızaları alınarak tamamlanmıştır. İlk pilot çalışmada herhangi bir eğitim, yaş ya da cinsiyet değişkeni dikkate alınmamıştır. Görüşmeler 8 ila 10 dakika sürmüştür. Fakat yapılan değerlendirme de sadece soruların sorulması insanlarda soru cevap formatına dönüşen bir görüşmeye dönüştüğü gözlemlenmiştir. Görüşmenin çok yüzeysel geçtiği düşünülerek, insanları konuya çekebilmek adına 2. pilot çalışmada rüya ile ilgili bir haber metni okutturulmuş ve sonrasında rüya ile ilgili görüşmeye geçilmiştir. 2. aşama ise soruların son haliyle haber metniyle birlikte verildiği araştırma görüşmesidir.

İlk pilot çalışmamızda 4 soru sorulmuş olup, ilk sorumuzda neden rüya görüldüğü, 2.soruda rüyaların anlamlı olup olmadığı, 3.soruda rüyanın nasıl oluştuğu sorulmuştur. 4. Soruda ise rüyanın serbest çağrışımı yaptırılmıştır.

1.Soru: Rüyanın görmenin nedenleriyle ilgili, 2 tür açıklama yapıldığını söyleyebiliriz. İlk olarak psikoloji kökenli açıklamalar olarak, *“günlük hayatta aklımıza takılan şeylerden, bilinçdışından, elimizde olmayan sebeplerden, ani duygularımızdan, hayallerimizden, gece yatarken gördüğümüz şeylerden”* dikkati çekmektedir. İkinci olarak ise ilahi sebepler olarak gelen yanıtlar ise: *“Allah tarafından mesaj, uyuduğumuz zaman başka âleme geçiyoruz, Allah bize bazı şeyleri bildiriyor”* şeklindedir. İlk soruda rüyanın nedenleriyle ilgili verilen cevapların daha çok psikolojik kaynaklı cevaplar olduğu dikkati çekmektedir. Bir kişi ise rüyanın nedenini bilmediğini ifade etmiştir.

2.Soruda ise, rüyaların anlamı var mıdır? Bu soruya gelen yanıtlar ise daha karmaşık ve bazı yanıtlar ortada yanıtlar olarak dikkati çekmektedir. Bu yanıtlarda bazı cevaplar dinsel temalar barındırmakla birlikte bazıları, daha karmaşık olduğu için soruların açılması gerektiğini düşünmemize sebep olmuştur. Bu yanıtlar ise dinsel içerikli olanlar *“ruhlar âleminden bilgi taşıyor, rüyaların çoğu çok anlamlıdır, onları*

anlamaya çalışmalyız, hayra yormalı, Kur'an da geçiyor Hz. Yusuf Mısıra sultan oldu. Şeytani rüyalar da vardır.”şeklindedir. Psikoloji temalı yanıtlar ise “beklentilerimiz olarak ortaya çıkabilirler, mutlu olmak için anlam yüklenebilir” olarak gelmiştir. Belirsiz temalı veya daha ortalama yanıtlar ise “Gerçek değildir, anlamsızdırlar, yorumlanması saçma, bazı rüyalar gerçek oluyor, bazıları düşündürücü, tuhaf şeyler, tuhaf anlamlar taşır.”biçimindedir.

3. Soruda ise rüyalar nasıl oluşur, sorusu sorulmuştur. Bu soruda amaç rüyaların nasıl oluştuğunu anlatmalarıdır. Bu soruya gelen psikolojik temalı yanıtlar *“bilinçdışının açığa çıkması, bilinçdışı, yapmak isteyipte yapamadıklarımız, hayallerimiz, zorluklar, gündüz ki işler, uykunun ağırlığı, beynimiz, aklın geçmiş, bugün ve gelecekle ilgili kurduğu bağlantı”* biçimindedir. Dini içerikli cevaplar ise *“Allahın geleceği bildirmesi, kuşumuz cennette”* şeklinde olmuştur. Bir tanede *“kendimiz”* şeklinde yanıt gelmiştir, net bir yanıt olmadığı için dini ya da psikolojik içerikli şekilde kodlanmamıştır.

4.Soruda ise rüyanın 3 kelimelik serbest çağrışımı istenmiştir. Net olarak dini temalı yanıtlar yerine çağrıştıran yanıtlar olarak *“ölüm, gelecek, müjde, kötü olmasın”* değerlendirilmişlerdir. Psikolojik temalar ise *“Bilinçdışı, korku, günlük yaşantı, ulaşamadıklarım, uyku”* olarak kodlanmıştır. Herhangi bir kategoride kodlanmayan yanıtlar ise *“boş, yersiz, düş, hayal, gerçek olmayan, güzellikler, uçmak, önemsememek, iş”* şeklindedir.

Birinci pilot çalışma da görüşmelerde doğrudan konuya girmenin konuyu konuşmayı zorlaştırdığı ve insanların bir soru cevap havasında konuştukları ve konunun detaylı konuşulmadığı dikkati çekmiştir. Bu sebeple bir sonraki pilot çalışma da insanları konuya çekebilmek adına bir haber metni hazırlanmıştır.

2.pilot çalışma

2. pilot çalışma yine hastane içerisinde hasta olmayanlarla mülakat yöntemiyle yine 10 kişiyle 19-73 yaş aralığında 5 erkek 5 kadınla yapılmıştır. Mülakat öncesinde katılımcıların her birine kısa bir gazete haberi okutturulmuş ve sonrasında 4 başlıkta sorular sorulmuştur. Haberimiz 25 Mayıs 1979da Chicago'da düşen 901 sefer sayılı

DC-10 uçağını rüyasında gören ve havacılık ajansı yetkililerini bu konuda uyaran bir vatandaşa ve kazayla ilgilidir. Haber metnimiz Chicago Tribune gazetesinin arşivinden alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada 1.olan rüyalar neden oluşur sorusuyla, 3. soru olan rüyalar nasıl oluşur sorusu yer değiştirilmiştir. Burada yanıtların nasıl geleceği ve değişiklik olup olmayacağına bakmak için böyle bir değişim yapılmıştır. 2. pilot çalışmada soruların daha iyi çalıştığı ve insanların daha geniş yanıtlar verdiği ve konuya dair daha çok fikir beyan ettikleri görülmüştür.

1. Soru rüyaların nasıl oluşur? Dinsel temalı yanıtlar “*Daha önce bir yakınımı hasta olacak gördüm ama dolaylı olarak, oldu. şeytani rüyalar görürüz, bazen rüyalar gerçek oluyor, iyi niyetle yorumlanan çıkıyor, Bazen ne düşünüyorsam, rüyalarımızın aynısı çıkar.*” biçimindedir. Psikolojik temalı yanıtlar ise “*Günlük yaşamda başaramadığın şeyleri gerçekleştirmiş gibi görürsün. Gerçeğe yakın şeyler. Çok kısa sürer unuturum, zihnimizdeki olaylar, stres, düşündüğümüz şeyler, yapamadıklarımız, bilinçdışından, günlük yaşadığımızı bilinçdışı kaydeder, buda rüyalarımıza yansır. Alakasız şeyler görürüz, rüyalara çokda inanmam, sürekli beyinde kurduğumuz şeyler, karanlık, korktuğumuz şeyler, yorgunsanız trajik şeyleri daha fazla görürsünüz. hayal ürünü*” şeklinde gelmiştir. Bu soruya verilen yanıtlarda daha çok psikolojik temalı yanıtların öne çıktığı görülmektedir.

2. Soru, rüyaların bir anlamı var mı? Nasıl değerlendirmeliyiz? Bu soruda gelen yanıtlar ise psikoloji temalı, dini temalı yanıtların yanında 2 kategoriye alınmayan yanıtlarda olmuştur. Dini temalı yanıtlarda örnek olarak “*annemin rüyamda vefatını gördüm 2 dk sonara dr geldi başın sağolsun dedi.*” verilebilir. Kişi daha çok çıktığını bir mesaj taşıdığını düşündüğü rüyayı anımsamıştır. Bazı kişilerde ise rüyanın çift boyutlu yönüne dikkat çekilmektedir. Örneğin “*bazıları saçma dikkate almamalıyız, bazısı hayatımızla ilgili dikkate almalıyız. Rüya bir şekilde uyarıcıdır. Başına gelecekleri gösterir*” açıklamasında kişi hem bazı rüyaları saçma bulduğunu bazısının ise hayati önem sahip olduğunu vurgulamaktadır. Psikolojik temalı bir rüya açıklamasına ise “*batıl inançtır, dikkat etmemeliyiz, sadece rüyadır, geleceği göstermez, istediğimiz şeylerdir*” kişinin istek ve arzularına vurgu yapmaktadır. Freudyen rüya teorisine sanki bir atıf vardır. Bu soruya dair verilen yanıtların daha çok

rüyanın çıkmasına yönelik olup, fazlasıyla dini temalı cevaplar taşıdığı dikkati çekmektedir.

3. Soru ise rüyalar neden oluşur? Bu soruya verilen yanıtların daha çok psikolojik temalı olduğu dikkati çekmiştir. Az da olsa dinsel temalı yanıtlar gelmiştir. Bu yanıtlarda örnekler ise *“Beyin yapısından, etkilenme olur, bilinç dışından oluşur, yaşadığın hayattan, bazen sorunlardan, bazen mutluluktan, ama mutluyken hiç güzel rüya görmedim, duygulardan, iyi düşünürsek, olumlu düşünürsek”* şeklindedir. Bir neden sonuç ilişkisi barındıran bu soru daha çok somut nedenlere dair açıklamalara sebep olmuş olabilir. Dini içerikli yanıt ise *“Allah verdiği için, uyarı gibi, yaradılışımızdan beri var, ruh halimizi gösterir, aynagibi”* şeklindedir.

4. Soru rüya denilince 3 kelime ile çağrışım? Gelen cevaplar daha çok kavramsal içeriktedir. Bir kategorilendirme için çoğu arada olan, belirsiz yanıtlardır. Psikolojik yanıt olarak *“yaşadıklarımız, hayal, düşüncelerimiz”* dikkati çekmektedir. Net dini temalı olarak tek yanıt vardır, o da *“ahiret hayatı”* dır. Diğer yanıtlara örnekler ise *“çiçek, sinema perdesi, elma”* şeklindedir.

2. pilot çalışmanın ilkinde göre daha verimli olduğu ve insanların konuya daha iyi dâhil olduğu görülmüştür. Bunda 2. çalışmada eklenen haber metninin faydası olduğu düşünülmektedir.

2.3.İşlem

Bu çalışmada 17 Mart - 18 Haziran 2015 tarihleri arasında toplam 113 görüşme yapılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından bizzat yapılmış olup en az 13 dakika, en çok 28 dakika sürmüştür.

2.4.Veri Analizi

Araştırmada veriler içerik analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Metinlerin analizi, araştırmacı tarafından gerçekleştirildikten sonra, bir uzman psikolojik danışman ile bir sosyal psikolog tarafından değerlendirilmiştir.

İçerik Analizi aşamaları

1.Aşama Analitik betimleme ve kodlama

Burada mesajı belirli ögelere ya da kategorilere bölme, belirli kodlama ve kayıt birimleri oluşturmak esastır. Bu kategoriler metinde ya da mesajda yada kayıta ilgilendiğimiz ortaya koymaya çalıştığımız yanlarla ilgilidir. Bizim burada ulaşmaya çalıştığımız kategori mesajın kaynağı olacaktır. Yani rüyalara dair açıklamaların hangi bilgi evreninden geldiğine ulaşmaya çalıştık. Aslında biz kategorilerimizi hem var olan dinsel, psikolojik, nörolojik açıklama gibi kategoriler kullandığımız gibi sıklıkla kendiliğinden oluşan metnin içinde tekrarlayan kategorilerde kullandık. Yani hem kapalı hem açık kodlama yaptık.

2.Aşama Çıkarım

Araştırmanın amacı doğrultusunda, açık uçlu soru formundan elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Verilerin analizi için her katılımcının cevapları cümle cümle Excel programına kaydedilmiştir. Araştırmanın temaları hem açık analiz hem de kapalı analiz yöntemiyle belirlenmiştir. Temaların oluşturulmasında rüyalarla ilgili var olan psikoloji teorileri, psikiyatri alan yazını ve ilahiyat kaynaklarından faydalanılmış, ayrıca araştırma da elde edilen verilerden sık tekrarlayan temalardan seçilmiştir. Ancak bu kategorilere ait temalar daha sonradan mülakatta ortaya çıkan yanıtlarda verilen cevapların çözümlenmesi sırasında oluşturulmuştur.

Yapılan analizde, sorulardan her birine verilen yanıtlar cümle düzeyinde analiz ölçüsü olarak ele alınmış ve sorulara verilen cevapların kodlanması ile analiz kategorileri ortaya konulmuştur. Analiz için hem önceden var olan teorilerden kodlar belirlenmiş, hem de sorulara verilen cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan temalar, analiz için temel kodlama birimini oluşturmuştur. Yani hem açık hem de kapalı kodlama yapılmıştır.

Buna göre, yapılan analizde şu şekilde bir sıralamadan bahsedebiliriz:

1.Açık uçlu sorulardan elde edilen tüm veriler, Excel programına cümle cümle yüklendi. Her bir soru ve her bir kişi olarak satırlara ayrıştırıldı.

2.Açık uçlu soru sorulardan her biri, analizdeki ana birimlerden biri olarak belirlendi. Ayrıca her bir kişinin her soruya verdiği cevaplar, sırasıyla bu birimlere atandı. Temel birimler: 1.rüyanın neden oluştuğu, 2.rüyanın anlamı, 3. rüyanın nasıl oluştuğu ve 4.rüya dediğimizde aklınıza gelenler

3.Her bir birim içindeki cevapların içeriğine göre hem açık hem de kapalı kategoriler oluşturuldu.

4.Belirlenen bu alt temalar doğrultusunda ana temalara atandı. Bu atama cümlede kastedilen bilgi alt temalara uygun olarak çıkarıldı ve hangi bilim alanından geliyorsa ona uygun kategori olarak kodlandı. Kodlama tekrarlı bir biçimde 5 kez benim üzerinden geçip tekrar kodlamam ve birisi sosyal psikolog ve diğeri uzman psikolojik danışman tarafından tekrar okunarak oluşturulan kodlamalardan oluşmaktadır.

5.Tespit edilen bu alt temalar tekrardan gözden geçirildi. Bu şekilde hangi teörinin açıklama biçimleri ve kavramların daha yaygın kullanılmış olduğu anlaşılmaya çalışıldı.

6.Temalar ayrıca ana temalar olarak Dinsel, Psikolojik, Nöropsikolojik ve karma temalar olarak atandı. Ayrıca istatistiki olarak tablollaştırıldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1 Bütün katılımcıların ilk 3 soruya cevaplarının tablo halinde karşılaştırılması Aşağıda ki tabloda bütün katılımcıların ilk 3 soruya verdikleri yanıtların farklı kategorilerdeki dağılımı görülmektedir.

Tablo1. İlk 3 sorunun bütün katılımcılara göre açıklamalarının dağılımı

Katılımcılar Temalar	Psikolog	İlahiyatçı	Psikiyatr	Uzman olmayan	Toplam yüzdeleri
Dini açıklamalar	% 12,82 (5)	% 5,12 (2)	0	% 20,66 (31)	% 9,65
Psikolojik açıklamalar	% 23,07 (9)	% 12,82 (5)	% 41,02 (16)	% 17,33 (26)	% 23,56
Nöropsikolojik açıklamalar	% 2,56 (1)	% 2,56 (1)	% 2,56 (1)	% 7,33 (11)	% 3,75
Dini ve Psikolojik açıklamalar	% 35,89 (14)	% 43,58 (17)	% 17,94 (7)	% 32,66 (49)	% 32,51
Psikolojikve Nöropsikolojik açıklamalar	% 10,25 (4)	% 12,82 (5)	% 17,94 (7)	% 12,66 (19)	% 13,41
Dini ve Nöropsikolojik açıklamalar	0	% 2,56 (1)	% 5,12 (2)	% 2 (3)	% 2,42
Dini, Psikolojik & Nöropsikolojik karma açıklamalar	% 10,25 (4)	% 17,94 (7)	% 12,82 (5)	% 6 (9)	% 11,25
Diğer açıklamalar	% 5,12 (2)	% 2,56 (1)	% 2,56 (1)	% 1,3 (2)	2,88
Toplam	% 100 (39)	% 100 (39)	% 100 (39)	% 100 (150)	~%100

Tablo 2.Sorular özelinde bütün katılımcılara göre açıklamalarının dağılımı

Katılımcılar Temalar	Psikolog			İlahiyatçı			Psikiyatır			Uzman olmayanlar		
	Sorular			Sorular			Sorular			Sorular		
	1.S	2.S	3.S	1.S	2.S	3.S	1.S	2.S	3.S	1.S	2.S	3.S
Dini	%15	%15	%8	%8	%8	0	0	0	0	%22	%34	%6
Psikolojik	%15	%31	%24	%31	0	%8	%31	%62	%31	%20	%10	%22
Nöropsikolojik	0	0	%8	0	0	%8	0	0	%8	0	0	%22
Dini&Psikolojik Karma	%40	%54	%15	%38	%68	%23	%23	%30	0	%36	%42	%20
Psikolojik& Nöropsikolojik Karma	%15	0	%15	0	%8	%30	%23	0	%31	%10	%4	%24
Dini& Nöropsikolojik	0	0	0	0	%8	0	0	0	%14	%2	0	%4
Dini,Psikolojik ve Nöropsikolojik Karma	%15	0	%15	%23	%8	%23	%23	%8	%8	%10	%8	0
Diğer	0	0	%15	0	0	%8	0	0	%8	0	%2	%2
Toplam%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bütün katılımcıların karşılaştırılmasına dayanan bu tablo rüyaya dair sosyal temsillerin geldiği bilgi evrenlerinin daha iyi anlaşılması adına bize önemli bilgiler vermektedir. Uzmanlar düzeyinde karşılaştırma yaptığımızda psikologların ve ilahiyatçıların rüyalarla ilgili açıklamalarında daha çok dini ve psikolojik yanıtları birlikte verdikleri görülmektedir. Yine uzman olmayanların da rüyalarla ilgili yanıtlarının, en çok dini ve psikolojik temaların birlikte kullanıldığı yanıt biçimleri olduğu görülmektedir. Psikiyatristlerin ise diğer tüm katılımcılardan farklı olarak, rüyalarla ilgili yanıtların geldiği bilgi evreninin, salt psikoloji bilgisine yönelik atıflar taşıyan yanıtlar olduğu görülmektedir. İlahiyatçıların yanıtlarının ise daha çok dini içerik taşıması beklenmesine rağmen salt dini yanıtların salt psikolojik yanıtlardan daha az olduğu görülmektedir.

3.1.1.Dini Açıklamalar

Bu kategoride insanların rüya ile ilgili soruları yanıtlarken kullandığı, dini referanslı cevaplardan, kategoriler geliştirilmiştir. Bu kategorileri oluştururken, öncelikle dini içerik taşıyan temalara bakılmış, fakat esas kategorileendirme verilen cevaplarda, tekrarlayan temalar üzerinden, açık kategoriler oluşturularak ve sonrasında bu temaların İslami literatürdeki rüya bilgisine uygunluğu değerlendirilerek tamamlanmıştır.

Yapılan içerik analizi sonucu, cevapların belirli temalar üzerinde yoğunlaştığı ve sıklıkla farklı versiyonlarla tekrarlandığı görülmüştür. Oluşan bütün katılımcıların cevaplarından elde edilen temalar aşağıda verilmiştir. Rüyaları açıklamakta kullanılan temalar ait oldukları bilgi evrenleriyle birlikte verilmiştir.

Rüyaların anlamlılığı ile ilgili olan İslami literatürde rahmani rüyalar kavramına karşılık gelen katılımcı ifadeleri şunlardır: İlahi rüyalar, salih rüyalar, sadık rüyalar, yol gösterici rüyalar, Allah'tan gelen, gaybı gösterme, rüyaların çıkması ya da tersinin çıkması, başka âlemlerden haberler, ahreti hatırlatma, peygamberlerin ve önemli insanların rüyaları, mesaj taşıyan rüyalar, gelecekte haber taşıyan rüyalar, ruhun başka âlemlere gitmesi, derin iz bırakan rüyalar, istikamet belirleyen rüyalar, istiare rüyası, hayra yorulan, rahmanın mesajları, manevi insanların rüyaları, ilham olan rüya, kalp gözü açık olanların rüyaları, ruhlar âlemi, ruhun bedenden ayrılması, çekeceğimiz sıkıntıların haber verilmesi, olacak iyi ya da kötü şeyleri haber vermesi, belirli nesne ve sembolleri görmenin hayırlı olması, rüyanın hikmetli ve faydalı olması, bazı büyük olayların haber verilmesi, rüyalar kaderi çizmesi, besmele kâbusu engeller, ilahi bilgi, vahiy gibi olması, olayların anlayamadığımız içyüzünü göstermesi, rüya tabirleri, rüya anlatımı, rüya içeriğinden bahsedilmesi, rüya yorumu, rüyaların anlamları, uyarı rüyaları gibi kategorilerden oluşmaktadır. Bütün bu alt temalar rüyaların kutsal mesaj ilet bir araç olduğu temasını oluşturaktadır.

İslami literatürde nefsanî ve şeytani rüyalar kavramına karşılık gelen katılımcı ifadeleri ise şunlardır: Şeytani ve nefsanî rüyalar, kötü rüyadan kaçma, kötü rüya anlatılmaz, 3 harflilerden kaynaklanan rüyalar, belirli nesnelere ve sembolleri görmek şer, anlamsız boş rüyalar biçimindedir.

3.1.2.Psikolojik Açıklamalar

Katılımcıların psikoloji bağlamında duygulara tekabül eden cevapları aşağıda verilmiştir: kaygılar, istekler, korkular, arzular, elde edemediklerimiz, sevdiklerimiz, özlemlerimiz, pozitif negatif duygular, mutlu eden şeyler, cinsellik rüyaları, dürtüler, utanma, zıt duygular, duygulanım, rahatlık, korkutucu şeylerin etkisi, moral bozukluğu, vicdan azabı, nefret, öfkenin ifade edilmesi gibi yanıtlardır. Dolayısıyla verilen cevaplarda günlük hayatımızda çok sık yaşadığımız duyguların rüyalara sebep olabileceği ifade edilmiştir. Bütün bu alt temalar duyguların rüyaların nedeni olduğunu iddia eden yanıtlardır. Bütün bu alt temalar, duyguları iletme aracı olarak rüyalar temasını oluşturmaktadır.

Katılımcıların psikoloji bağlamında düşüncelere tekabül eden cevapları ise; zihinsel işlev, kendimizi tanımak, duygu düşünce etkileşimi, simgeler, semboller, hayaller, düşünmek istemedikleri, çok düşünülen şeyler, kafada kurulan şeyler, hayal dünyası, kafana taktıkların, gerçek hayatta söylenemeyenler, yapılamayanların ifade edilmesi, hedefler gibi düşüncelerin rüyaların oluşmasında ya da anlamlandırılmasında etkili olduğunu ifade eden yanıtlardan oluşmaktadır.

Bu cevaplardan psikolojinin alt dalı olan klinik psikolojinin bir kavramı olan bilinçdışı ile ilgili olan cevaplar ise; bilinçdışı, , düşünmek istemedikleri, bastırılan dürtü, duygu, düşüncenin aktive olması, gizlenen şeyler gibi açıklamaları içermektedir.

Günlük olayların etkileri kategorisi altında günlük olaylar, insanların etkileri, etkilenilen şeyler, yaşadıklarımızın tekrar gösterimi ve tartışmalar, kavgalar, çatışmalar, düşme, kovalamaca, kazalar, anlatılan şeylerin etkisi cevapları ise her gün yaşanan şeylerin rüyalara sebep olduğu biçimindedir. Katılımcıların rüyalar ile hayat deneyimleri arasındaki kurdukları ilişkiyi yansıtmaktadır.

Tespit edilen geçmişte yaşanan şeylerin etkisi kategorisini ise, çocukken yaşanan şeylerin etkisi, baskılar ve yasaklar, çok etkilendiğimiz bazı yaşantılar, travmalar gibi cevapların oluşturmaktadır.

3.1.3 Nöropsikolojik Açıklamalar

Herbir katılımcı grubundan kişilerin verdikleri yanıtlar arasından tekrarlayan ve nöropsikolojiyi çağrıştıran temalar ise şunlardır: Beyin ve fonksiyonları, beynin depo görevi, beynin boşalması, beynin kurgusu, gece beynin aktif olması, beynin elektriksel yapısı, beynin bölümleri gibi yanıtlardan oluşmaktadır. Bu yanıtlar beynin bir üretimi olarak rüya şeklinde temalandırılmıştır.

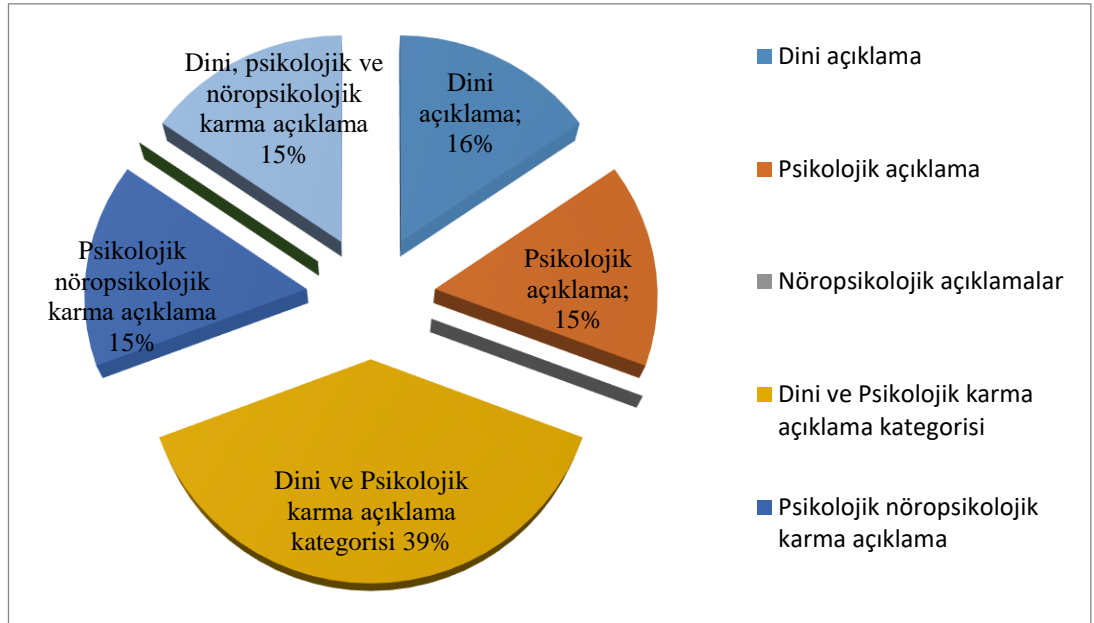
Nöropsikolojiyle ilgili kavramlar taşıyan yanıtlar ise şu şekildedir: Biyolojik ve fiziksel, nörolojik yön, görüntüleme teknikleri, beynin fizyolojisi, duyu organları ve beyin ilişkisi, sinir sistemi, metabolizmanın hızı, fizyolojik durumumuz, yorgun olmak, yatış pozisyonu gibi yanıtlardan oluşmaktadır. İş bu tüm yanıtları rüyanın beynin bir üretimi olarak rüya temasına işaret etmektedir.

Uyku ve evreleri ile ilgili yanıtlar ise şu şekildedir: REM ve non-REM,uykunun evreleri, uykuda bilginin işlemlenmesi, uykudaki dalga boyları, uykunun kalitesi, kötü uyku gibi yanıtlardan oluşmaktadır.

3.2.1. Psikologlardan oluşan katılımcıların 1.soru olan “Neden Rüya Görüyoruz?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Bu bölümde psikologlardan oluşmuş katılımcıların verdikleri yanıtlar, 1. Soru özelinde sunulacaktır.

Şekil 2. Psikologların 1. Soruya yanıtlarının yüzdeleri

Psikologların rüyaların neden görüldüğü ile ilgili soruya, en fazla verdikleri yanıtlar dini ve psikolojik temaları birlikte kullanmışlardır. Bu yanıtlardan bazıları aşağıda örnek alıntılar olarak verilmektedir.

Salt dini bilgi evreni kategorisinden gelen cevaplardan bir örnek aşağıda verilmiştir.

Psk2.S1. Rüyaların manevi bir düzlemden geldiğine inanıyorum, 13 yaşında çocukluğumda bir gün görüyordum bir gün görmüyordum, rüya görmediğim günler hayattan kopmuş terkedilmiş gibi hissediyordum. Bizi hayata bağlar umut verir, bizi görünen dünyanın ötesinde başka bir gerçeklikle bağlantılandırır, hayatta kalmamıza katkı sağlar özümüzle buluşturarak, sahtelikten arındırır.

Buradaki alıntıda, rüyaların manevi bir kaynağının olduğu ve bu kaynak sebebiyle umut verdiği, uhrevi yaşamla olan bağlantısına işaret edilmektedir. Kullanılan temalar, rüyaların manevi ve ilahi yönü, uhrevi yaşamla bağlantısı temalarıdır.

Rüyanın neden görüldüğü sorusuna ise psikologların daha çok dini bilgi ve psikoloji bilgisinin karma bir biçimde sunulduğu yanıtlar verdikleri görülmektedir.

Hem dini hemde psikolojik yanıtların birlikte verildiği kategoriye iki örnek olarak aşağıdaki cevaplar verilmiştir.

Psk.4.S1.Duyguları ifade edebilmek için, bilincimize çıkartamadığımız duyguların rüyalar yoluyla farkında oluyoruz. Birde dini olarak anlamı olduğunu düşünüyorum. Gördüğüm rüyanın iyi kötü olduğunu bilmiyorum, günlük hayatta neye işaret ediyor ona bakarım. Aklımın bir köşesinde duruyor ama rüyaya göre de hareket etmiyorum.

Psk.6.S1. Bana göre 2 türlü, 1 o gün yaşadığımız olayların bilinçdışına yoğun nüfuzu ve rüya yoluyla açığa çıkması, istekler arzu. Bazı rüyalar ise mesaj niteliği taşır, dikkate almamız gerekir. Bazı rüyaları ise bilimsel kaynaklı değerlendircez bilinçdışı. Ama bazı rüyalar ise ilahi kaynaklı mesaj olarak görüyorum.

Her iki örnekte de hem rüyanın psikolojik kaynaklı ve etkili bir nedensellik iddia edilirken de bir taraftan rüyaların manevi boyutunun unutulmaması gerektiği ifade edilmiştir. Burada ise bilinçdışı duygular, istek ve arzular, rüyanın dini anlamı ve ilahi mesaj yönüne bir atıf yapılmaktadır. Yapılan rüyanın nedeni açıklamasında, hem dini hem de psikoloji bilgisinin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Psikologların sadece psikoloji temalı yanıtlar verdiği, içinde dini yanıtlar bulunmayan, sadece psikolojik kavram ve açıklamaları içeren yanıtlarda verdiği tespit edilmiştir. Temalar genellikle bilinçdışı, duygu, düşünce, zihinsel süreçler, kaygı ve korkular, istekler ve arzular, günlük yaşamdan etkiler gibi psikolojiyle ilgili kavramlara işaret etmektedir.

Psk.3.S1. Dış dünyada yapamadığımız, başaramadığımız şeyleri rüyada karmaşık ve simgesel olarak görüyoruz. Mesela sinirlendin öfkелendin ama bişey diyemedin rüyada

görüyorsun ya da başına bir kaza geliyor, beyin durmuyor rüyada çalışmaya devam ediyor.Dış dünyada çatışma yaşadığın halledemediğin sorunları rüyada görüyorum.

Psk.5.S1.İhtiyaçlarımızdan dolayı, giderilmeyen ihtiyaçlarımız, fiziksel, psikolojik ihtiyaçlarımıza doyum sağlıyor.

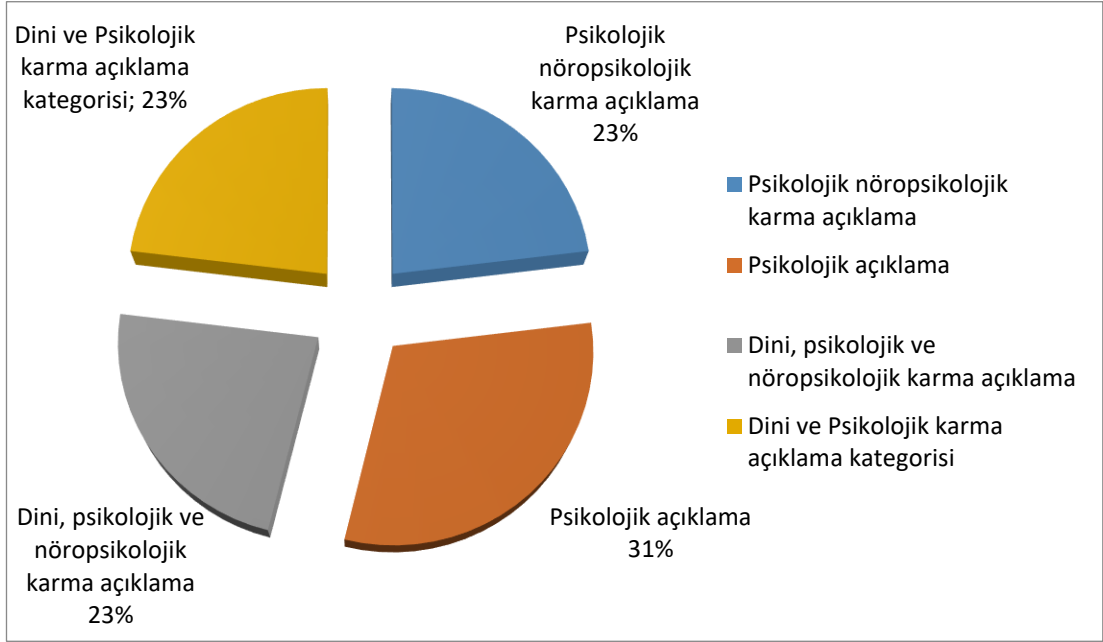
Psikologların psikoloji, nöropsikoloji ve dini temalı yanıtları birlikte verdiği cevaplara ilişkin bir örnek ise aşağıdadır.

Psk.9.S1. Uyurken de zihin çalıştığı için demek geldi aklıma, duyu organlarının bazıları kapalı bazıları yavaşlamış ama zihin hala faal ve kendi gerçekliğini üretiyor. Dışarıdan giren uyaran az bilinçli zihin uyarılmıyor. Aktif olan diğer alanlar da çalışarak rüya gerçekliğini oluşturuyor. Rüya gördüğümde zihnimin kurgusu olarak inanıyorum. Çok sembolik önemi olan rüya görmedim bugüne kadar bu belki bir açıklaması. Hz Yusuf tan dolayı geleceğe yönelik bilgi veren boyutu olduğuna inanıyorum. Ama bu çok sıklıkla olan bir şey değildir diye düşünüyorum. Ruh halini yansıtıyor. Psikolojin iyi değilse karamsar rüyalar görüyorsun. Ya da rüya görmüyorsun. Ruh halin iyiyse daha iyimser rüyalar görüyorsun. Klasik olacak ama alt bilincin alttaki çatışmalar korkular çok aktifse rüyalara yansıyor.

Bu cevapta ise duyu organlarının kapalı olması, zihnin uykuda faaliyeti, rüyanın zihnin kurgusu olması gibi nöropsikolojik kavramlar, bilinç, semboller, ruh hali, bilinçdışı, korkular gibi psikoloji ile ilgili kavramlar ve Hz. Yusuf, rüyanın gelecekte bilgi vermesi gibi dini boyutu işaret eden kavramlar aynı sorunun cevabı içinde birlikte verilmiştir.

3.2.2. Psikiyatrların 1.Soru olan "Neden Rüya Görüyoruz?" sorusuna verdikleri yanıtların analizi

Şekil 3.Psikiyatrların 1. Soruya yanıtlarının yüzdeleri

Psikiyatri uzmanlarının rüyanın neden görüldüğü sorusuna verdikleri cevaplarda birbirine yakın oranların oluştuğu görülsede en çok yanıtın yine psikoloji evreninden geldiği görülmektedir.

Salt psikoloji bilgi evreninden yanıtlara örnek aşağıda verilmiştir.

Psky5.S.1 Ben rüyaların zihnin kendisini rahatlattığını düşünüyorum. Yaşamdaki çatışmaların yarattığı gerilimlerin azaltılması için oluşmuş savunma sitemi,bir sürü açıklama var, değerlendirmeye çalışıyorum, genel olarak bu,gerçek hayatta olup olmadığını anlamaya çalışıyorum. Zihnin kendini rahatlatması.

Yukardaki alıntıda, rüyaların zihni rahatlatması, çatışmaların oluşturduğu gerilimlerin azaltılması gibi fonksiyonları sebebiyle rüyaların görüldüğü ifade etmektedir. Buradaki açıklamanın rüyanın günlük hayata etkileri temasıyla psikoloji bilgisinin ürettiği bir bilgi olduğu anlaşılmaktadır.

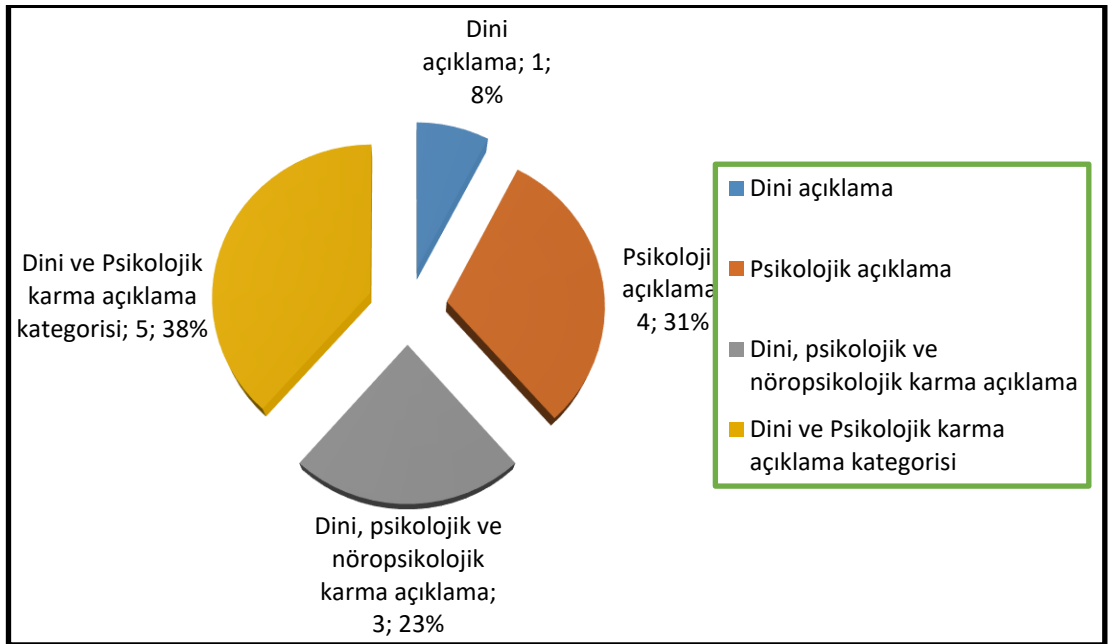
Her üç bilgi evreninden temaların birlikte kullanılmasıyla verilen cevaplara örnek olarak da şöyle bir ifade gözlenmiştir.

Psky1. S1. Sıkıntı hissettiği şeylerle ilgili görürüz. İlmi açıklaması vardır. Bilmiyorum, Allah bir yetenek vermiş peygambere. Nörolojik bir yönü var uyku EEG'sinde bütün sistem farklı çalışıyor. Uykuda alfa dalgaları rüyada artıyor. Bilinçdışının yansıması, kitabı bilgi ama bilmiyorum. Bir hikaye anlatayım. 1998de rüyamda finalde brezilyayı 2-0 yeniyor görüyorum. İki golüde Emanuel Petite atıyor adam finalde gol attı gerçekten.

Yukardaki örnekte rüyanın neden görüldüğü ile ilgili, sıkıntılı şeyler, bilinçdışı, gibi psikolojik temaların, EEG, Alfa dalgaları gibi nöropsikolojik temaların ve Allahın rüya konusunda Peygambere yetenek vermesi gibi dini temaların aynı açıklama içinde birlikte verildiği görülmektedir.

3.2.3. İlahiyatçıların 1. Soru olan “Neden rüya görüyoruz?” sorusuna verdiği yanıtlar ve analizi

Şekil 4.İlahiyatçıların 1. Soruya yanıtlarının yüzdeleri

İlahiyatçıların rüyanın neden oluştuğu sorusuna verilen yanıtları, en çok psikolojik ve dini temaların birlikte olduğu cevaplar dikkati çekmektedir. Bu kümenin oluşmasının sebebi kişileri verdikleri yanıtların cümle düzeyinde hem dini hem de psikolojik bir nedensellik barındırmasından kaynaklanmaktadır. İlahiyatçılar rüyanın neden oluştuğu sorusuna hem dini bilgi hem de psikoloji bilimi evreninden cevapları birlikte sunmuşlardır. Aldıkları eğitim gereği hem dini bilgi hem de pozitivist bilgiye maruz kalmaları cevaplarını etkilediği düşünülmüştür.

İlahiyatçıların verdikleri yanıtlarından dini ve psikolojik temaların birlikte verildiği bir örnek aşağıda verilmiştir.

İlh.5.S.1 Rüyalar, bizim duygularımızın, düşüncelerimizin, gün içinde yaşadıklarımızın dışavurumudur. Yani bir şekilde reelde yaşanmayan enerji olarak rüyada çıkıyor bu çoğunluğu oluşturuyor. Bazı rüyalarda da zaman ötesi yolculuk yapıyoruz. Geçmişten yada gelecekte bir takım haberleri, bilgileri elde edebiliriz, bunlar sadık rüyalardır.

Bu alıntıda gün içinde yaşananların duygu ve düşünce düzeyindeki dışavurumu gibi psikolojik temaların yanında sadık rüya ve rüyanın haberci yönü gibi dini temaların birlikte kullanıldığı görülmektedir. İki farklı bilgi evreni rüyanın neden görüldüğünü açıklamakta beraberce sunulmaktadır.

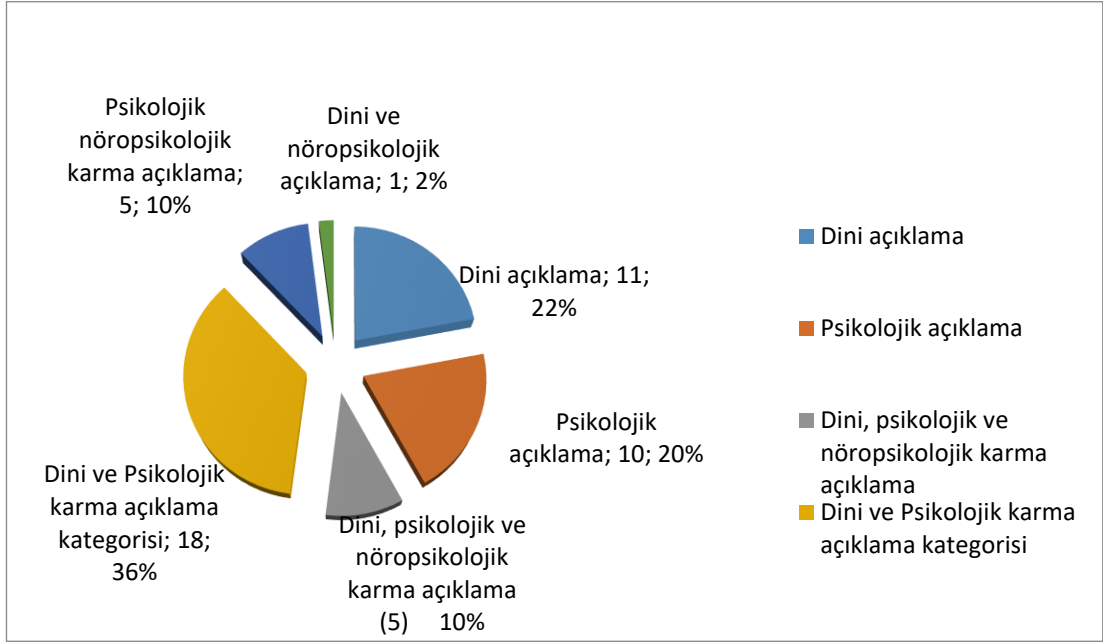
Salt Dini bilgi içeren bir yanıt örnek ise şu şekildedir.

İlh.3.S.1 Rüya görüyoruz çünkü görünen alem dışında bir alemin bize işareti olabilir. Nasıl bir rüyaya nisbetle bu hayatın gerçekliği daha kuvvetli hale geliyorsa ahiretin gerçekliği de bu hayata göre kuvveti olabilir. Yani herşey görünenden ibaret değildir.

Bu örnekte ise rüyanın uhrevi âleme dair bir işaret olması şeklinde bir açıklama ile rüyanın başka âlemlerin habercisi olması yönüne vurgu yapılarak dini bir açıklama getirilmektedir.

3.2.4. Uzman olmayanların 1. Soru olan “Neden rüya görüyoruz?” sorusuna verdiği yanıtlar ve analizi

Şekil 5. Uzman olmayan katılımcıların 1. Soruya yanıtlarının yüzdeleri

Uzman olmayanların neden rüya görüyoruz sorusuna verdikleri yanıtlarda en çok dini ve psikolojik bilgi içeren yanıtların birlikte olduğu açıklama kategorisinin ilk sırada olduğu görülmektedir. Yine 2. ve 3. sırada ise salt psikolojik ve salt dini içerikli açıklamaların geldiği görülmektedir. Tabloyu değerlendirdiğimizde uzman olmayan kişilerin rüyanın neden görüldüğünü hem psikolojik hem de dini bilgi ile açıklamaya çalıştığı her iki bilgi evreninin de toplum tarafından yakın oranlarda itibar gördüğü anlaşılmıştır.

Uzman olmayanların rüya neden oluşuyor sorusuna verdikleri salt dini açıklamalara bir örnek ise aşağıda verilmiştir:

H.10.S1. Birkaç çeşit rüya görürüz. Rüya da yolculuk yapıyorsun ceset burada ama ruh kastamonuda, bir yer değişikliği. İyi rüyada kötü rüyada görüyoruz. Korkunç ve sevinçli rüyalarda Allahın takdiri bu.

Bu alıntıda ruhsal yolculuk olarak rüya, Allah'ın takdiri olarak rüya açıklaması ile salt dini temalar kullanıldığı görülmektedir. Bu açıklamalar tamamıyla dini bilgi referanslıdır.

H.2.S1.Cenabı Allah'ın verdiği bir hayal, yatarken düşündüğün bişey rüyana girebiliyor. Bir sistem, korkunç rüya görünce günahımı işledim,iyi rüya görünce ise mutlu oluyorum.Mesela bir komşumu hastanede görüyorum 1-2 hafta sonra ölüyor.Bazen tersine çıkıyor.Benim hanımın çoğu rüyası çıkar,biraz imanla itikadla ilgili, bizim hanım Kurana gider kendini adanmış,onun rüyalarının çıkması imanının kuvvetindedir.

Bu açıklamada ise rüyanın günaha işareti, olacak bir olayın rüyada çıkması yoluyla rüyanın haberci fonksiyonu ve kişinin imanı durumu ile rüyaları arasındaki paralellik temalarıyla dini bilgi kullanılarak açıklama getirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Salt psikolojik açıklama taşıyan cevaplara örnekler ise aşağıda verilmiştir.

H.13.S1.Gün içinde bilinçdışımızda oluşan düşüncelerimizin ortaya çıkması canlanması, birşeyi kafaya taktığımızda, fazla rahatlıktan olabilir.Gün içinde yaşadığımız olayların bilinçdışımızda yer etmesi,örneğin güzel bir araba gördün kafada kurdukça rüyada çıkar.Bilinçdışımızla ilgili...

Burada psikoloji kaynaklı olan bilinçdışından kaynaklanması, kafaya taktıklarımızın çıkması, gün içinde yaşadıklarımızın etkisi gibi 3 farklı tema kullanılmıştır. Bu kişinin rüyanın nedeni ile ilgili kullandığı açıklama biçimi psikolojik bilgi yönelimlidir.

H.16.S1.Bilinçdışından bence, kendi rüyamda gün içindeki olan olayları görürüm. Hastalarla tartışma mesela hep bilinçdışı geliyor aklıma.

Bu örnekte de bilinçdışı ve gün içindeki olayların etkisi temalarının rüyaların neden oluştuğunu açıklamak üzere kullanıldığı dikkati çekmektedir.

H.23.S1.Bir şeyin hayalini kurarız, bunu rüyamızda görürüz.Veya küçükken birşeyi istemişizdir,bir şeylerin etkisi altında kalmışızdır.Mesela ben, küçükken ailem gece dışarı çıkmanın korkutucu olduğunu aşıladı,bize baskı yaptı.Şu an bile gece dışarı çıkarken kendimi tedirgin hissedirim,bizim için o yasak bu yasaktı.Tüm bunlar

bilinçdışına yerleşiyor,biz unutsakta bilinçdışı unutmuyor.Rüyada bilinçdışında depolanan şeylerin dışarıya çıkışıdır.

Bu örnekte ise hayaller, istekler, küçükken etkisinde kaldığımız şeyler bağlamında bilinçdışı kavramına dayanan açıklamalar rüyanın nedeni olarak sunulmuştur.

Aşağıda dini ve psikolojik temaların birlikte kullanıldığı yanıtlardan birkaç örnek verilmiştir.

H.4.S1.Ben iki çeşit rüya olduğuna inanıyorum. Birincisi bilinçdışı, günlük yaşantıların etkisi ile zihnin gecede benzer olayları yaşatması. İkincisi mesaj yüklü olanlar ilahi kudret Rabbim in göstermesi. Ben kazamı rüyamda gördüm ve hiç aklımdan geçmezken.

Bu cevapta ilgili kişinin, kullandığı, bilinçdışı, günlük yaşananların etkisi gibi psikolojik temaların yanında, ilahi mesaj ve gelecekte haber vermesi gibi dini temalar rüyaların nedeni olarak sunulmuştur. Ayrıca bu kişinin rüyaların iki çeşit olduğu gibi bir açıklama yaparken sunduğu bilginin herhangi bir kitaptaki bir bilgi gibi iki ayrı bilgi evreninden bilgiyi tek bir gerçeklik gibi sunması dikkati çekmektedir. Her iki bilgi evreninden yani psikoloji bilimi ve İslami bilgi evreninden gelen iki bilgi birleştirilmiş ve başka bir versiyona dönüşmüştür. İşte sunulan bu yeni bilgi bir sosyal temsildir.

H.9.S1.Sebeplide olabilir sebepsizde olabilir. Bazı rüyalar varki anlamlı rüyalar Ertuğrul gazinin rüyası. Benim gördüğüm rüyalar ise dahamaddi sebepli trafik kazası, düşme kovalama rüyaları. Sirt üstü yatınca bu rüyaları görüyorum, yatmadan önce moral bozukluğuda olabilir. Gerçekte yaşadığım şeylerdende etkileniyor olabilirim.Kör insanın rüyalarıda sesle ilgili mesela. İnancımızla ilgili.

Bu cevapta ise önemli insanların rüyaları anlamlıdır, inançla ilgili rüyalar gibi dini temalar ve yaşadığımız şeylerden etkilenme ve duygular gibi psikoloji temaları rüyanın nedenleri olarak sunulmaktadır.

Salt nörolojik temalı cevap veren uzman olmayan kişi ise olmamıştır.

Her üç bilgi evreninden içerikleri kapsayan karma yanıtlar ise aşağıda verilmiştir.

H.38.S1. Cenabı Allahın bir lütfu, rüya görmezsen yaşayamazsın. Rüya hayaldir. Gece gündüz 24 saat beyinde sorulara cevap veren bir işlem.10 sene evvel gördüğüm bir olayı hayal edebiliyorum.Düşünmekle hayal etmekle mümkün.Yaşadıklarımı görüyorum mesela, ilaç alsan bile rüya görüyorsun.

Bu örnekte ise rüyanın Allah'ın lütfu olması gibi dini temalı bir yanıt, beynin işlemi olması gibi nöropsikolojik yönelimli bir yanıt ve hayalle benzerliği ve yaşadıklarımızın gösterilmesi gibi psikolojik bilgiye dayalı yanıtların birlikte verildiğini görmekteyiz. Burada farklı bilgilerin bir arada kullanıldığı görülmektedir.

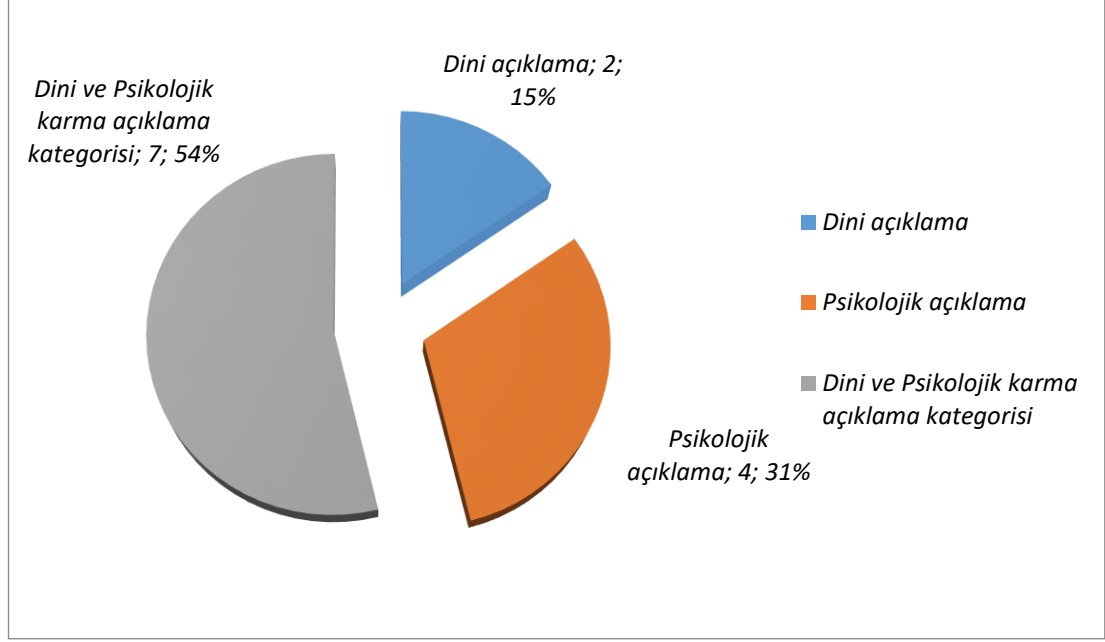
Nöropsikolojik ve psikolojik temalı yanıtlara örnek ise:

H.39.S1. Beyin gün içinde yaşadığı olayları, stresleri heyecanları, beyin kendi perspektifinden yorumlar ve bize bunları rüyalarla gösterir. Gün içinde yaşanan şeyleri kişinin beyni kendi değer yargılarına göre sanki bir dosyalama şeklinde düzenliyor. Gün içinde yaşadığı ve hissettiği şeyleri kendi değer yargısıyla işleyip, sana olağandışı bir şekilde göstermesidir. Mesela ben birine sarıldım ve başka birinden nefret ettim, rüyada bu olaylar birleştiriliyor tamamlanıyor. Derse girmişsinizdir, film izlemiştir ve dersi anlatan hocayı bifilm karakteri olarak görebilirim. Beyin olayları karıştırıyor ve düzenliyor.

Bu kişi ise rüyanın neden görüldüğünü açıklarken; gün içindeki olayların etkisi, duygu ve düşüncelerin etkisi gibi psikolojik sebeplerin yanında, beynin düzenlemesi, beynin dosyalama sistemi gibi nöropsikolojik temalı açıklamaları birlikte sunmaktadır.

3.3.1. Psikologlardan oluşan katılımcıların 2.soru olan “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 6. Psikologların 2. Soruya Dair Açıklamalarının Dağılımı

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere psikologların rüyaların anlamlılığı ile soruya verdikleri yanıtların yarısından fazlasında hem psikolojik hemde dini temalı yanıtların birlikteliği dikkati çekmektedir. Salt psikolojik ve salt dini temalı yanıtlar ise sırasıyla %31 ve %15'tir.

Dini ve Psikolojik temalı yanıtların birlikte verildiği örnekler aşağıda verilmiştir.

Psk.1.S2.Psikolojik durumumuzu anlatıyor. Tabirde anlamlıdır ama tabir öznel ve herkese özgüdür. Anlam çıkarabilmek için mental ve entelektüel seviyenin iyi olmalı.Bişeyleri hep haber verir.Annemin rüyaları hep çıkar.Benimde çıkan 2 rüyam olmuştu.Amcamı görmüştüm ilaç kullanmıştı, sonra öğrendim hasta ilaç kullanması gerek, bu telepatimi yoksa ruhlar âleminde geziyor ve haberleşiyorlarmı?Kalu belada tanışıyorlar,ruhun nerde olmak istiyorsan orda oluyormuş. Bütün rüyalar anlamlı, en saçması bile anlamlı. Terapistin doğru yorumlaması lazım yoksa tabir değil.

Hayatında çok sıkışmışsan rüyanda öyledir. Bir ara çok sıkışmıştım, rüyamdada depresyon oluyordu.

Bu örnekte rüyanın anlamlılığı ifade edilirken psikolojik durumu yansıtması, terapistin rüya yorumu, gerçek hayatın yansıtması gibi psikolojik temaların yanı sıra, haberci rüyalar, çıkan rüyalar, ruhun rüyada gezmesi, kalu-bela gibi dini temalar birlikte kullanılmaktadır. Bu kişinin rüyanın anlamlılığını gerekçelendirmesinde, farklı bilgi evrenlerine sorunsuzca geçişi dikkat çekmektedir. Toplumumuzu besleyen bilgi kaynaklarını net bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Psk.8.S2. Anlamlı, geçenlerde çocuklarımı gördüm. Çok uzakta olduğum zaman çocukları görüyorum, özlediğim anlamına geliyor. Rüyalar 2 türdür; sadık rüyalar ve normal rüyalar. Sadık rüyalar olduğu zaman insanın kendine çeki düzen vermesi gerektiğini söylüyor. Mesaj veren rüyalar inancımızla ilgili. Rüyaların ayna vasfı gördüğünü düşünüyorum. Neyle meşgul oluyorsan hayatta, korku, sevinç, arzular, huzursuzlukların yansıtması rüyalarda sembollerle görüyoruz.

Bu açıklamada kullanılan temalarda ise rüyanın farklı duyguları (özlem, korku, sevinç) yansıtması gibi psikolojik bir temayla, mesaj veren rüyalar, sadık rüyalar gibi dini temaların birlikte kullanıldığını görüyoruz. Bir psikolog için de rüyanın sosyal temsil olduğu gözlenmektedir.

Psikologların verdiği salt psikolojik yanıtlara örnek ise:

Psk.13.S2. Anlamlıdır bize pek çok şey anlatır çünkü rüyalar yaşananların işlenmesiyle oluşur. Zihinsel süreçlerin bir parçasıdır, benlikten kopuk değerlendirilemez. Bilinç ve olarak iki ayrı uç parçaya bölünmez.

Bu cevapta ise rüyanın anlamlılığının yaşananlara dair bilgi verdiği ve zihinsel süreçlerden bağımsız olmadığına vurgu yapılmaktadır. Katılımcının, bilinç ve ni bütün olarak değerlendirerek rüyanın benliğin bir ürünü olduğunu, tamamen psikolojik temalarla açıkladığı görülmektedir.

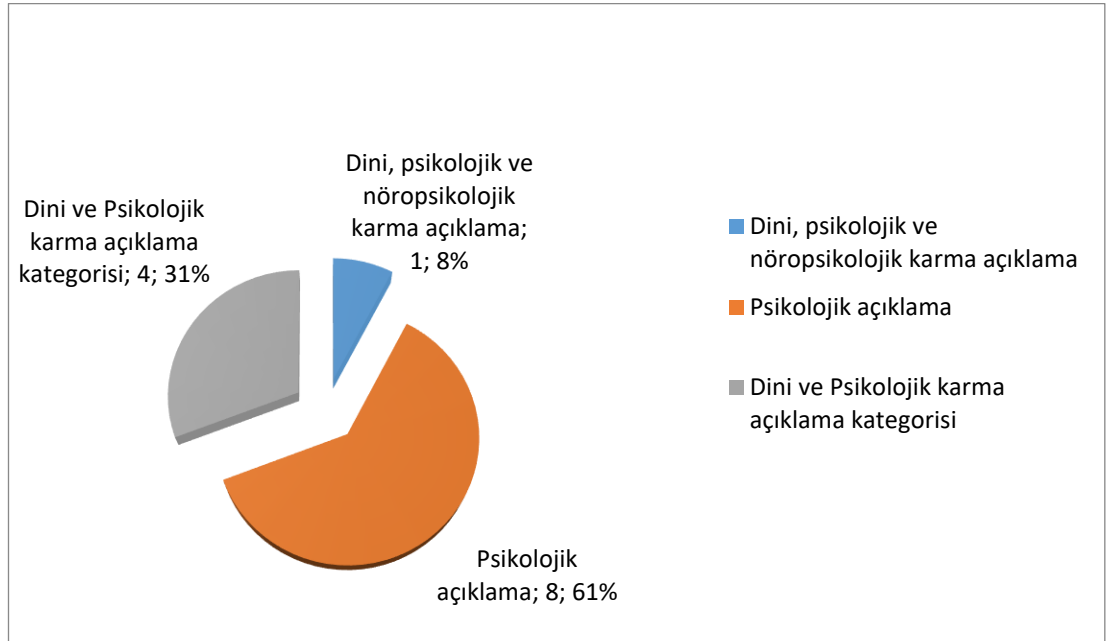
Psikologların rüyaların anlamlılığı ile ilgili salt dini içerikli yanıtlarına örnek ise aşağıdadır.

Psk.10.S2.Her şeyde olduğu gibi burada da Cenab-ı Hak bize bir şeyler anlatmak ister.Bize gösterdikleri ona dair bilgi ya da hayatın gidişatına dair uyarı, ya da iç dünyamızın temizlenmeye muhtaç olduğuna dair ibretlerdir.

Burada ise rüyaların anlamlılığının rüyanın, Allah tarafından bir bilgi ya da uyarı olduğu yönüne vurgu yapılmaktadır. Bu bilgi ise rüyanın uyarıcı olduğu bilgisi ise dinsel bilgiye dayanan bir ifadedir. Rüyaı anlamlı kılan şeyin, Allah'tan gelmesi olduğu ifade edilmiştir.

3.3.2.Psikiyatrların 2.soruya “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 7. Psikiyatrların 2. soruya dair açıklamalarının dağılımı

Psikiyatri uzmanlarının rüyanın anlamlılığı ile ilgili yanıtlarının neredeyse 3/2 si salt psikolojik temalı açıklamalardan oluşmaktadır. Geri kalan 3'te 1'lik kısmı ise dini ve psikolojik temaların birlikte verildiği cevaplardır. Psikiyatri uzmanlarının rüyanın anlamlılığı ile ilgili sosyal temsillerini çoğunlukla psikoloji biliminin etkilediğini görmekteyiz.

Psikiyatrların salt psikolojik temalı açıklamalarına örnekler aşağıda verilmiştir:

Psky.5.S2.Sembolik anlamı vardır, anlamlıdır. Gün içinde bir yakınınıza öfkelenmeniz bunu dile getiremediniz, rüyada başka kişilere öfkelenerek bu gerilimden kurtulmaya çalışırsınız. Dinamik kuramdaki gibi, her rüyayı değerlendirmek lazım, çok farklı rüyalar görebilirsiniz. Tek bir nedene bağlanamaz, rüyalar yoktur, rüya vardır, tek bir mekanizmayla açıklanamaz. Hastalık yoktur, hasta vardır gibi, kişiye özeldir.

Bu alıntı da rüyalar yoluyla duyguların ifade edilerek gerilimden kurtulmaya çalışıldığı, dinamik kuramın rüyanın anlamlılığını açıkladığı belirtilmektedir. Bu açıklamalar ise psikoloji biliminden kaynaklanan açıklamalardır.

Dini ve Psikolojik temaların birlikte kullanıldığı cevaplara örnek ise:

Psky.13.S2. Kişiyi özel anlamı vardır. Geçmişini kişiyi özel gelişimiyle ilgili anlamlar üretir. Bize bizi anlatır; madden temas etmediğimiz yönlerimize temas ettirir, yani manevi yönüne temas. Artık anlam çıkarıyorum, pozitif anlam çıkarıyorum. İçimde bilmediğim diğer yönlerle tanışıyorum.

Bu cevapta ise, kişinin manevi yönüne temas etmesi, pozitif anlam arayışı gibi dini temalarla, kişinin kendini ve geçmişini anlatması gibi psikolojik temaların birlikte verildiğini görüyoruz.

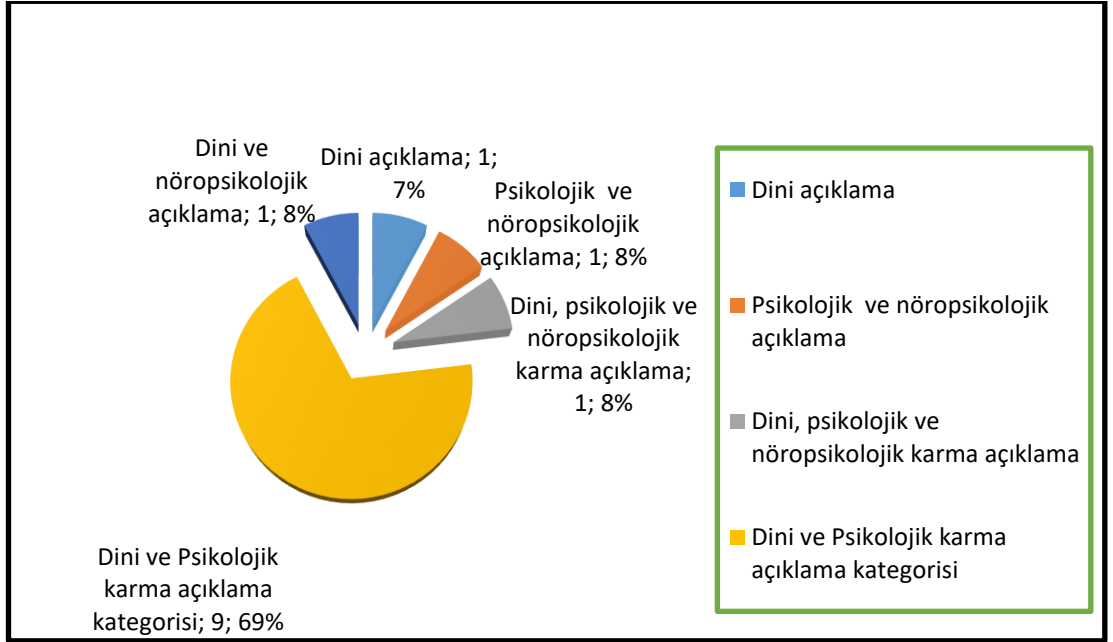
Dini, psikolojik ve nöropsikolojik temaların birlikte verildiği yanıtta örnek ise:

Psky.1.S2. Hepsi anlamlı değil, heryüadan anlam çıkarmak saçma, bazıları boştur, bazıları ise günlük yaşamla ilgili. Uyku kalitesiyle ilgilidir.Uygunun normal evrelerini geçmeden, rüya evresine girdiğin için, yorgunlukla ilgili.Cünüpkem gördüğün rüyalar pek iyi değil.Halk kan görürsen rüya düşer der. Ben çokda inanmıyorum. Muhakkak rüya bişey anlatır, ben anlamıyorum. Birdefa kendimi camide gördüm, herkes kibleye dönüyor,ben tersine dönmüşüm.Milleti döndürüyorum, milleti sapıtmışız, o dönem bir uyarıydı, içiyordum, sapıtmıştım.Hayatımın rüyası güneşte bir yüz var,herkese gösteriyordum,gören yere yığılıyordu.Çocuktum, iyiydim,namaz kılardım yüzü çilli bir cocuktum.Bir defa da evimizin yanında cehennem lavlar gördüm, yanıyordular cehennemdi, sanki öyle, öyle yorumladım.İslami mesajlar içeriyor rüyalarım, kendime çeki düzen veriyorum.

Bu soruda katılımcı uyku kalitesi, uyku ve rüya evreleri gibi nöropsikolojik temalı yanıtlar, rüyanın ilahi bir uyarı olarak yorumlanması, dini sembollerin yorumlanması gibi dini açıklamalar ve günlük yaşamla ilgili rüyalar gibi psikolojik açıklamaların birlikte verildiği görülmektedir.

3.3.3.İlahiyatçıların 2.soruya “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 8. İlahiyatçıların 2. soruya dair açıklamalarının dağılımı

Tablodan da anlaşıldığı gibi ilahiyatçıların açıklamalarının büyük çoğunluğu Dini ve psikolojik temalı açıklamaların birlikte kullanıldığı cevaplardan oluşmaktadır.

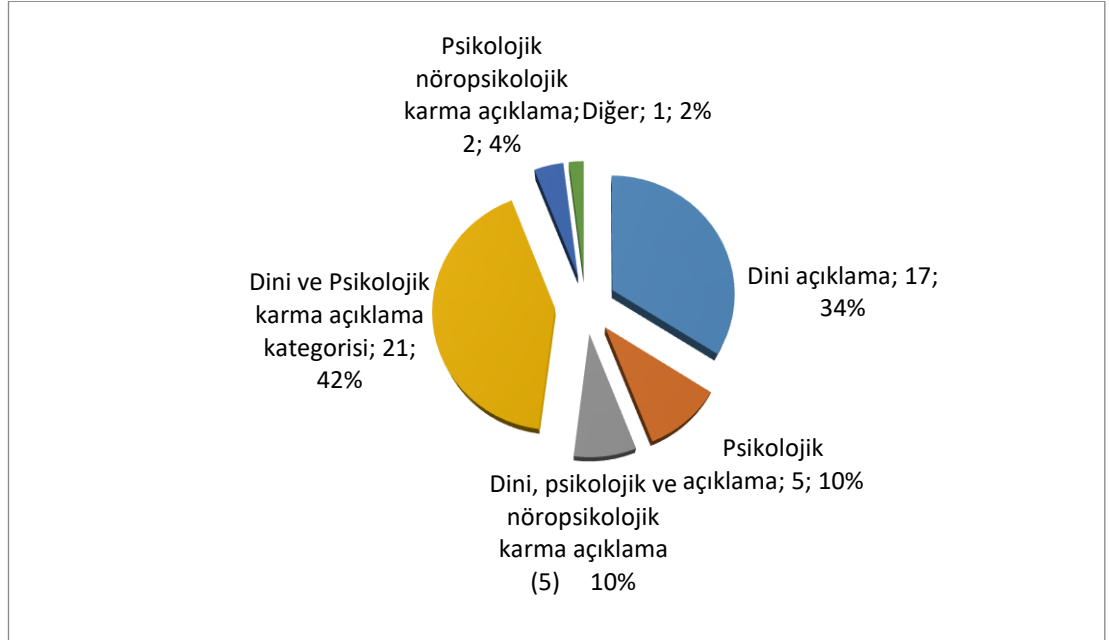
Dini ve psikolojik temalı yanıtların birlikte verildiği bir örnek aşağıda verilmiştir.

İlh.1.S2. Rüyalar bazen sadece düşündüğümüz, kafayı taktığımız yada gündemimizdeki olayların somuta dönüşmüş halidir. Bunlar çoğunlukla anlamsız saçma olaylar olarak karşımıza çıkar. Bununla beraber bilinçdışının gerçekte şekillendiği ve yol gösterici rüyalar da vardır. Bunlar daha gerçekçi ve anlamlı olup hayatımızla ilgili yorum yapmamıza sebep oluyor. Böyle rüyalar genelde daha derin izler bırakır,gelip geçici değildir.Anlamlı rüyalar gaybdan haber verir. Doğru yorumlanan rüya istikametimizi belirler.

Bu cevapta rüyaların anlamlılığının açıklanmasında, günlük hayattaki olaylar, kafayı taktığımız şeyler, bilinçdışı gibi psikolojik temalarla beraber yol gösterici rüyalar, gaybdan haber veren rüyalar ve rüyaların istikamet belirlemesi gibi dini içerikli temaların birlikte kullanıldığı görülmektedir.

3.3.4.Uzman olmayanların 2.soruya “Rüyalar anlamlı mıdır? Bize bir şey anlatır mı?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 9. Uzman olmayanların 2. soruya dair açıklamalarının dağılımı

Uzman olmayan katılımcıların rüyaların anlamlılığın ile ilgili soruya verdikleri yanıtlarda en çok dini ve psikolojik temaların birlikte kullanıldığı açıklamaları ve salt dini açıklamaları kullandıkları görülmektedir. Bu da aslında açıklamalarında çoğunlukla rüyaları anlamlı gördüklerinin ifadesidir.

Dini ve psikolojik temalı açıklamalarla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

H.19.S2. Rüyanın anlamı nedeniyle bağlantılıdır. Eğer bilinçdışı bir rüya ise anlamı kişinin zihninde var yada yoktur.Şöyle ki bilinçdışı görülen rüyalar zaten çok düşününce olur yada bişeyin etkisinde kalınca.Ama malum olan rüyalar vardır ki, bazıları gerçekten bir şeylere haberci olabilir.Fakat rahmani rüyayı hemen

anlamayabiliriz bazen olay gerçekleşince; görmüştüm bunu dersin yada öncesinde acaba olacak mı dersin.

Yukarıda ki cevapta kişinin rüyanın anlamlılığı ile ilgili soruya, bilinçdışı rüyalar, günlük hayatın etkisindeki rüyalar gibi psikolojik temalar ile haberci ve rahmani rüya gibi dini temalı açıklamaları birlikte kullandığı görülmektedir. Halktan insanların da cevaplarında çoğunlukla her iki bilgi evreninden gelen bilgilerle oluşan sosyal temsillerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

H.23.S2. Bana göre gizli saklı bir şey yaptığımızda, birşeyi çok taktığımızda, görülen rüya bize birşeyler anlatıyor. Kayınvalidem rüyasında ne zaman birinin öldüğünü görse, birinin öldüğünü duyarız. Bazı insanlara malum oluyor. Bilemiyorum sanki birileriyle iletişim kuruyorlar. Rüyalar bizim düşüncelerimiz, yaptıklarımız veya yapmadıklarımız,yada korkuyla yaptıklarımızı yansıtıyor.

Bu alıntıda ise “kafamıza taktığımız” ve “gizlediğimiz şeyler”, korkularımız gibi psikolojik temalı yanıtlar ve rüyanın çıkması ile anlamlı olduğuna dair bir sonuca vurgu yapılmaktadır. Yani haberci rüyalar olan dini temaların ve psikolojik açıklamaları aynı soruda birlikte yanıt olarak kullanıldığını görüyoruz.

Salt dini içerikli yanıtlarda ise rüyanın anlamının daha çok haberci rüyalar, ilahi mesaj ve rüyada görülenin gerçek hayatta ortaya çıkması biçiminde ifade edilen, çıkan rüya yorumları şeklinde olduğunu görmekteyiz.

H.4.S2. Mesela benim kazam şimdi ben Malatya'dayım. Rüyamda tatile gidiyorum;yolcu otobüsünde gittiğim istikamet batı, sonra yolcu otobüsünün koltuklarını bana yatak yaptılar. Sen hastasın yatman gerek öleceksin yoksa. Aniden beni yatırıp üzerime beyaz örtü örttüler.Ben örtüyü açıp hayır iyiyim yok bir şeyim ölmeyeceğim dedim.Yolcu otobüsü benim kaldığım araştırma hastanesine, yani doğuya döndü.Uyandım ağlıyorum ve yastığım sırlısklam.Sonra bunu komşuma anneme anlattım, ben ölürsem Ece sana emanet dedim anneme.Sonra bana sadaka vermeme söylediler, verdim onun koruduğuna inanıyorum.Belki ölecektim.Şimdi ben rüyanın etkisinde kalıp olayımı

çağırdım, yoksa ilahi kudret göstergesimi?Kazadan belki 4, belki 5 gün önce gördüm bunu.Hepsine anlam yüklenmemeli, ama bence Rabbim in göstergesi.

Bu katılımcının ise rüyanın anlamlılığı ile ilgili soruya yaşadığı önemli bir kaza öncesinde gördüğü rüya üzerinden rüyaların ilahi bir mesaj ve uyarıcı yönüne vurgu yapılmaktadır. Anlatım biçiminde tamamen dini temaların hâkim olduğu görülmektedir.

Salt psikolojik temaların kullanıldığı yanıtlara örnek ise aşağıdadır.

H.17.S2. Bence anlamlı değildir. Gerçekleşemeyen şeylerdir; hayal etmemizden farksızdır.Bize bişey anlatmaz.Bilinçdışına yerleşmiş şeylerdir;örneğin araba almak istiyorsun; piyasa araştırması yaparsın, sürekli aklında olduğu için rüyana gelir.

Bu açıklamada ise katılımcının rüyanın “hayal etmek” gibi olduğu, “bilinçdışı”, “düşündüğümüz şeyler”i görmemiz gibi, psikolojik temalı yanıtlar verdiği görülmektedir. Rüyanı anlamsız bulduğunu ifade etse de, rüya ile günlük hayat arasında anlamlı bir bağ kurduğunu görmekteyiz.

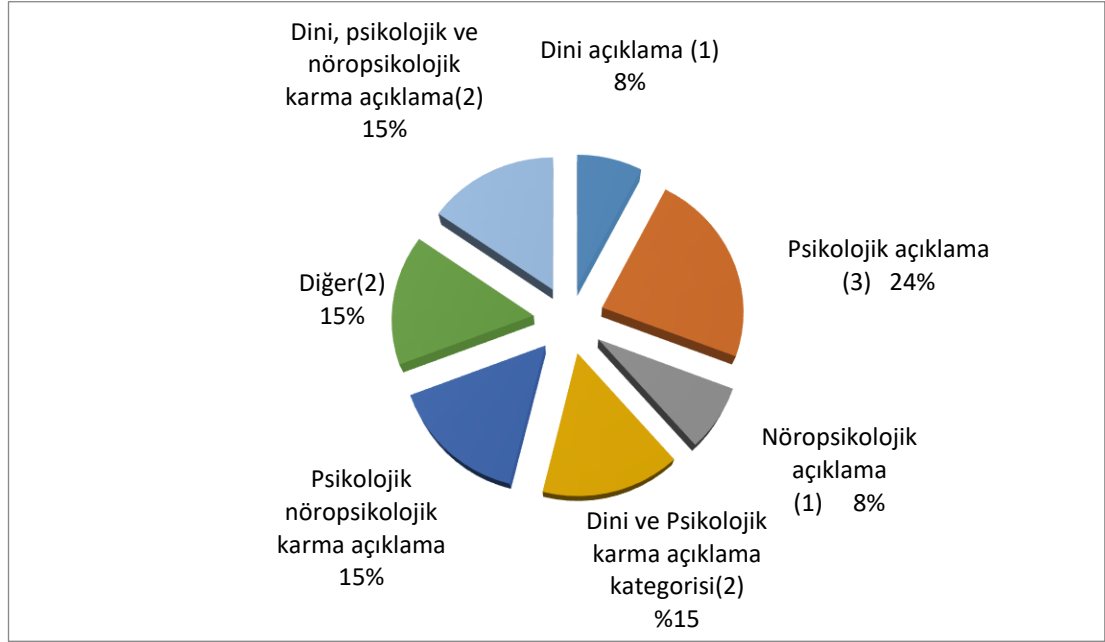
Her 3 bilgi evreninden gelen birlikte kullanılan yanıtlar da dikkati çekmektedir.

H.25.S2. Bazı rüyalara anlam veremiyorum, bazısına anlam verebilirim.Çalışma hayatımda çok yere giderim,karşıya gidip gelmeye başladım.Rüyada gördüm, gerçekleşen rüya.Beyinde 12 tane oda varmış,tamamını kullanabilsek bir sürü şey görebiliriz.Rüyalar geleceği gösterebilir ama bu insanları korkutur, acı şeyleri gösterebilir onları yorumlamayabiliriz.

Bu cevapta ise gözlenen temalar; gerçekleşen rüya, beynin bölümleri, geleceği gösteren rüyalar, duyguların rüyada gösterilmesi gibi, 3 farklı bilgi evreninden açıklamaların birlikte kullanılarak bambaşka bir versiyona dönüşmüş halini görebiliyoruz.

3.4.1. Psikologlardan oluşan katılımcıların 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 10. Psikologların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı

Psikologların rüya nasıl oluşur sorusuna verdikleri yanıtlarda temaların bütün kategorilerde yakın bir dağılım gösterdikleri görülmektedir. Rüyanın nasıl oluştuğu sorusu esasında daha çok bilimsel bilgi zeminine aittir.

Salt psikolojik temalı yanıtlara örnek:

Psk.7.S3. İsteklerim, umutlarım, korkularım, uyurken rüyayı yansıtıyor. Çok alakasız şeylerde kendini var ediyor. İzmirde müzik dükkânı soymuştum, milyonlarca müzik cd si. İstedğim her müziği elde ettim, ama uyanınca yoktu hiçbiri. Lucid dreame meraklıyım, yapabilmek için okuyorum. İstedğim şeyi sonsuz görmek istiyorum. Rüyayı kontrol edebilmek olabilirmi bilmiyorum.

Bu katılımcının cevapları, rüyanın istek, korku gibi duyguları yansıtması ve “lucid dream” gibi direkt psikolojiye konu olmuş bir alandan sadece psikoloji temalarından oluşmaktadır.

Salt dini temalı yanıtlara örnek ise:

Psk.1.S3.İnsanın doğasından kendini aşan bir gerçeklikle temas eden, insanın derin doğasından geldiğine inanıyorum.Bu öz varlığın kutsal ve tanrısal bir bağlamı olduğunu düşünüyorum.Bilinçdışının etkisi ve beyin faaliyetleri görüşünü doğru bulmuyorum.

Bu katılımcı ise rüyanın nasıl oluştuğunu açıklarken, öncelikle “bilinçdışı” ve beynin faaliyeti açıklamalarını doğru bulmadığını, rüyanın ilahi olanla bir bağ kurduğuna inandığını ifade etmektedir. Rüneyı salt dini bir fenomen olarak değerlendirmektedir.

Dini ve psikolojik yanıtların birlikte verildiği bir örnek ise aşağıdadır.

Psk.6 S3.Rüyalar bence ruhlar âlemi, bir taraftanda hayal dünyamızın oluşturduğu olgu, ama bunları yaratan bir Tanrıda var,bu olguda kaçınılmaz.Rüyalarımız bir güç tarafından yönetiliyor.

Bu açıklamada ise ruhlar âleminde gelen rüya, rüneyı yaratanın Tanrı olduğu ve ilahi bir anlam verildiği dini temalarla, hayal dünyamızın rüyaları oluşturduğu gibi psikolojik temaların birlikte kullanıldığı görülmektedir. Fakat rüneyı oluşturanın nihai olarak ilahi güç olduğu ifade edilmektedir.

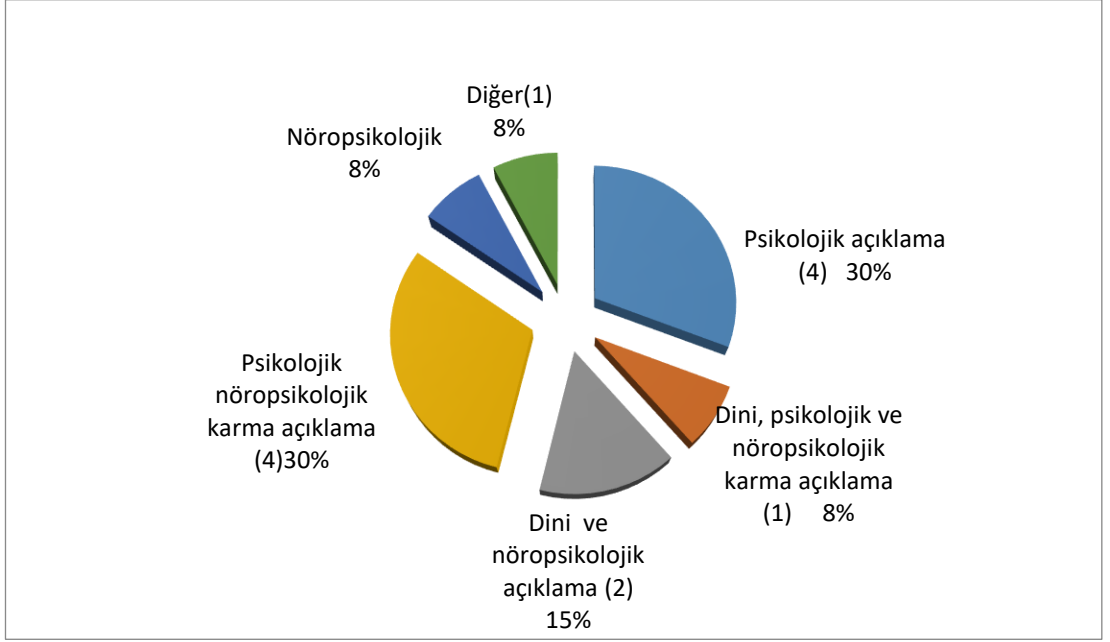
Psikolojik ve nöropsikolojik açıklamaların birlikte kullanıldığı cevaplara örnek ise:

Psk.8.S3.Bilimsel bir cevap olmayabilir. İnsanın vücut fonksiyonları rölantiye geçsede zihin çalışıyor. İnsan kendi düşünmek istemediği şeyler refleks gibi, rüyada canlı oluşuyor.

Bu örnekte ise bilimsel cevap, vücut fonksiyonları, refleks gibi nöropsikolojik temalarla, düşünmek istenmeyen şeylerin rüneyı gibi psikolojik bir tema birlikte sunulmaktadır. Psikolojik yanıtların bu katılımcı tarafından bilimsel bir cevap olarak kabul edilip edilmediği muallak bir durumdur.

3.4.2. Psikiyatrların 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 11. Psikiyatrların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı

Psikiyatristlerin rüyanın nasıl oluştuğu sorusuna verdikleri yanıtlarda salt psikolojik ve nöropsikolojik & psikolojik karma yanıtların büyük çoğunluğu (%60) oluşturduğu görülmektedir.

Salt psikolojik temalı yanıtlara örnek aşağıdadır.

Psky.9.S3.Az öncekilerle ilgili günlük hayatta ilgilendiğimiz şeylerden olabiliyor. Hayallerden, içimizdeki, istek ve arzular, belki zihnimizdeki ifade edemediğimiz şeyler rüyada ifade ediliyor.

Psky.3.S3.Bastırduğumuz şeyler var, gözardı ettiğimiz, düşünmek istemediğimiz, görmek istemediğimiz şeyler var. Eski kocamla ilgili düşünmek istemiyorum. Bir şekilde bastırduğumuz şeyler patlak verecek.

Günlük hayatın etkileri, hayaller, istek ve arzular, ifade edemediklerimiz, batırdıklarımız temaları psikolojik temalar olarak dikkati çekmektedir.

Salt nöropsikolojik temaya örnek ise aşağıda verilmiştir. Bu alıntıda beynin elektriksel ve kimyasal yapısı gibi çok özet iki kavramın kullanıldığı ve bu kavramların nöpsikolojiye ait açıklamalar oldukları görülmektedir.

Psky.2.S3.Beynin elektriksel ve kimyasal etkileşimi sonucu oluşur.

Psikolojik ve nöropsikolojik temaların birleşimine örnek ise:

Psky.5.S3.Rem döneminin, Rem döneme girdikten sonra, var olan gerilim,elektriksel olarak,kendini sinir hücrelerinde göstermeye başlar.Bu gerilim deşarj olur ve deşarj esnasında rüyalar görülmeye başlar.Biyolojik olarak bu şekilde açıklansada bilimsel olarak hala açıklanmış değil.Rüyalar hala açıklanmayı bekleyen muamma. Ruh ve bedeni ayırmamak gerekiyor bunlar paraleldir.Rüyadan hangi hisle uyandığımı anlamaya çalışırım, gerilimi anlamaya çalışırım.

Bu katılımcı ise “gerilim” ve “”hislerin etkisi olarak psikolojik tema ve “REM dönemi”, “sinir hücrelerinde elektriksel aktivite”, “biyolojik” açıklama gibi nöropsikolojik temaları birlikte kullandığı görülmektedir.

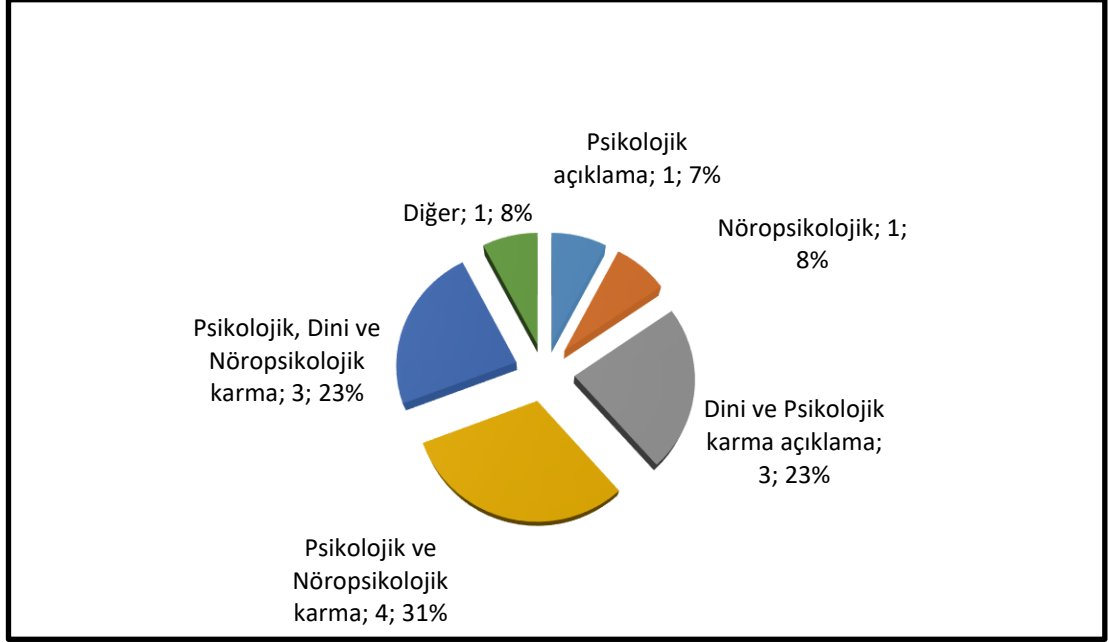
Dini ve nöropsikolojik temaların birlikte kullanıldığı örnek ise aşağıdadır.

Psky.4.S3. Rüyada kimya faktör var kesinlikle, ilahi rüyada, ilahi boyutuda kimyasalboyutu değiştirerek yapar. Bu bedene ait olmasam rüya görür müyüm bilmiyorum.Sadece ruh olsaydım.Hz. Adem'in rüyasıyız belkide, onun zihninde cennette gördüğü şeyleriz belkide.

Yukarıda ki açıklamada ise “kimyasal faktör” gibi nöropsikolojik tema ve “ilahi rüya”, “ruh” ve “Hz.Adem” kavramları sorunsuzca birlikte işlenmektedir. Rüyanın oluşumunun kimyasal bir süreci olsa da bu kuralın ilahi irade kapsamında gerçekleştiğini ifade etmektedir.

3.4.3. İlahiyatçıların 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 12. İlahiyatçıların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı

İlahiyatçıların rüyaların nasıl oluştuğu sorusuna verdikleri yanıtların en çok psikolojik ve nöropsikolojik temalı yanıtlardan oluştuğu, arkasından dini ve psikolojik açıklamalarla her üç bilgi evrenin aynı cevapta kullanıldığı temaların geldiği görülmektedir. Salt dini yanıtların gelmemesi ise dikkat çekicidir.

İlahiyatçıların psikolojik ve nöropsikolojik temalı yanıtlarına örnek aşağıda verilmiştir.

İlh.2.S3.Teknik bir tanım yapamam. Ama insanın zihninde yarım kalan hikâyelerin tamamlanması için beynin oluşturduğu bir hayal gibi.Gündüz karmaşadan fark edemediğimiz şeylerin bazen açığa çıkması olabilir.Yada rüya anlardan uzaklaştırmak için beynin kurduğu yeni bir dünyaya götürür insanı.

Bu katılımcının “teknik bir tanım”, “beynin oluşturduğu hayal”, “beynin kurduğu dünya” gibi nöropsikolojik bilgi evrenine yönelik açıklamalar ile “”zihinde kalan hikâyeler”, “gündüz fark edemediğimiz şeyler” gibi psikolojik ifadelerin birlikte kullanıldığını görmekteyiz.

Dini ve psikolojik temalı yanıtlara örnek ise:

İlh.3.S3.Bilinçdışımız,umutlarımız bizden gelenler, bazı rüyalarda Allah'tan gelir, bunlar sadık rüyalardır.

Bu alıntıda rüyanın nasıl oluştuğuna “bilinçdışı” ve “umut” gibi psikoloji kökenli ifadeler ile “sadık rüya” ve “rüya Allah'tan gelir”şeklindeki dini ifadelerin aynı açıklamada kullanıldığına şahit olmaktadır.

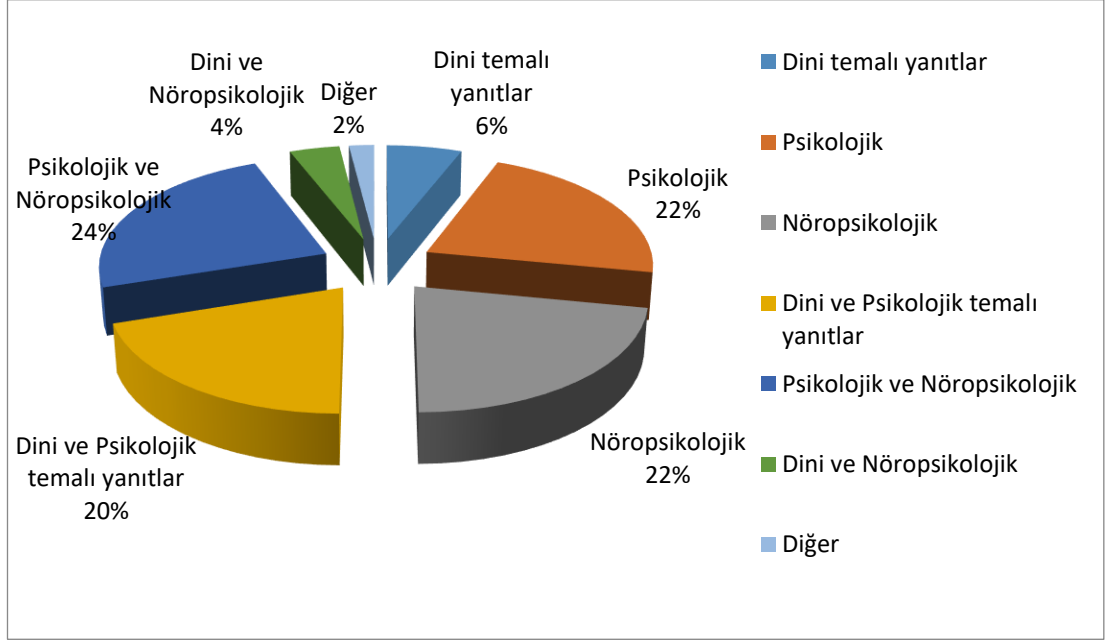
Dini, Psikolojik ve Nöropsikolojik karma yanıtlara örnek olarak ise:

İlh.7.S3.Bilim adamları uykunun rem döneminde görüldüğünü söylüyorlar. Bence iki türlü oluşur; insani ve ilahi kaynaklı; Bilinçdışına attığımız ve bastırduğumuz duygu ve düşünceler rüya yoluyla kendini gösterir. Biyolojik sebeplerle de rüya görebiliriz yani beynimizin belirli bölgelerinin çalışması ile. İlahi rüyalar ise gördürülür,onun nasıl ve ne şekilde olduğunu bilemeyiz.

Bu açıklamada kullanılan nöropsikolojik temalar; REM dönemi rüyaları, beynin belirli bölgelerinin çalışması ile görülen rüyalar iken, psikolojik temalar ise bilinçdışı ve bastırılan duygu ve düşünceleri rüyaları ve ayrıca dini temalar olarak; ilahi rüyalar olarak dikkati çekmektedir. Rüyanın nasıl oluştuğuna dair 3 farklı bilgi evrenini birbiriyle çatışmadan kullanıldığı görülmektedir.

3.4.3. Uzman olmayan katılımcıların 3.soru olan “Rüya nasıl oluşur?” sorusuna verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 13. Uzman olmayanların 3. soruya dair açıklamalarının dağılımı

Uzman olmayan katılımcıların rüyalar nasıl oluşur sorusuna verdikleri yanıtlarda psikolojik ve nöropsikolojik karma yanıtların en çok olduğu fakat salt psikolojik, salt nöropsikolojik ile dini ve psikolojik yanıt kategori oranlarının birbirine yakın oldukları görülmektedir. Rüya nasıl oluşur sorusuna verilen yanıtlarda daha teknik bir tanım yapma girişimleri tabloda bilimsel bilgi temelli açıklama biçimlerinin öne çıkmasını sağladığı göze çarpmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere rüyanın nasıl oluştuğu ile ilgili açıklama biçimlerinin %68'i bilimsel bilgi evreninde kavramlar taşımaktadır. Oysa ki benzer bir soru olan rüyanın neden görüldüğü sorusunda; dini bilgi evreninden ve dini psikolojik karma açıklama evreninden yanıtlar çoğunlukta idi. İki kategorinin yanıtları toplamda cevapların % 58'ini oluşturmaktaydı.

Psikolojik ve nöropsikolojik temalı yanıtlara örnek aşağıda verilmiştir.

H.23.S3.Aslında rüyayı biz kendimiz kurguluyoruz, beynimiz düşünce gücüyle rüyayı oluşturuyor.Uyku anında beynin hepsini kullanıyoruz.Bazı insanlar beyinlerinin tamamını uykuda çalıştırıp geleceği görebilir.İyi bir şey düşünürsek iyi olur.Bir

dakikada görülen rüya hayatımızın, izlediğimiz filmlerin, herşeyin özeti, beynin bu özeti yapmasıyla rüya görülür.

H.28.S3. Bilinçdışıdaki olayların uyku sırasında ortaya çıkması, bilince yerleşmesiyle oluşur. Uykunun rem ve non-rem evreleriyle ilgili oluşuyor. Buna ancak bilimsel bir açıklama yapılabilir. Beyin dalgalarıyla ilgili...

Bu örneklerde kullanılan açıklamaların nöropsikolojik temaları; “beynin rüyayı oluşturması”, “uykuda beynin kullanımı”, “rem ve non rem dönemi”, “beyin dalgaları” ve psikolojik temalar olarak da, “bilinçdışı”, “düşüncelerimizin etkisi”, “gündüz yapılanların etkisi” şeklinde karma evrenlerden gelen cevaplar birlikte kullanılmaktadır.

Rüyanın nasıl oluştuğuna dair salt psikolojik temalı yanıtlara örnek ise şu şekildedir.

H.9.S3. Normal yaşadıklarımızdan esinlenerek oluşur. Hayat boyu kuzey kutbunda yaşayan Eskimo hayat boyu orman göremeyebilir.

H.20.S3. Kaygı yada umut, istekle oluşur rüyalar. Olmasını istemediğimiz olmasından korktuğumuz, kaygılandığımız birde olmasını istediğimiz, heyecanlandırarak mutlu edecek şeyler. İki zıt uç aslında belli bir dereceyi geçince, bilinçdışında bir yoğunluk bir baskı oluşturuyor ve rüya görüyoruz.

Salt psikolojik temalar olarak, bu örneklerde; “kaygı”, “umut”, “istek” gibi duygular, “bilinçdışı” ve “yaşadıklarımızın etkisi” olarak rüyaları oluşturan sebepler olarak ifade edilmişlerdir. Bu kavramlar sıklıkla rüya ile ilgili psikoloji kuramlarında geçtiği gibi psikolojik tanımlayıcı kavramlardır.

Salt nöropsikolojik temalı yanıtlara örnek ise;

H.22.S3. Rüyanın kısımları var. Rem uykusunda ama nasıl bilmiyorum.

H.30.S3. Rem ve non-rem evresinde insan vücudu dinleniyor. Dinlenme evresinde beyin fonksiyonları rüyayı oluşturur bence.

H.39.S3.Rem evresinde beyin daha çok işlem yapar hatta uyanık durumdan daha çok. Gün içinde gördüğü duyduğu ve hissettiği verileri rem evresinde işler. Dosyalar bu sıradada animasyon kısa film gibi rüyaları oluşturur.

Bu cevaplarda kullanılan yanıtlar daha çok “Rem evresi”, “uyku evreleri”, “beyin fonksiyonları” gibi nöropsikolojik temalar içermektedir. Buradan da nöropsikolojik kavramların artık günlük dilde kullanılan temsillere dönüştüklerini görebilmekteyiz.

Dini ve psikolojik temaların karma biçimde kullanıldığı yanıtlara örnek ise aşağıdadır.

H.37.S3.Zihinde oluşur ama benimki biraz farklı halüsinasyon değilde daha farklı bir güç. Benimki sıkıştığında oluşuyor. Ben çok istediğim için Allah bana bunu gönderiyor.Sürekli rüya görürüz ama hatırladığım kısmı önemli.Allah bana işaretle geri dönüyor.Bedenen bu dünyadayım ama uykuda rüyada ruh başka âlemle iletişim kanalı.Allah'ı nasıl göremiyoruz ama inanıyoruz.Ruhda görünmez ama hissediyoruz.Bu inanç değil ben bunun böyle olduğuna inanıyorum.

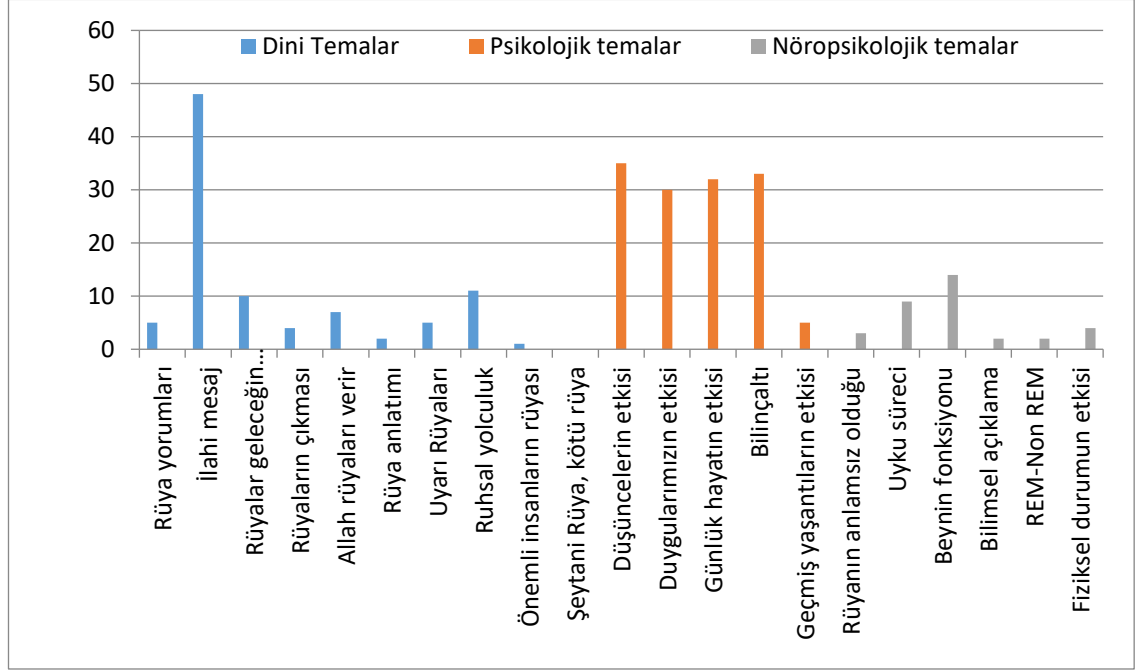
H.45.S3.Uyuduktan sonra ruhun görmüş olduğu hayallere rüya denir. Sonradan kimisini hatırlayıp kimisini hatırlamadığın hayal veya rüya. Bu rüyaların kimisi iyi şekilde olabilir. Kimisi korkunç kimisi sevindirir kimisi üzer.Kimi rüyalar gerçekte çıkabilir.Kimi rüyalar rahmanide olabilir şeytanide olabilir.

Burada iki örnekte karma olarak kullanılan yanıtlar olarak, “ruhun gördüğü”, “rahmani ve şeytani rüya”, “ruhun başka âleme gitmesi”, “ilahi işaretler taşıması”, “rüyayı Allah’ın göndermesi” temaları dini, rüyaların “korku ve sevinç duygusu vermesi”, “rüyanın zihinde oluşması”, “sıkıntılı durumlarda rüya görülmesi” ise psikolojik temalar olarak birlikte kullanılmıştır. Rüyanın sosyal temsilleri olarak psikoloji ve dini bilgi evrenlerinden gelen bilgilerin dönüştürülüp birleşik versiyonlar haline gelmişlerdir.

3.5. Dini, psikolojik ve nöropsikolojik temaların alt kategorileri

3.5.1. Psikologların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler

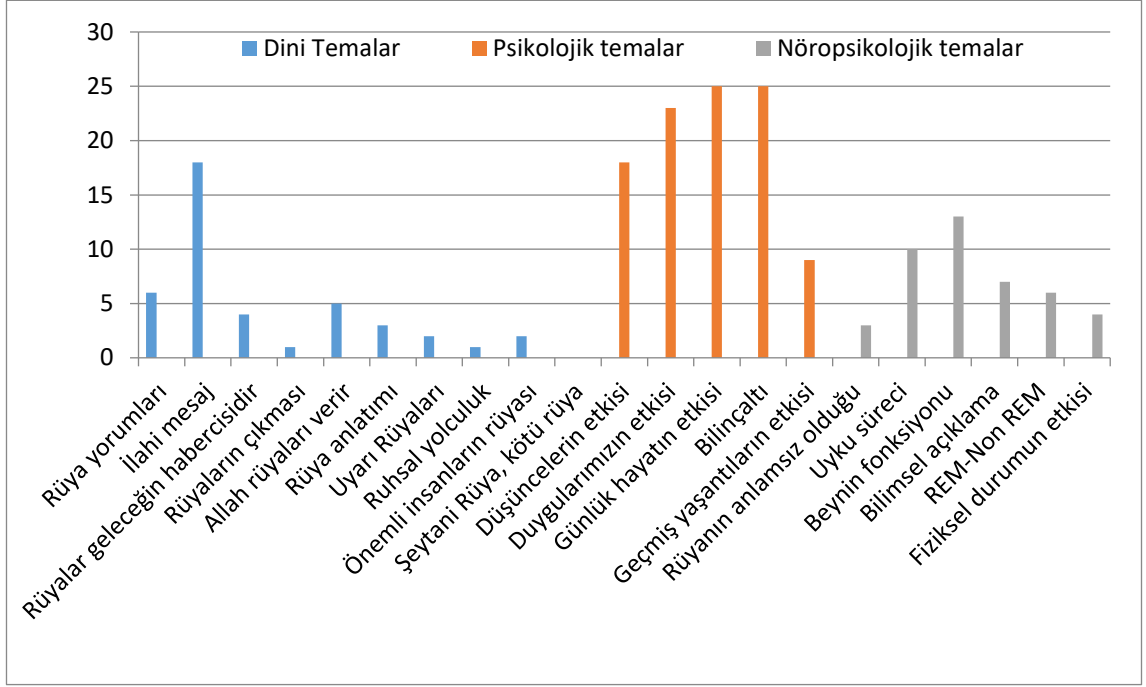
Şekil 14. Psikologların cevaplarının alt temaları

Psikologların tüm cevaplarını üç ana tema üzerinden değerlendirdiğimizde; en yoğun dağılımın olduğu dini temada, ilk sırada rüyanın ilahi boyutu, ikinci sırada ise rüyanın ruhsal bir yolculuk olması bulunmaktadır. Psikolojik alt temalar ise, düşüncelerin, duyguların, günlük hayatın ve bilinçdışının etkisiyle rüya oluşması, nöropsikolojik alt temalar ise; uyku sürecinin etkisi ve beynin fonksiyonu şeklinde rüya alt temalarının oluştuğunu görüyoruz.

3.5.2. Psikiyatrların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler

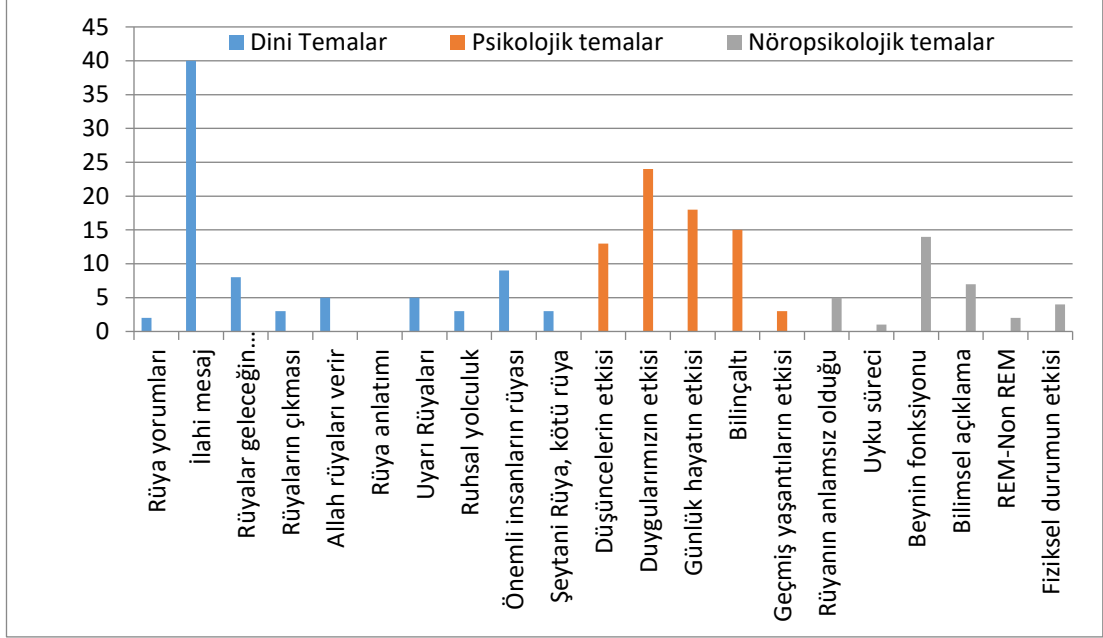
Şekil 15. Psikiyatrların cevaplarının alt temaları

Psikiyatrların cevaplarından oluşturulan alt temalarına baktığımızda ise; dini cevapların en sık olduğu kategorilerin rüyanın ilahi bir mesaj olması, rüyanın yorumlanması olarak gelen cevaplar ve rüyaları Allah'ın verdiği bir olay olarak değerlendirilmesinin öne çıktığını görmekteyiz. Psikolojik cevaplar kategorisinin en sık tekrarlayan alt kategorilerine baktığımızda; ilk sırada bilinçdışının etkisiyle rüya oluşması 2.sırada günlük hayatın etkisiyle rüya oluşması ve sırasıyla duyguların, düşüncelerin sonucu olarak rüya şeklindeki cevapları görmekteyiz. Diğer gruplardan farklı olarak ise psikiyatlarda nöropsikolojik yanıtların diğer katılımcı grupların ortalamasından fazla olduğunu görmekteyiz.

3.5.3.İlahiyatçıların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler

Şekil 16. İlahiyatçıların cevaplarının alt temaları

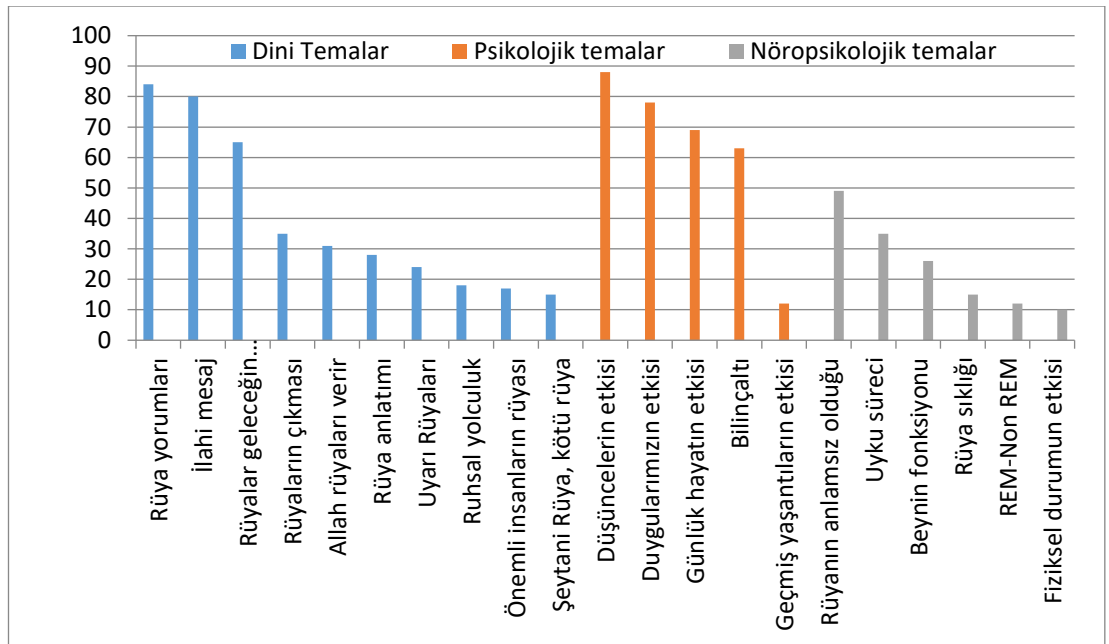

İlahiyatçıların cevaplarında en sık kullandığı dini temaya baktığımızda ise rüyanın ilahi bir mesaj olmasını çağrıştıran yanıtların açık ara önde olduğunu görüyoruz. Psikolojik temaların en sık tekrarlayan alt kategorilerine baktığımızda ise ilahiyatçıların sırasıyla; duygularımızın etkisi, günlük hayatın etkisi, bilinçdışı ve düşüncelerin etkisiyle rüya görüyoruz açıklamaların geldiğini görmekteyiz. Nöropsikolojik yanıtlarda ise en sık tekrarlayan temaların beynin bir fonksiyonu olarak rüya görüyoruz ve rüyanın bilimsel açıklaması cevaplarını görmekteyiz.

3.5.4.Uzman olamayan katılımcıların verdiği cevaplardan çıkarılan alt kategoriler

Uzman olmayan katılımcıların verdikleri yanıtların cümlecik düzeyinde yapılan analizinde ise; rüyanın sosyal temsilleri olarak en sık tekrarlanan temalar olarak şunlar gözlemlenmiştir.

Şekil 17. Uzman olmayan katılımcıların cevaplarının alt temaları

Dini içerikli temalara baktığımızda ise en çok rüya yorumları ile ilgili cevapların geldiğini görmekteyiz. Bu temanın içeriğinde görülen rüyaların ne anlama geldiğinin anlatıldığı, rüyanın hayır veya şer olduğunun yorumu, istihare rüyaları, gelen kavramların anlamlandırılması, tabirler gibi içeriklerin olduğu cevaplar kategorisidir. Uzman olmayanların alt temalarının frekans olarak daha fazla olma sebebi, katılımcı sayısının diğer uzman sayılarından fazla olması ile ilgilidir.

Bu cevaplara örnekler ise: *H.3.S.3 anne babamı hiç görmedim.*

H.4.S3. ...sonra bana sadaka vermeme söylediler verdim onun koruduğuna inanıyorum...

İkinci sırada ise en çok gelen dini temalı yanıt kategorisi olarak ilahi mesaj kategorisidir. Bu kategoride daha çok rüyanın rahmani olması, müjdeci, anlamlı olması, dini ve manevi bir tarafının olması gibi temalar içermektedir.

Üçüncü sırada olan dini tema ise rüyaların geleceğin habercisi olduğu temasıdır. Geleceğin habercisi rüyalar temasının alt kategorilerinde rüyaların ne şekilde gelecekte haber verdiği, insanların hangi olaylarında onlara istikamet çizdiği, kaderlerine etki ettiği gibi cevaplar bulunmaktadır.

Dördüncü sıradaki dini tema ise rüyaların çıkması temasıdır. Bu temanın alt kategorileri ise, insanların gördükleri rüyalardan çıkanlara ve çıkmayanlara dair örnekler yer almaktadır.

Beşinci sıradaki dini tema ise rüyaların kaynağı Allah'tır temasıdır. Bu temanın alt kategorilerinde, rüyanın Allah tarafından gönderildiği, her şekilde o izin verdiği için oluştuğu, nedeni ve nasılı ile ilgili Allah'a yönelik atıfların yapıldığı cevaplardan oluşmaktadır. Bu cevaplar rüyalarının hikmetinin Allah'a bağlandığı yanıtların kümелendiği kategoridir.

Sırasıyla diğer kategoriler ise 6. Sırada rüyalarından örneklerin birebir anlatıldığı cevapların olduğu rüya anlatımı kategorisi, 7. sırada ise başka âlemlere gidiş, ruhun gezmesi, ruhun dinlenmesi, ruhun arınması gibi cevapların geldiği ruhsal yolculuk teması gelmektedir. 8.sırada ise peygamberlerin, manevi önderlerin, Salih kimselerin rüyalarının diğer insanların rüyalarından farklı olduğu gibi yanıtların geldiği önemli insanların rüyası teması bulunmaktadır. 9. Sırada en çok rastlanan dini tema ise rüyanın çeşitlerinden, şeytani rüya, şer rüya, kötü rüya, nefsanî rüya cevaplarının geldiği şeytani rüya kategorisidir.

Psikolojik yanıt temalarında ise rüyaların nedeni, anlamlılığı ve nasıl oluştuğu yanıt kategorisi ise düşüncelerin etkisi kategorisidir. Bu temanın alt kategorileri, kafamıza taktığımız şeyler, çok düşündüğümüz, hayal ettiğimiz, zihnimizi meşgul eden şeyler ve çatışmalarımız şeklindeki cevaplardan oluşmaktadır. Rüyaı oluşturan ana etmen olarak düşüncelerimizi ifade etmişlerdir.

Psikolojik tema olarak gelen en sık tekrarlanan 2. tema ise duygularımızın etkisinin rüyalara neden olduğunu ifade eden yanıtlardan oluşmaktadır. Bu temanın alt kategorileri, isteklerimiz, arzularımız, üzüntülerimiz, korkularımız, kaygılarımız, ifade etmediğimiz duygularımız şeklindeki cevaplardan oluşmaktadır.

3. sırada ise günlük hayatın etkisinde kalmak, şeklinde gelen, gün içinde yaptıklarımızın rüyalarımızın oluşmasında veya rüyalarımızda en sık karşılaştığımız olaylar olarak ifade edildiği temasıdır.

4. sırada ise bilinçdışı teması gelmektedir. Bu temanın alt kategorileri ise, , bastırığımız isteklerimiz gibi cevaplardan oluşmaktadır. Bilinçdışı temasının cevapları rüyanın oluşma sebebi olarak bilinçdışını ve onun isteklerini taşımaktadır.

5. sırada en sık rastlanan psikoloji alt teması ise geçmişte yaşadığımız olayların rüyalarımızın sebebi olduğu ya da rüyalarımızda en sık karşılaşılan öğeler olduğunu ifade eden yanıtlardan oluşmaktadır. Bu cevaplar arasında çocukluk dönemi etkisi tabirine sıklıkla rastlanmıştır.

Nöropsikolojik yanıtlar temasında ise en çok rastlanılan tema olarak, rüyaların anlamsız, saçma, boş ve bir anlam aramanın gereksiz olduğunu ifade edildiği rüyalar anlamsızdır teması gelmektedir.

2. sıradaki tema ise rüyanın nasıl oluştuğunu anlatan uyku ve uykuya dair yanıtların geldiği temadır. Bu temada gelen cevaplar daha çok uyduğumuz için rüya görürüz, uyumadan rüya oluşmaz, uykunun bir bölümü, kısa uyku, uyuklamak, derin uyku, uyuduğum an gibi yanıtların geldiği cevaplar dikkati çekmektedir. Rüyanın sebebinin uyku olduğunu ifade eden yanıtlar içermektedir.

3. sırada rüyanın beynin bir fonksiyonu ya da sonucu olduğu beynin fonksiyonu temasıdır. Beyinle ilgili yanıtlar daha çok 3. Soruda rüyanın nasıl oluşur sorusuna yanıtlar arasında sıklıkla yer almaktadır. Beynin işlevi, beynin depolaması, beynin rahatlaması, beynin kodlaması, beyin dalgaları, beynin yanılması, beynin oyunu, beynin enerji çıkarması, beynin istemsizce oluşturması gibi yanıtların oluşturduğu temadır.

4. sırada ise rüyaların sıklığı, uzunluğu, süresi, her gece rüya görülmesi gibi yanıtların bulunduğu temadır.

5. sırada ise REM ve non-REM teması gelmektedir. Bu temanın cevapları ise daha çok rüyanın oluştuğu evrenin Rem evresi olduğu, bu evrede dinlendiği gibi yanıtlardan oluşmaktadır.

6. sırada ise fiziksel durum temasıdır. Bu temanın yanıtları, yorgun olduğum için, dalgın olduğum için, ağrım olduğunda, rahat yatamadığımda gibi kişinin fiziksel durumuna dair atıfların yapıldığı cevaplardan oluşmaktadır.

Son grafikte gördüğümüz, en yoğun tekrarlanan temalar aslında rüyanın da sosyal temsillerini oluşturmaktadır. Grafikten de anlaşılacağı üzere rüyanın sosyal temsillerinde psikolojik ve dini temalı yanıtların nöropsikolojik temalara göre daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. Rüyaları değerlendirmede ya da rüyalar üzerine konuşmada bizi en çok etkileyen yanıt kategorileri psikoloji bilimi ve dini bilgi evreninden gelen bilgilerdir. Fakat biz günlük dilde bu bilgileri kendi versiyonlarımıza dönüştürüp kullanmaktayız. Bu araştırma, hayatımızda dinin ve psikoloji biliminin söylemelerinin ne derecede etkin olduğunun bir başka göstergesidir.

3.5.5. Rüyaların Sosyal Temsilleri

Bütün katılımcılara baktığımızda tekrarlayan temalar üzerinden rüyaların sosyal temsillerine dair bazı sonuçlar çıkmaktadır. Buradaki alt temaları benzerlikler açısından birleştirdiğimizde ise dini içerikli temaların ilahi bir mesaj olarak rüya ve rüyaları Allah'ın vermesi alt temasının kutsallık temasıyla; rüyaların kutsal bir mahiyetinin olduğunun ifade edildiği görülmektedir. Rüya yorumları, rüyaların gelecekte haber vermesi, rüyaların çıkması, rüyaların anlatımı ve uyarı rüyaları alt temaları da benzerlikleri sebebiyle ortak tema olarak rüyanın bilgi verici olmasını ifade etmesi sebebiyle rüya bilgi verir teması altında toparlanmıştır. Bütün katılımcı gruplarında rüyanın dini içerik ve anlam taşıyan sosyal temsilleri olarak rüyanın kutsal bir alan olduğu ve insanlara bu kutsal alandan bilgi verdiği şeklinde özetlenmiştir.

Rüyaların psikolojik içerikli sosyal temsillerine baktığımızda ise rüyanın, düşünce, duygu, bilinçdışı ve günlük hayatın etkisi ile oluştuğu ve bu alanlardan izler

taşıdığı şeklinde 4 grupta toplanmıştır. Fakat duygu, düşünce ve günlük hayat kavramları bilişsel psikolojinin kavramları olarak dikkat çekmektedir. Bu sebeplerle rüyaların, bilişsel süreçlerin etkisi ve bilinçdışı etkisi ile oluştuğu şeklinde iki ana tema sosyal temsil olarak kabul edilmiştir.

Rüyalarla ilgili nöropsikolojik cevaplarından oluşturulan alt temalara baktığımızda ise REM ve non-REM dönemi temalarıyla uyku süreci temalarının ortaklaştığı ve uyku süreci ve beynin bir fonksiyonu olarak rüya şeklinde iki sosyal temsilin oluştuğu düşünülmüştür.

Bütün bu açıklamalardan sonra eğer rüyalarla ilgili sosyal temsillerden oluşan bir tanım yapacak olursak, rüyaların kutsal bir alandan geldiği, haber ve bilgi verdiği, bilişsel süreçlerimizin ve bilinçdışının etkisiyle oluştuğu, beyin bir fonksiyonu olarak uyku sürecinde ortaya çıkan bir olgu olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Şekil 18. Rüyaların sosyal temsilleri

Dini açıklamalar teması	Psikolojik açıklamalar teması	Nöropsikolojik açıklamalar teması
<ul style="list-style-type: none">•Kutsal bir alan olan rüya•Bilgi ve haber verici yönüyle rüya	<ul style="list-style-type: none">•Bilişsel süreçlerin etkisiyle oluşan rüya•Bilinçdışının bir sonucu olarak rüya	<ul style="list-style-type: none">•Uyku sürecinin bir sonucu olarak rüya•Beynin bir fonksiyonu olarak rüya

3.6.Rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışımın yaptırılması ile elde edilen analiz sonuçları

Bu soru mülakat esnasında“Size rüya dediğimde lütfen aklınızdan geçen kelimeyi çok düşünmeden söyleyiniz. Her rüya dediğimde aklınıza ilk gelen kelimeyi söyleyin” şeklinde sorulmuştur. 3 defa rüya kelimesi denilmiş ve 3 kez cevap alınmıştır. Bu şekilde daha kurgusuz ve doğal biçimde rüya ile kavramların türetileceği

düşünülmüştür. Bu şekilde serbest çağrışım yoluyla da rüyanın sosyal temsillerine ulaşmak amaçlanmıştır.

Kodlama örnekleri tabloda verilmiştir. Serbest çağrışım ile söylenen kelimeler kendi içerisinde ayrıca kodlanmıştır. Eğer sıklıkla tekrar eden kelimeler varsa başka kategoriler oluşturulmuştur.

Tablo 3. Rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla söylenen kelimelerin örnek kodlaması

Kategoriler	Serbest çağrışım ile söylenen kelimeler
Duygu	İlham, karmaşa, rahatlama, umut, özlem, belirsizlik, duygu, korku, coşku, kâbus, karmaşık şeyler, boşluk, karamsarlık, arzu, hissiyat
Dinsel cevaplar	Hiz. Muhammet, vahiy, sır, tevil, ruh, ilahi dokunuş, cennet, Yusuf suresi, sezgi, boyut, anlamlı mesajın alınması, ibret alınması gereken, aşkınlık, dinginlik, hissiyat, misal âlemi, hayır, şer
Düşünce	Simge, hayal, yansıtma, bellek
Uyku	Uyku, yatak, yorgan, yatmak, uyumak
Kişi	Freud, Rüya, fotoğraftaki çocuk, güzel kadın, aile, babam, annem,
Nesne	Kapı, askılık, resimler, otobüs,
Doğa	Bulut, dağ, doğa, çimen, dere, ceviz ağacı
Zaman	Gece, gelecek, geçmiş
Anlam	Anlamsız, anlamlı, saçma, önemli, önemsiz,
Eylem	Uçmak, gezme dolaşma, sınav yapmak, kaza,
Renk	Mavi, simsiyah

3.6.1. Psikologların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 19. Psikologlardan rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı

Psikologların serbest çağrışımalarında diğer 3 gruptan da farklı olarak en fazla oranda duygu içerikli yanıtlar verdikleri görülmektedir. Psikologlar 2. sırada dini temalı kelimeler ve 3. sırada düşünce içeren kelimeler kullandıkları bulunmuştur. Psikoloji biliminin en önemli konularından duygu ve düşünceler psikologların serbest çağrışımında en sık kullanılan 3 kategoriden 2'sini oluşturmaları aslında beklendik bir durumdur. Psikologların aldıkları eğitimin günlük dillerine etki etmesi olağan bir durumdur.

3.6.2. Psikiyatrların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 20. Psikiyatrlardan, rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı

Psikiyatrların ise ilk sırada uyku, ikinci sırada düşünceler ve üçüncü sırada ise duygular ile ilgili yanıtlar verdiği dikkati çekmektedir. Psikiyatrların psikologlardan farklı olarak ilk sırada uyku ile ilgili yanıtlar vermeleri dikkati çekmektedir. Mesleki terminolojinin günlük konuşma ve ifadelere bu denli çok yansımaları dünyamızı öğrendiklerimiz üzerine kurduğumuzun önemli bir ifadesidir. Dini içerikli ifadeler psikiyatrlarda diğer meslek gruplarından daha az sayıda ve orandadır.

3.6.3. İlahiyatçıların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

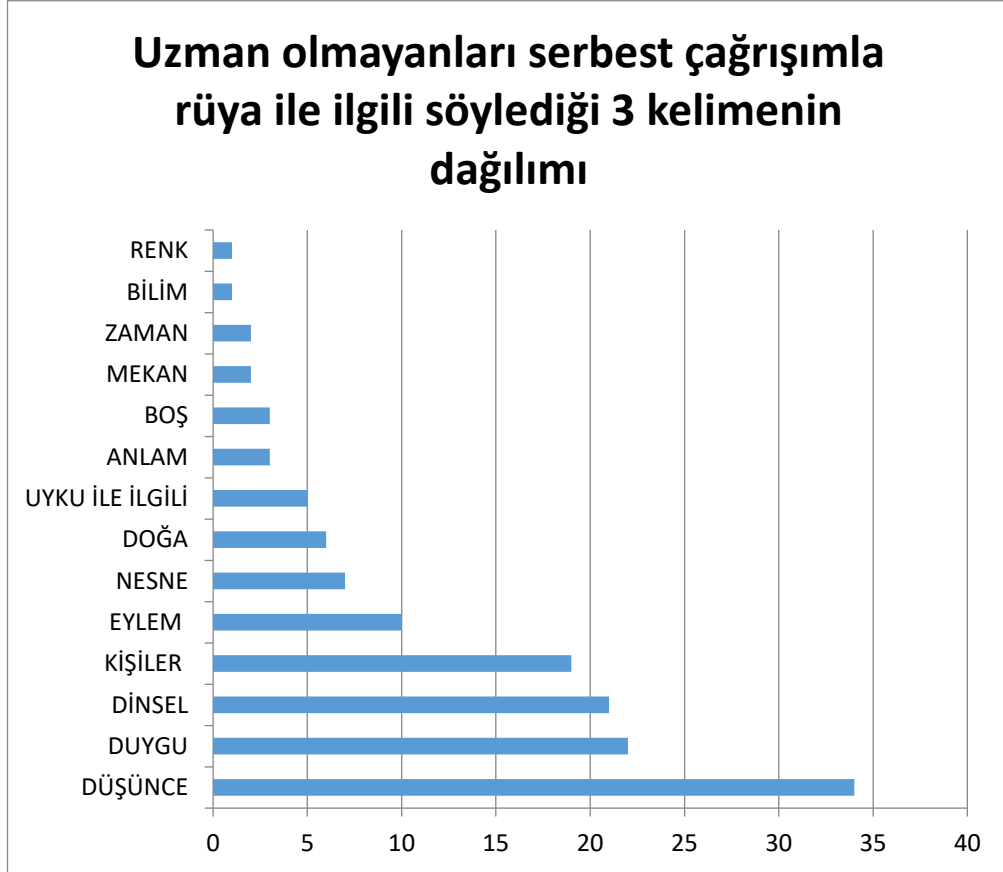
Şekil 21. İlahiyatçılardan, rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı

İlahiyatçı katılımcıların rüya kelimesinin serbest çağrışım sonucu ifade ettikleri kelimelerin büyük çoğunluğunu düşünce, duygu ve dinsel ifadeler oluşturmaktadır. İlahiyatçılar psikologlardan ve psikiyatlardan daha fazla sayıda dinsel ifade kullanmışlardır. Fakat yine de dinsel içerikli kelimeler ilk sırada değildir. Tüm meslek gruplarında en çok kullanılan ortak ifadeler düşünce ve duygular olarak öne çıkmaktadır.

3.6.4. Uzman olmayan katılımcıların rüya kelimesi üzerinden serbest çağrışım yoluyla verdikleri cevaplarının analiz sonuçları

Şekil 22. Uzman olmayan katılımcıların, rüya kelimesinin serbest çağrışımıyla gelen kelimelerin dağılımı

Uzman olmayan katılımcıların serbest çağrışımlarda ifade ettiği kelimelere baktığımızda ilk sırada düşünce içerikli kelimeler, ikinci sırada duygu içerikli ve üçüncü sırada ise dini içerikli cevapların olduğunu görmekteyiz. Bu sıralamanın ilahiyatçılarının ile benzer bir sıralama taşıdığını görmekteyiz.

Uzman olmayanların ve ilahiyatçıların rüya ile ilgili serbest çağrışımlarına baktığımızda dini referanslı cevapların diğer psikoloji ve psikiyatri gruplarının benzer temalar barındırmış olsa da daha fazla sayıda dini cevaplar taşıdığı görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu araştırmamızın amacı hayatımızın önemli bir parçası olan rüyanın toplumsal etkilerini anlamak üzere, dilde nasıl inşa edildiğini, rüyanın nedenleri ve anlamı üzerine hangi sosyal temsil örüntülerinin oluştuğunu anlamaya çalışmaktır. Gündelik hayatta insan; bilgi üretirken, sürekli bilimsel bilgi, dini bilgi ve gündelik bilgi etkileşime girmektedir. Bütün bu etkileşimin uzun süreli devam etmesiyle sosyal temsiller oluşmaktadır ve sürekli bu dönüşüm devam etmektedir. Bu araştırmada amaç rüyaya dair açıklama biçimlerinin hangi bilgi formlarına ve sosyal temsillere dönüştüğünü anlamaya çalışmaktır. Bu çalışma rüyaya dair açıklamaların hangi biçimlerde inşa edilip kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye de rüyaların sosyal temsillerine odaklanan araştırmamız, insanların zihninde rüyaların nasıl yapılandıkları ve temsil edildiklerine dair bazı sonuçlar ortaya koymuştur.

Bu sonuçlar ise a) rüyaların farklı sosyal temsilleri olduğunu ve bunların birbiriyle ilişkili olduğunu, b) rüyanın nedensel açıklamalarında hem dini bilginin hem bilimsel bilginin yeri olduğunu, c) rüyanın anlamlılığı konusunda farklı meslek gruplarının temsil farklılıkları gösterdiğini, d) rüyaya dair psikoloji bilgisinin insanların günlük diline yerleşmiş olduğunu ve e) insanların rüyaya dair açıklamalarında dini bilgiyi ve bilimsel bilgiyi sorunsuzca bir arada kullanabildiğini ortaya koymuştur.

Rüyanın sosyal temsilleri, rüyaya dair psikoloji bilgisinin ürettiği bilgiden ve dini bilgiden tamamen bağımsız değildir. Fakat bilimsel bilgide olduğu kadar, kesin ve net tanımlamalardan ziyade günlük dilde inşa edilmiş farklı bilgi türlerinin bir karışımı olarak farklı kuramlardan, kültürden ve insanların deneyimlerinden etkilenen çok yönlü açıklamalardan oluşmaktadır.

Sonuçlarımızı genel olarak özetleyecek olursak;

1. Rüyaların neden oluştuğu sorusuna uzman olmayanlar dini ve psikolojik nedenlerin birlikte sunulduğu cevapların en sık rastlanan kategori olduğu (%36) yine hemen arkasından salt dini ve salt psikolojik nedenlerin geldiği yanıt kategorileri

görülmektedir. Uzman olmayan kişiler rüyaların nedenleri ile ilgili dini ve psikolojik bilgiyi sorunsuzca birlikte kullanmaktadır. Psikolog ve ilahiyatçı katılımcıların rüyanın nedenleri ile ilgili en sık dini ve psikolojik açıklamaları birlikte kullandığı görülmektedir. Sadece psikiyatristlerin rüyanın nedenlerini açıklamada en sık olarak salt psikolojik açıklamaları kullandığı görülmektedir. Bu yönüyle psikiyatristler diğer katılımcılardan ayrılmıştır.

2. Rüyanın anlamı ve anlamlılığı ile ilgili soruda ise uzman olmayanların, ilahiyatçıların ve psikologların en çok dini ve psikolojik açıklamaların birlikte kullanıldığı yanıtları verdikleri görülmektedir. Psikiyatristlerin benzer şekilde salt psikolojik açıklamaları rüyaların ne anlama geldiğini açıklamada en sık kullandıkları açıklamalar olarak görülmüştür.

3. Rüyanın nasıl oluştuğuna dair olan 3. soruda ise uzman olmayanların, ilahiyatçıların ve psikologların cevaplarında diğer 2 sorudan farklılaşarak, dini yanıtların azaldığı, psikolojik ve nöropsikolojik ve karma yanıtların arttığı görülmektedir. Katılımcılar, rüyanın nasıl oluştuğu sorusunu daha bilimsel bir bilgi evreninden cevaplar getirmeye çalıştıkları görülmektedir.

4. Rüyanın serbest çağrışımı ile ilgili 4. soruda ise uzman olmayanların, psikologların ve ilahiyatçıların en yoğun verdikleri yanıtların duygu, düşünce ve dini içerikli anlamlar taşıdıkları görülmüştür. Fakat psikiyatristlerin farklı olarak en çok uyku süreci ile ilgili kelimeleri kullandıkları fakat duygu ve düşünce içerikli yanıtların ise diğer katılımcılar ile ilgili benzerlikler taşıdıkları görülmüştür.

Bütün katılımcı grupları üzerinden değerlendirdiğimizde de insanların rüyalarına önem verdiği, onun ilahi bir boyutunun olduğu, ruhsal durumumuzdan izler taşıdığı ve psikolojik durumumuzu yansıttığı görüşü toplum tarafından genel kabul görmüştür. Rüyaların tamamen anlamsız olduğunu düşünen çok az bir kitle vardır. İnsanların rüyalarını önemseydiği sonucu daha önce Szmigielska ve Holda, (2007) nın yaptığı araştırmada %72 oranında çıkmıştı. Araştırmamızın sonuçları da rüyaların insanlar tarafından önemsendiği düşüncesini desteklemektedir (Szmigielska ve Holda, 2007: 155).

Bütün katılımcıları karşılaştırdığımızda uzman olmayanlar, psikologlar ve ilahiyatçılarda rüyalarla ilgili açıklamalarının en fazla olduğu temaların, dini ve psikolojik açıklamaların birlikte kullanıldığı açıklamalar olduğu görülmektedir. Bütün temaların yaklaşık %37'si dini ve psikolojik karma açıklama kategorisinin oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuç, rüyalarla ilgili sosyal temsillerin çoğunlukla pozitivist bir bilim olan psikoloji ile metafizik alandan gelen dini bilginin birbirlerine eklemlenerek başka bir türde bilgiye dönüştüğü, dünyevi olan ile uhrevi olana dair dini bilginin birlikteliğine işaret etmektedir. İmamoğlu (2003) araştırmasında katılımcıların rüyalarının muhtevasının %84'ünün hem dini hem de dünyevi içerik taşıdığını bulmuştur (İmamoğlu, 2004:59). Araştırmamız rüya içeriği ile ilgili olmasa da anlamlandırma konusunda benzer sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Markova (2004) sosyal temsillerin bir taraftan da bir bilgi teorisi olduğunu, homojenliği değil, çoklu sosyal gerçekliklere ulaşmayı hedeflediğini, bu yüzden farklı bilgi türlerini bir araya toplaması gerektiğini ifade eder. Esas olan bilginin farklı kaynaklardan gelen yapısını görmek, bunun iletişimde nasıl birleştirildiğine ulaşmaktır (Markova, 2004:122).

Bilimsel bilgi ile dini bilginin bir arada kullanılması daha önce Cesur'un depremin nedenselliği ile ilgili yaptığı çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Dini evrenden ve bilimsel evrenden beslenen yanıtlar sadece farklı sorularda değil aynı soru içerisindeki cevapta dahi birlikte görülmektedir. Açıkçası bilimsel bilgi gündelik hayatımızda tamamıyla hâkim değildir. Billig (1991) de farklı bilgi türlerinin birbirlerini ortadan kaldırmadan birlikte kullanılabileceğini ifade etmektedir (akt. Cesur, 2003: 61).

Bilimle dinin çatıştığı ve çatışmadan beraberce kullanılacağı gibi iki ayrı görüş vardır. Ayrıca bilimle dinin çatıştığı tezi, en temelde Newton, Descartes, Kant'a atfedilir (Düzgün, 2006: 55). Bu iki görüşün dışında var olan bir üçüncü görüş ise dinin ve bilimin tamamen farklı kulvarlar da olan, farklı konu ve metotları olan iki ayrı alan olduğunu ifade eden görüştür. Bu görüşün ilham kaynağı ise Witgenstein olarak öne sürülür. Bu görüşe göre bilimde, dinde farklı kategorilerden dil oyunlarıdır ve çatışmaları mümkün değildir (Yaran, 1996: 34). Evrenin mekanik bir düzende işlediği fikri, doğada var olduğu düşünülen fizik yasaları ya da kurallarının insan bedeni ve davranışları içinde geçerli olduğu görüşünün bir sonucu olarak, insanın mekanik

sırlarını keşfetme arzusuna yol açmıştır. Ruh ve beden dualizmi ile ulaşılan sonuç en nihayetinde din ve bilimin ayrılması ile sonuçlanmıştır (Schultz, 2001: 61). Deterministik psikoloji anlayışı, ürettiği bilginin insana ve dünyaya dair bir alanda olduğunu, keşfedilmesi gerektiğini ısrarla vurgular. Psikoloji dini kavramları reddederek kendi kavramlarını icat etmiştir. İcat ettiği bu kavramlar üzerinden bilimsel olan ve olmayan şeklinde kesin ve keskin bir dil kullanmaktadır. Fakat insanların günlük hayatlarında bilim ve din beraberce sorunsuz olarak kullanılmaktadır. Arkonaç'a (2009) göre, bugünün popüler bilgisi olan bilimsel bilgi, insanımızı ve onun düşünsel kalıplarını değiştirmekte, dolayısıyla toplumu değiştirmektedir. Bu bağlamda psikoloji bilgisi de toplum için önemli ve anlamlı olarak günlük hayatta kullandığı bilimsel jargonla insanların kendilerini ifade ettikleri bir araç haline gelmiştir. Psikoloji ürettiği bu bilim dili ile kendisine evrensellik ve nesnellik iddiası ile toplum üzerinde hâkim ve iktidar bir konuma gelmektedir (Arkonaç, 2009:3). Fakat Türk-İslam kültürünün kodlarını barındıran bu toplum bilim ve dini bir potada eriterek bambaşka bir değişim yaşamaktadır.

Katılımcılardan sadece psikiyatristler grubunda rüyalarla ilgili açıklamalarda sadece psikolojik temalı açıklamaların ilk sırada olduğu görülmektedir. Açıkçası gündelik hayatta kullandığımız bilginin gündelik bilgi olmadığını en nihai olarak bu bilginin dini veya bilimsel bilgi gibi başka kaynaklardan üretildiğini ve derlendiğini unutmamalıyız. Ayrıca tek bir bilim camiası olmadığı gibi aynı alan içerisinde dahi onlarca farklı bilimsel anlayışın ve kuramın geliştirildiği unutulmamalıdır. Ayrıca bilimsel yaklaşım farklılıkları ortaya çıkarabilmek için farklı uzmanların farklı yorumlarının farklı uzmanlık alanlarına odaklandıkları ve aynı resmi farklı açılardan değerlendirmeleri sonucu ortaya daha bu kadar geniş ve çatışmalı görüşlerin çıkacağı ama bu zenginliğin daha sağlıklı olacağı bilinmelidir. Belirli bir bilim dalında uzman olmak o alanda ki her konunun uzmanı olmayı ya da bilmeyi sağlayamayacağı bir başka gerçektir. Bu farklılıkların olmasında içinde oldukları kültür, içinde oldukları bilim dalının kavramları ve odaklandıkları temel alan jargonu önemli faktörlerdir. Psikiyatrinin, psikolojinin ve ilahiyatın yaklaşım farklılıkları, ideolojileri ve kavramları ile yakından ilgilidir.

3 alanın rüyaya yönelik yaklaşım farklılıkları aslında insana dair yaklaşım ve tanım farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Uzman olmayanlar katılımcılara baktığımızda ise en fazla dini ve psikolojik temalı yanıtların birlikte olduğu kategorinin ilk sırada olduğu, 2. sırada ise salt dini temalı yanıtların çoğunlukta olduğu ve 3. sırada ise salt psikolojik yanıtların geldiği görülmüştür. Salt nörolojik yanıtlara ise daha az sayıda rastlanmıştır. Rüyalarla ilgili dini ve psikolojik kavramların sosyal temsile dönüştüğü fakat görece nöropsikolojik kavramların uzman olmayanlarca bilinmediği söylenebilir. Nöropsikolojik açıklama biçimlerinin dilinin günlük dile uzak olması ve Latince kaynaklardan beslenip kendine ait bir bilim dili olması sebebiyle sosyal temsile dönüşmesi daha uzun yıllar alacaktır. Bilim dilinin anadilden ve sadelikten uzak olması toplum için bilimi öğrenmeyi zorlaştırarak, bilimi ve toplumu birbirinden uzaklaştırmaktadır. Yüzyıllar önceki, bilinmeyen Latince, Yunanca veya diğer dillerden kelimelerin bilim dili olarak kullanılması gizemli ve dokunulmaz bir bilim anlayışına hizmet etmektedir. Ayrıca toplumu bilimsel olarak beslemek ya da bilgilendirmek, kendi dilimizi yabancı dillerin istilasından kurtarmak gelecek nesiller için de sağlam bir temel oluşmasına hizmet edecektir (Bıçak, Yakıncı ve Aslan, 2005: 42).

Ayrıca rüyanın nedenlerini sorduğumuzda aldığımız yanıtlarda; salt dini yanıtlar %22, dini ve psikolojik temalı yanıtlar %36, dinsel, psikolojik ve nöropsikolojik temalı yanıtlar % 10 iken, rüyalar nasıl oluşur sorusuna verilen yanıtlarda bu oranlar; salt dini yanıtlar %6, dini ve psikolojik temalı yanıtlar %20 ye, dinsel, psikolojik ve nöropsikolojik temalı yanıtlar ise 0'a düşmektedir. Bu bulguda, Cesur'un çalışmasındaki depresyon neden oluşur sorusuna verilen yanıtlarda dini ve bilimsel bilgi evreninden yanıtlar birlikte verilirken, depresyon nasıl oluşur sorusuna verilen yanıtlarda sadece bilimsel bilgi evreninden yanıtlar olması sonucuyla uyumludur (Cesur, **a.g.e.**, s.3). Rüyanın nedenlerinde daha fazla dini cevaplar ve dini ve psikolojik temalı yanıtlar ağırlıktayken, rüya nasıl oluşur sorusuna yönelik yanıtlarda, psikolojik ve nöropsikolojik temalı yanıtlar ağırlıktadır.

Bu araştırmada gördüğümüz belki de en net sonuç insanların naif bilim insanları oldukları, farklı disiplinlerden bilgileri karıştırıp, rüya hakkında kesin

açıklamalar yapmaya çalıştıklarıdır. Fakat yapılan bu açıklamalar, bilimsel bilgi, dini bilgiden izler taşısa da bilimsel bilgi ve dini bilgilerin sadeleştirilmiş, kısaltılmış versiyonlarından oluşmaktadır. Bu bulgularımız Narter, Şah, Cesur'un çalışmalarıyla uyumludur. Toplumun bilimsel bilgiden etkilendiği ve rüyanın sosyal temsillerinin, bilimsel bilgilerden izler taşıdıkları fakat sağduyu ile karışarak içeriklerinin bilimsel bilgiden farklılaştıkları ya da dini bilgi ile birlikte sunuldukları ve farklı temsillere dönüştükleri görülmüştür (Cesur, 2002: 87; Şah, 2011: 95; Narter,2017: 385). Ulaştığımız en ilginç sonuç ise uzman olmayan kişilerle uzman olanların temsillerin benzerlikleri olmuştur. Uzman olan katılımcılar daha teknik bir dil kullanmış olsa da uzman olmayanların açıklamaları ile benzerlik taşıyan çok fazla yön mevcuttur. İşte bu da sosyal temsillerin, Moskovici'nin ifade ettiği söz birliği evreninin parçaları olması durumunu doğrulamaktadır. Farklı meslek gruplarından olsalar da inşalar aynı toplumun ve kültürün içerisinde gündelik hayatlarını sürdürmektedir. Bu sebeplerle rüyalara dair açıklamalarında benzerliklerin olması zaten olasıdır. Rüyalara dair açıklamalarda söz birliği evreninin çoğulcu ve kapsayıcı farklı görüşlere yer verme durumu görülmüştür (akt. Şah, 2011). Hatta birbirine zıt olabilecek düşünceler dahi aynı kişiler tarafından ve aynı sorunun cevabı olarak birlikte sunulmuştur. İnsanlar rüyaları hem dini hem kültürel hem de bilimsel olarak nedenselleştirmiştir.

Bütün katılımcı gruplarında en az yanıt gelen kategorilerin nöropsikolojik yanıtlar olduğu görülmüştür. Nöropsikolojik jargonun toplumun her kesimine yayılmadığı, bilim dilinin anlaşılmadığı ve toplum tarafından diğer kategorilere göre daha az sosyal temsil kabiliyeti olduğu görülmektedir.

Psikolojik temalı yanıtların %90'ını oluşturan dört alt kategori görülmektedir. Bunlar, rüyaların düşüncelerin etkisiyle oluşması, duyguların etkisiyle oluşması, günlük olayların etkisiyle rüyaların oluşması ve bilinçdışı olarak dikkat çekmektedir. Bu sonuca göre rüyaların sosyal temsillerini oluşturan psikolojik temaların daha çok bilişsel psikolojinin ve psikanalizin görüşlerinin halk nezdinde karşılık bulunduğu ve yaygınlaştığı görülmektedir. İmamoğlu (2004) yaptığı çalışmasında katılımcıların 3/2'si rüyalarının günlük hayatı etkilediğini düşündüğünü ifade etmektedir. (İmamoğlu, a.g.e., s.59)

Buda özellikle araştırmamızda ortaya çıkan en sık kullanılan rüya ile ilgili açıklama sonuçlarıyla uyumludur. Uzman olmayanların en sık kullandığı psikolojik açıklamalara baktığımızda, ilk 3 sıra düşüncelerimizin etkisi, duygularımızın etkisi ve günlük hayatın etkisi açıklama kategorilerinin halk arasında çok sık kullanılarak artık bir sosyal temsile dönüştüğünü söyleyebiliriz.

Yine Freud'a göre bastırılmış istek ve arzuların gizil bir tatmini ve bilinçdışının ifadesi olarak rüya ortaya çıkmaktadır. Freud'un bu düşüncesini destekler nitelikte olarak ise psikolojik açıklamalardan bilinçdışı ve açıklamaları ise dördüncü sıradaki en çok kullanılan açıklama biçimidir. Bilinçdışı kavramının da rüyanın nedensel açıklamaları için bir sosyal temsile dönüştüğünü söyleyebiliriz. Sıklıkla bilinçdışı kavramı olduğu gibi kullanılmamaktadır, bu kelimenin artık günlük hayatın bir bilineni haline dönüştüğünü ve Moskovici'nin psikanalizin sosyal temsilleri araştırmasıyla da araştırmamız sonuçlarının örtüştüğünü söyleyebiliriz (Rateau, Moliner, Guimelli, v.d., 2011: 483). Aslında bilinçdışı kavramı kendi bilimsel anlam bağlamından çıkarılarak günlük hayatın içerisinde kullanılan, bilinen basit başka bir anlam biçimine dönüştürülmüştür. Yine sıklıkla Freud'un savunduğu bastırılmış duyguların, tatmin edilmemiş arzuların rüyada açığa çıktığı düşüncesi sıklıkla açıklamalarda karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumuna bilinçdışı kavramı ve psikanaliz bilgisi bir biçimde sirayet etmiş ve günlük yaşamda sağduyu bilgisi içinde kendine etkili bir yer edinmiştir (Narter, 2017:386). İnsanlar rüyalar neden oluşur sorusuna rüya içeriklerine bakıp karar vermiş değillerdir, yapılan günlük hayatta en sık kullanılan bilimsel açıklamaların dönüştürülmüş hallerini dilde yeniden inşa çabasıdır. Fakat psikolojik açıklamalarda Freud'un kuramı kadar dikkat çekici ve günlük hayata yansıyan başka teorisyen ismi öne çıkmamaktadır. Aslında rüyaya dair psikolojik açıklamaların temellerini Freud'un bilinçdışı ve bastırılmış istekler rüyada çıkar yaklaşımı ile çok düşündüğümüz, zihnimizi meşgul eden şeyler, kaygılar, korkular, iste ve arzularımız rüyalarımızda çıkar, yaklaşımının birleştirilmiş, harmanlanıp bambaşka bir formata dönüşmüş yeni açıklama biçimi sunulmaktadır. Tam da Moskovici'nin dediği gibi sosyal temsiller bilimsel bilgilerin sadeleştirilmiş bambaşka versiyonlarıdır.

Fakat uzman olmayanların rüyaya dair psikolojik açıklamaları içerisinde, Jung'un arketip kavramı, anima, animus, gölge ve kolektif gibi kavramları, Freud'un kavramları kadar yaygınlaşmamış ve sosyal temsile dönüşmemiştir.

Dini temaların alt başlıklarına baktığımızda ise rüyaların ilahi bir mesaj taşıdığı, geleceğe dair haber ya da uyarı niteliğinin olduğu, ayrıca rüyayı yorumlamaya çalışmanın da toplum arasında yaygın bir uğraş olduğu, rüyaların çıkması konusunun insanların dikkatini çektiği ve daha çok bu alt temalarla toplumda karşılık bulunduğu düşünülmektedir. Rüyaların ilahi bir boyutunun oluşu, uyarı vermesi veya haberci yönü, Szmigielska ve Holda'nın (2007) rüyalarla ilgili tutumlar araştırmasındaki sonuçlarla uyumludur. İnsanlar, rüyaların günlük hayatın etkisiyle oluşması, bilinçdışının etkisiyle oluşması, duygu ve düşüncelerin etkisiyle oluşması, rüyanın ilahi ve uyarıcı yönlerine dair tutumlara sahiptirler (Szmigielska ve Holda, 2007:157). Rüyaların ilahi bir mesaj taşıdığı fikri, sadece bugüne ait bir inanış değildir. Anadolu medeniyetlerinden Hititler'de Avcı Kessi'nin tanrıları unutup kurban vermediği için uyarıldığı rüyalar, Sümer kralı Gudea'nın gördüğü, Tanrı Ningirsu'nun tapınak yapılmasını istediği rüya, Gilgamiş'a dost olarak gönderilen Enkidu'nun geleceğinin haber verildiği rüyalar, Babil kralı Nabukadnezar'ın gördüğü rüya ve Kutsal kitaplardaki rüyalar hep bir uyarı veya geleceğe dair haberler taşımaktadır (Florioti, 2013: 85). Bu inanış sonraki tek tanrılı dinlerde de tekrarlanmış ve bugüne kadar kutsal metinler aracılığı ile gelmiştir. Rüyaların kutsallık taşıyan bir alandan geldiği ve geleceğe dair bilgi taşıyan yönü dini alandan gelen bir bilgi olarak insanların zihinlerinde yüzyıllardır arkaik bir bilgi olarak devam etmektedir. Araştırmamız sonuçlarında da dini bilgi evreninden gelen sosyal temsiller olarak kutsal bir alan olarak rüya ile bilgi ve haber veren yönüyle rüya ortaya çıkmaktadır. Dinin gündelik hayatta ki etkisinin derinliğini rüya araştırmamızla birlikte görmekteyiz, fakat rüya konusu bu özellikleri ile manipülasyona açık olmaya ve insanların dini inanç ve duygularının istismar edilmesine sebep olabileceği anlamına gelmektedir.

Nöropsikolojik temalarda ise alt kategorilerin, uykunun bölümlerinde oluştuğu, beynin bir işlevi olarak rüya görüldüğü, REM non-REM gibi kavramlarında az da olsa toplum tarafından bilinip kullanıldığı ve az da olsa bir yaygınlığının olduğu görülmüştür. Modern tıp ve bilim dilinin anlaşılmasız ve gizemli bir dil kullandığı

sorunu sadece ülkemiz için değil bütün dünya için ciddi bir sorundur. Bu konu sadece halkın değil, özellikle uzman olanlar için makalelerin de anlaşılmasını zorlaştırmaktadır (Atmaca, 2014: 391).

İlahiyatçıların bütün sorulara verdikleri yanıtlara bakıldığında verdikleri yanıtların büyük çoğunluğunu psikolojik ve dini açıklamaların birlikte olduğu yanıt kategorisi olduğu görülmektedir. Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde kurulmuş olan İlahiyat fakültelerinin eğitim biçiminin tamamen aydınlanmacı ve batı menşeli pozitivist paradigma hakimiyetinde olduğunun, dini bilgiyi pozitivist yöntemle incelemeye çalışmalarının bir sonucudur (Ertürk, 2014: 20).

Sosyal kimlik anlayışında modern dönemlerden küreselci ve postmodern dönemlere doğru ilerleyen yeni Türkiye anlayışı çerçevesinde insanımızın hem bireysel hem de toplumsal kimlik algısında ve inşasında değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim hiyerarşik keskin ve kesin kimliklerden ziyade kültürel olarak çeşitli örüntüleri birarada bulunduran, muhafazakar, bilimsellik arayan, tüketen, sorgulayan, hatta birbiriyle çatışıyor gibi gözükken kimlikler olmaktadır. Bu yüzden postmodern dönemler aslında sürekli inşa ve arayışın devam ettiği bir, zamansız, mekansız ve değişken ve hatta sanal yapıda olmaktadır (Karaduman, 2010: 2897).

Rüyalarla yapılan serbest çağrışım yapılan 4. soruyla ilgili olarak; toplamda tüm gruplarda serbest çağrışımındaki kelimelerin daha çok duygu ve düşünce içerikli oldukları görülmektedir. Bu sonuç Montangero'nun (2016) rüyalar daha çok arzular, endişe ve sıkıntı temalarıyla ilgilidir görüşünü desteklemektedir (Montangero, 2016: 74).

Bilişsel psikoloji rüyaların günlük yaşamımızdaki, kaygı ve ilgilerimizle yakından ilgili olduğunu ve uyanık olduğumuzda ki bilincimizle devamlılık arzettiğini, bir arzunun gizil bir tatmini yerine diğer insanlarla ve hayatla ilgili duygu, düşünce ve davranışlarımızla bir tutarlılık barındırdığını iddia etmektedir. (Domhoff, 2001: 308) G. William Domhoff, Rüyaların Doğuşu adlı kitabında yeni bir nörobilişsel rüya kuramı sunuyor. Onun teorisi, rüyaların %70 - 80'ini geçmiş, şimdiki zaman ve gelecekle ilgili kaygı verici kişisel kaygıların dramatize edildiğini, laboratuvar ve laboratuvar dışı çalışmalara dayanarak, rüya ve uyanma uyanık düşünce arasındaki

benzerlikleri vurgulamaktadır (Domhoff, 2018:4). Rüya, kişisel düşünce ve endişelerin abartılmasıdır, yada sahnelenmesidir. Geçmişle ilgili endişeleri (örneğin, ölen sevdikler), günümüzdeki endişelerini (örneğin, ebeveynler veya kardeşler ile çatışmalar) favori hobiler ve eğlenceler) veya gelecekle ilgili düşünceler (örneğin, yaklaşan bir muayene veya bir bebeğin doğumu hakkındaki endişeler olduğunu iddia ediyor (Domhoff, 2018). Araştırmamız sonuçları insanların rüyaları tanımlamalarının ya da rüyalarla ilgili konuşmalarının Domhoff'un önermeleriyle paralellikler taşıdığı görülmektedir.

Rüyanın sosyal temsilleri olarak ortaya çıkan psikoloji temalı cevaplar daha çok rüya ile ilgili kuramlardan bilişsel psikoloji ve psikanalizin rüya yaklaşımının toplumda karşılık bulduğu ve yaygınlaştığı yönündedir. Düşüncelerimizin, duygularımızın ve gündelik hayatın rüyalarımızı oluşturduğu ya da etkilediği hipotezi sıklıkla katılımcıların ortaya koyduğu yanıtların en yoğun olanlarıdır. Gündelik hayatın rüyaları etkilediği ve rüyalarla paralellik taşıdığı sonucu araştırmamızın rüyaların psikolojik temsillerinden birisidir. Bu sonuçlar Çimen'in (2008) sonuçlarını desteklemektedir. Bilişsel psikolojinin kavramlarının ya da hipotezlerinin gündelik bilgiye yoğun biçimde tesir ettiği ve sosyal temsillere dönüştüğü anlaşılmaktadır. Komplike olan olan bilişsel kuramın rüyalarla ilgili açıklamaları artık bilinen nesneleşmiş kavramlar olmuşlardır. Araştırmamızın diğer bir sonucu da benzer bir biçimde rüyanın psikolojik açıklamaları içerisinde bilişsel kavramlardan sonra en sık kullanılan temsil bilinçdışının rüyaların nedeni olduğu ya da rüyaları etkilediği görüşüdür. Artık insanımız Moskovici'nin ilk çalışmalarından olan Fransız toplumun da psikanalizle ilgili araştırmasındaki sonuçlarda olduğu gibi bilinçdışı kavramı artık bilinen ve günlük dilde basit aşına bir kavrama dönüşmüştür. Narter 2008'de psikanalizle ilgili çalışmasında ulaştığı, psikanalizin birçok kavram, kelime ve iddiaları gündelik hayatta yoğun biçimde kullanılmaktadır. Fakat bu kavramlar kuramdaki var olduğu biçimden bağımsız, ifadeler farklılaşmış ve dönüşmüştür. Bilinçdışı kavramının hem gazetelerde, hem de karikatürlerde sıklıkla kullanıldığını, araştırma da ise çoğu yerde bilinçdışı kavramı psikanalizle ilgili başka kavramları açıklamak için kullanılmıştır. Fakat Narter bu kavramın kuramdaki biçimine ne yakın ne uzak olarak ifade edilebilecek, bir biçimde anlaşılmayan bir biçimde kullanıldığını

ifade etmiştir (Narter,2017:380). Bilinçdışı kavramı, bizim araştırmamızda da rüyanın nedenleri ve nasıl oluştuğuna dair cevaplarda çok sık kullanılmıştır. Fakat bu kullanım herhangi bir açıklama yapılmadan olduğu gibi bilinen bir anlam ve kelime şeklindedir.

Özetle; araştırmamız, katılımcıların büyük çoğunluğunun rüyaları önemseydiği ve rüyanın bir şekilde hayatıyla ve dini yaşantısıyla ilintili olduğunu gözler önüne sermiştir. Rüyalara yönelik olumlu açıklamaların ve rüyaların önemli olduğuna inanma oranı araştırmamız sonuçlarındandır, Schredl ve Doll'ün (2001) rüyalara yönelik tutum araştırmasıyla ve benzer sonuçlar taşımamaktadır. Rüyanın nedenlerine ilişkin açıklamalarda insanların psikoloji bilgisini ve dini bilgiyi birlikte kullandıkları görülmüştür. Katılımcıların rüyanın nedenlerini açıklarken psikolojik nedenlerin olduğunu ve başka bilimsel nedenlerin de olduğunu fakat rüyanın arkasında ilahi bir nedenin de olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat bu iki bilgi türünün ve hatta nispeten azda olsa psikoloji, nöropsikoloji ve dini bilginin çatışmaksızın, ya da birbirini destekler nitelikte kullanılması, insanımızın hayatına yön veren farklı saikleri kendi dünyasında uzlaştırdığının ya da teorik zeminden bağımsız olarak kullanabildiğinin göstergesidir. Bu noktada katılımcıların kullandıkları rüya ile ilgili açıklamalar da sosyal gerçekliği yeniden inşa ettikleri ve kendilerinin de bu gerçeklik üzerinden inandıkları görülmektedir. Akademik ve politik arenada tartışılan, bilim din çatışması günlük yaşamda sorunsuzca birlikte kullanılmaktadır. Bu da esasında bu bilgi türlerinin rüyaya dair; bilimsel zeminden uzaklaşarak farklılaştığını ve dönüşüme uğrayıp sosyal temsile dönüştüğü düşüncesini desteklemektedir. Fakat bu bilginin toplum için dönüşümü kabul edilse de bilim evreninden yetişmiş psikologlarda ve dahi az da olsa psikiyatristlerin görüşlerinde de dini ve psikoloji bilgisinin birlikteliğinin görülmesi bilim dünyasının siyasi iktidardan bağımsız olmadığını ve biliminde aslında ideolojik bir çerçevesinin olduğu tezini desteklediğini görüyoruz. Her dönem, siyasi iktidarın sadece toplumu değil, toplumun bir üyesi olan bilim dünyasını da etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir (Çetin, 2001:201; Çelebi, 2013:512). Bilimin kullandığı nesnellik ve doğruluk zemininin daima tartışılması gerektiğini, bilginin her daim müzakere edilen ve inşa edilen bir dinamik bir süreç olduğunu unutmamız gerekir.

Rüyanın nasıl oluştuğuna dair soruda ise katılımcılar, çoğunlukla yanıtlarını psikolojik ve nöropsikolojik açıklamalara çevirmişlerdir. Neden ve nasıl sorularına

daha farklı bilgi evrenlerinden cevaplar vermişlerdir. Ayrıca rüya nasıl oluşur sorusuna gelen cevaplar arasında sıklıkla "bilimsel olarak pek bilmiyorum" şeklinde yanıtlara rastlanmıştır. Katılımcılar nasıl sorusunu biraz daha farklı olarak bilimsel bilgi zemininden cevaplamaya çalışmışlardır.

Bu sebeple, insanın neden sorusunu daha çok anlam arayışı üzerinden hayati sorgulamakta kullandığı, nasıl sorusunun ise daha teknik ve yöntemsel bir cevap ararken kullandığı düşünülebilir.

Genel olarak araştırmamızdan çıkarabileceğimiz temel sonuç, insanların günlük yaşamda hem modern bir kimlik hem de İslami bir kimliği beraberce kullandıkları, bunun çatışmasını yaşamadıkları söylenebilir. Araştırmamızda sıklıkla karşılaştığımız cümlelerden "ben rüyaların hem manevi bir yönü olduğuna hem de bilimsel bir açıklaması olduğuna inanıyorum" ifadeleri daha önce Paker'in(2000) ve Cesur'un (2002) çalışmalarında var olan hem bilimsel bilgi hem de dini bilginin birlikte kullanıldığı sonuçlarıyla örtüşmektedir. Daha önceki yıllarda yapılmış olan iki çalışmada da ortaya çıkan dini bilgi ve bilimsel bilginin birlikteliği bugün hem uzman olmayanlarda hem de bilimsel dili daha çok kullanması beklenen uzmanlarda dahi devam etmektedir. Zaman ve eğitim süreci dini bilgi ve bilimsel bilginin birlikte kullanımını etkilememiştir. Ülkemizin geçirdiği modern seküler dönüşümler toplumsal hayatta oldukça karşılık bulmakta fakat insanımızın bir taraftan da inanç boyutunda, dinle bağını koparmadığını göstermektedir. Dünyayı anlama ve anlamlandırma dinin ve pozitif bilimlerin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu yeni kimliğe belki de modern muhafazakârlık diyebiliriz.

Hermansen (2001) modern dönemlerde Müslüman dünyasında rüyaların, geleneksel İslam rüya anlayışından kısmen farklılaştığını, uzun süreli Batı rüya teorileriyle tekrar tekrar muhatap olunması ve formel batı tipi eğitimin hayata yansması sonucu, dini bir gerçek olarak anlamlı rüya anlayışı karşılıklı bir etkileşim içindedir. Kısacası İslam dünyası bilimsel bilgi ile dini bilgiyi harmanlamaya ve birleştirmeye devam etmektedir. Bizim araştırmamız da benzer biçimde dini bilgi ve bilimsel bilginin birlikteliğine işaret etmektedir (Hermansen, 2001:83).

Araştırmamızın sonuçları, bilimsel bilgiye meyleden toplumdan daha da dindarlaştan bir topluma dönüştüğümüzü ya da karma bir toplum yapısına büründüğümüzü, kendimize has bir dönüşüm geçirdiğimizi ve batıdan farklı bir toplumsal değişime maruz kaldığımızı doğrular niteliktedir (Kağıtçıbaşı,2010:109) İnsanımızın rüya ile ilgili açıklamalarında dini bilgiyi ve psikoloji bilgisini sorunsuz bir şekilde birlikte kullandığı görülmektedir.

Paker (2000) laiklik ve modernliğin sosyal temsilleri ile ilgili yapmış olduğu çalışmasında, bilimsel bilgi evreni, dini bilgi evreni ve gündelik bilgi arasında karşılıklı etkileşimler söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Dini bilgi ve bilimsel bilgi, gündelik bilgi sayesinde bir uzlaşma içerisinde yer almakta ve yeni bir gerçeklik inşa edilmektedir (Paker, 2000:1). Dini bilgi ve bilimsel bilgi, rüyanın nedenleri, rüyanın nasıl oluştuğu ve rüyanın anlamlılığı sorusu özelinde bir inşa süreci oluşturmuştur. Rüyalarla ilgili baskın bazı temsillerin çıktığı ve bu temsillerin aslında farklı bilgi evrenlerinin kavramlarını ve etkilerini taşıdığı görülmektedir. Rüyanın temsillerine baktığımızda psikolojik, dini ve nöropsikolojik temsiller ayrı ayrı sunulmuş olsa da çoğunlukla katılımcıların karma açıklama biçimlerini kullandığı hem bilimsel bilgiden hem de dini bilgiden vazgeçemediği anlaşılmaktadır. İlahiyatçıların açıklamaları üzerinde nasıl ki bilimsel bilginin etkisi net biçimde görülüyorsa, psikologların ve bazı psikiyatristlerin açıklamalarında da dini bilginin etkileri görülmektedir. Uzmanların bilgisi nasıl günlük yaşamda toplum üzerindeki etkilerini gösteriyorsa da benzer bir biçimde gündelik bilgide dini bilgi ve bilimsel bilgi üreten uzmanlar üzerinde de etkili olmaktadır.

Araştırmamızda görüldüğü gibi, rüyalara dair açıklamalar, hem kültürle, hem dinle ve ayrıca bilimsel bilgi ile bir ilişki içindedir ve bu değişkenlerden etkilenmektedir. Bu çalışma göstermiştir ki rüya konusu hem dini bilgiden, hem gündelik pratiklerden hem de psikoloji ve nöropsikoloji bilim alanlarından üretilen bilgilerden etkilenmektedir. Dini bilgi ve bilimsel bilgi çatışmaksızın gündelik yaşamda kullanılabilirliktedir.

Araştırmamız çeşitli açılardan sınırlılıklar taşımaktadır. Araştırmamız İstanbul İli, Eyüp ve Gaziosmanpaşa ilçesinde oturan katılımcılardan oluşturulmuştur. Bu

örneklem başka semtlerden kişilerin katılımıyla daha fazla genişletilebilirdi. Gelecek araştırmalarda, kadın ve erkek katılımcıların rüya temsilleri karşılaştırılabilir ve cinsiyetin yanı sıra eğitim, yaş farklı sosyo-demografik değişkenler açısından farklı analizler gerçekleştirilebilir. Veri toplama yöntemi olarak bireysel görüşme yerine odak grup görüşmeler yapılarak rüya konusu daha derin bir biçimde incelenebilir. Ayrıca gelecek araştırmalarda insanlardan rüyalarını anlatmaları istenerek bu rüyalara genel yaklaşımları ve rüyanın yorumları sorularak daha derinlemesine çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- AÇIKALIN, B.: “Kur`an-ı Kerim`de Rüya Kavramı”, Marmara Üniversitesi 1996 **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul
- AĞARGÜN, M. “Rüya Bilinci”, **48.Ulusal Psikiyatri Kongresi**, s. 256, Bursa Y.: 2012
- AKOT, B.:2005 “Rüya Tecrübesinin Psikolojik ve Dini Temelleri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara
- AKPOLAT, Y.: , 2014 “Türk Devriminde Muhafazakâr kanattan iki bakış: Peyami Safa ve Mümtaz Turhan”, **Türkiye'de Karşıt Muhafazakrlık Biçimleri, Modern Muhafazakrlıktan Kreselci Değersizleşmeye**, s. 361-370. İstanbul, Doğu Kitabevi
- ALİBAşOğLU, H.: 2016 “Rüyaya Uyanmak”, **Tasavvuf ve Psikoloji Perspektifinde Rüyalar lemi**, s. 7-53. İstanbul: Sufi Kitap
- APAYDIN, H.:2007 İştihat: Dinin Hayatla Buluşması. P. M. Görmez içinde, **İslam'a Giriş, Yeni Konulara Yeni Yaklaşımlar**, s. 81-102, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı
- ARKONAÇ, S.:2009 Türkiye’de Psikoloji, Sosyal Psikoloji ve Mümtaz Turhan, Bu coğrafyanın insanların gündelik hayatında değişen tasavvurlar, **Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sempozyum Kitapçı**, s. 96-103, Ankara
- ARKONAÇ, S.:2010 Kolektif bilinç/Kolektif temsiller Wundt ile Durkheim. **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, cilt 3 sayı:21, 108-110.

- ARKONAÇ, S.: **Psikolojide Söz ve Anlam Analizi, Niteliksel Duruş,** 2014
İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- ASLAN, S.:2017 (2017, Ocak 12). “Rüyalar ve Uyku”, **Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler Derneği**, www.bilisseldavranisci.org/rüyalar ve uyku, (Çevrimiçi), 24 Şubat 2018
- ATABİNEN, İ.:2015 Durkheim'dan Hareketle Daha “Sosyal” Bir Sosyal Psikoloji Anlatımı, **Viraverita Disiplinlerarası Karşılaşmalar**, 30.03.2015,www.viraverita.org/yazilar, (Çevrimiçi) 20 Ocak 2018
- ATMACA, N. S.: “Türk Tıp Dili Niçin Özleştirilmelidir?”,**Güncel Gastroenteroloji Dergisi**, Sayı: 18(4), s.390-400
- AYDAR, H.:2005 “Kur'an da Rüyalar ve Rüyaların Hayata Yansımaları”, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt:5 sayı 1, s.39-60
- AYDIN, H.: 2007 “İslam Felsefesinde Rüya Kuramı, İşlevleri ve Kimi Sonuçları”, **19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 23, s. 165-178
- BAHADIR, A.: **İnsanın Anlam Arayışı ve Din**, İstanbul, İnsan Yayınları 2011
- BAŞARAN, S.: “Sünnette Rüya”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi** Sakarya Üniversitesi

- BAŞKALE,H.
:2016 “Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğü”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi**, 9(1), s.23-28
- BAŞARAN,
Y.K.: 2017 “Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 5, Sayı: 47, Haziran 2017, s. 480-495
- BEAULIEU,
D.,& ZADRA,
A.: 2005 “Dream recall frequency and attitude towards dreams:a reinterpretation of the relation”, **Personality and Individual Difference**, C.4 No:38, s.919-927
- BECK, J. S.:
2006 **Bilişsel Terapi Temel İlkeler ve Ötesi**, (N. H. Şahin, Çev.) İstanbul, Türk Psikologlar Derneği Yayınları
- BENEKÇİ,
Ş.2012 **Rüya Yorumları** (Ansiklopedik), Şadırvan yay. İstanbul, 4.baskı, s.9
- BIÇAK, U.,
YAKINCI, C., &
ASLAN, M.:2005 “İngilizce'nin Etkisiyle Tıp Dilinde Yapılan Hatalar”,**Tıp Eğitimi Dünyası**, Nisan, (19), s.41-45.
- BİLGİN, N.:2003 Sosyal temsiller. N. Bilgin içinde, **Sosyal Psikoloji Kavramlar ve Yaklaşımlar Sözlüğü**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık
- BİLGİN, N.:2006 **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar**, Ankara, Siyasal Kitabevi

- BİLGİN, N.:2013 **Tarih ve Kolektif Bellek.** İstanbul, Bağlam Yayıncılık
- BİLİCİ, M.: 2013 “Rüyalar ve Psikopatoloji”**Türkiye Klinikleri Journal,** Psychiatry Special Topics 6(3), s. 69-76
- BOAG, S.: 2017 “On Dreams and Motivation: Comparison of Freud’s and Hobson’s Views”**Frontiers in Psychology,** S.13-29, 6 Ocak
- BRYMAN, A. **Social Research Methods,** Fourth edition, Oxford, Oxford University Press
:2012
- BUDAK, S.:2003 “Rüya”, **Psikoloji Sözlüğü** (s. 643). İstanbul, Bilim ve Sanat
- BUHARİ, E. A. **Câmiu’s-Sahîh: Sahîh-i Buhârî,** thk. Mustafa Deyib el-Bağa, 3. bs. Beyrut, 1987
- BURGER, J. **Kişilik,** İstanbul: Kaknüs Yayıncılık
M.:2006
- CESUR, S.: 2002 “Depremi Nedensel Açıklamaları”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi,** İstanbul
- CESUR, S. :2006 “17 Ağustos Depremiyle İlgili Sorumluluk Atıfları”, **Psikoloji Çalışmaları Dergisi,** C. 32, s. 43-67

- CİRİNLIOĞLU, F. G., AKTAŞ, V., & ÖZKAN, B. Ö.:2006 “Sosyal Temsil Kuramına Genel Bir Bakış”, C.Ü. **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:30/2, s.163-174
- CRICK, G. M.:1983 “The Function of Dream Sleep”, **Nature**, Sayı: 304, S.111-114
- ÇELEBİ, İ.:2008 “Rüya”,**TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 35, s. 306-309). İstanbul
- ÇELEBİ, V. 2013 “Michel Foucault’da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, C. 5, No 1, s.512-523
- ÇETİN, Ö.:2010 “Jung Psikolojisinde Rüya”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.19 S.(2), s.249-269
- ÇETİN, H.: 2001 “Devlet, İdeoloji ve Eğitim”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi** Aralık 2001 C. 25 N.2, s. 201-211
- ÇİMEN, D.:2007 “Rüyalar, Duygudurum ve Sorunlarla Başetme Stratejileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez çalışması**, Van
- DEMENT, W.: 2000 **The promise of sleep**; a pioner in sleep medicine explores the vital connection between health, happiness and agood nights sleep, New York, Dell Trade Paperback Publishing
- DOMHOFF, G. W.: 2001 “Rüyaları incelemek için içerik analizi kullanılması, insanlığa uygulanması ve etkileri”, **Rüyalar** ,(D. Cenkçiler, Çev., s. 299-310). Ankara, ODTÜ Yayıncılık

- DOMHOFF, G. W.: 2001 “A new neurocognitive theory of dreams”, **Dreaming**, C.11 No.1, s. 13-33
- DOMHOFF, G. W.t.y. “Freud on Dreaming”, **Quantitive Study of Dreams**, (Çevrimiçi) www2.ucsc.edu/dreams , 26 Aralık 2017
- DOMHOFF, G. W.t.y. Classroom Lecture Notes: Overview of Dream Research, **The Quantitive Study of Dreams**, (Çevrimiçi) www2.ucsc.edu/dreams/Library, 23 Aralık 2017
- DOMHOFF, G. W.t.y. “Similarities and Differences Between Freud and Jung on Dreams”, **Quantitive Study of Dreams**: (Çevrimiçi) www2.ucsc.edu/dreams/Library/lecture_notes_freud_vs_jung.html 24 Şubat 2018
- DOMHOFF, G. W.: , 2017 **The Emergence of Dreaming**, New York, Oxford University Press
- DOMHOFF, G. W.: , 2018 “Are Dreams Social Simulations? Or Are They Enactments of Conceptions and Personal Concerns? An Empirical and Theoretical Comparison of Two Dream Theories” **Dreaming**, 2018, Vol. 28, No. 1, 1–23
- DOMİNO, G.: , 1982 “Attitudes Towards Dreams, Sex Differences and Creativity”, **Journal of Creative Behavior**, C. 16 No.2, s. 112-122
- DÜZGÜN, Ş. A.: 2006 “Din-Bilim İlişkisinde Modeller ve Ortak Kavramlar”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, C. 4 No.1, s. 51-62

- EKŞİ, M. Ş.: **Çocuklara Yönelik Programlar ve Programlarda Yayınlanan Reklamların İçerik Analizi Araştırması**, Ankara, Başbakanlık Aile Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
2009
- ELMALILI, H.Y. **Hak Dini Kur'an Dili**, Azim Yay. Ed. İsmail Karaçam, C.5, s.48
2008
- ERTÜRK, R.: **Bugünün İlahiyatı nasıl olmalıdır?** İlmi ve ihtisas toplantıları, Nevşehir, Ensar Yayın Neşriyat
2014
- ESMER, Y.:2012 **Türkiye Değerler Atlası 2012**, 13.Ocak 2014 (Çevrimiçi), <http://content.bahcesehir.edu.tr> ,18 Aralık 2017
- EŞİYOK, D. İ.: , **“Uyku ve trafik kazaları”, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi(STED)**, Cilt 10, Sayı 2, s.3-7
2001
- EVGİNER, N.: **“Psikolojik ve Dini bir Fenomen olarak Rüya”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Konya
2010
- FİNE, G. A. VE LEIGHTON, L. **“Nocturnal Omissions: Steps Toward a Sociology of Dreams”, Symbolic Interaction**, C.16 No: 2, s. 95-104
F.1993
- FLORİOTİ, H. **“Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakındoğu’da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine”, Turkish Studies**, C.8 No: 2, s.73-87
D.:2013

- FORHAM, F.: **Jung Psikolojisinin Anahatları** (A. Yalçın, Çev.) Say 2013
Yayınçılık, İstanbul
- FREUD, S.:2015 **Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış** (K. Şipal, Çev.)
İstanbul: Say Yayınları
- FREUD, S.: , **8. konferans, Ruh Çözümlemesine Giriş Konferansları** (A.
1998 K. Emre Kapkın, Çev.), Payel Yayınları, İstanbul
- GENÇ, A.: , 2011 “Rüya Temaları Ölçeğinin Geliştirilmesi,” **Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tez Çalışması**, Tokat
- GENÇTAN, E.: , **Psikanaliz ve Sonrası**, İstanbul, Metis Yayıncılık
2002
- GÜVEN, E.: “Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları”, **Türk
2015 Psikoloji Yazıları**, Aralık, C.18 (36), s. 15-25
- GÜZEL, M.: , “Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü”, **Küresel İletişim
2006 Dergisi**, Sayı 1, s. 1-16, İstanbul
- HALL, C. S.: , “A Cognitive Theory of Dream Symbols”, **The Journal of
1953 General Psychology**, C.48, s.169-186
- HALL, C. S.: , “A Cognitive Theory of Dreams”, **The Journal of General
1953 Psychology**, C. 49, s.273-282

- HAYES, L.ve DIXON M.:2009 “A Behavioral Analysis of Dreaming”, **The Psychological Record**, 49(4), 613-627
- HERMANSEN, M.:2001 “İslamiyet’te Rüyalar ve Rüya Görme”, **Psikolojik, Kültürel ve Dini Boyutlarıyla Rüyalar**, Ed.by. Kelly Bulkeley, Çev.D.Cenkçiler,ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2008, s.73-92
- HEWSTONE, F. F.: , 2001 “Attribution Theory and Research”. Ed.By. M. H.,**Introduction To Social Psychology A European Perspective** (s. 211). Victoria: Blackwell Publishing
- HOBSON, J. A.: , 2012 **Düşler**, (H. Gür, Çev.) Dost Kültür Kitaplığı
- HOBSON, J. A.: , 2008 “Yeni Uyku Nöropsikolojisi”, Ed. By.K. Bulkeley , **Psikolojik, kültürel ve dini boyutlarıyla rüyalar** , Çev. D.Cenkçiler, Ankara, ODTÜ Yayıncılık
- HOCK, R. R.: 2017 “Uyumak ve Şüphesiz Rüya Görmek”, Ed.by. Hock R. R.,**Psikolojiyi Değiştiren Kırk Çalışma**, Çev. A.A.Dinn, İstanbul, Kitabevi, s. 74-75
- İBN HALDUN, 2004 **Mukaddime**, Yeni Şafak Yay. Çev. Halil Kendir, İstanbul, C.1.s.140,
- İLAL, G.K.:2006 “Psikoterapi Sürecinde Rüyaların İletişim İşlevi”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, C.17 No.3, s. 223-229

- JOFFE ve YARDLEY, 2004; “Content and thematic analysis”. **Research Methods for Clinical and Health psychology**, s.56-68, London, Sage
- İMAMOĞLU, A.:2004 **Psiko-Sosyal Açıdan Rüya ve İstihare**, Sakarya, Değişim
- JUNG, C.G.: 2009 **İnsan ve Sembolleri**, Çev.Babaoğlu, A.N. İstanbul, Okyanus Yayınları
- KAĞITÇIBAŞI, Ç.: 2007 **Kültürel Psikoloji, Kültür bağlamında İnsan ve Aile**, İstanbul, Evrim
- KAĞITÇIBAŞI, Ç.: 2012 “Eğitim, Kimlik, Ulus ve Din”, Yeni Yaklaşımlar, **Topluma Hukukçu Bakış**, 29 Şubat 2012, (Çevrimiçi), www.yeniyaklasimlar.org,10 Ocak 2018
- KALAYCIOĞLU , E.ve ÇARKOĞLU, A.:2009 **“Türkiye’de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma”**, İstanbul Politikalar Merkezi
- KANDEMİR, M.: 1997 “Hadis”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, C.15, s.27-64, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, İstanbul
- KARA, H.: 2012 “Psikoterapide Rüyalarla Çalışmak” **48. Ulusal Psikiyatri Kongresi**, Bursa
- KARACOŞKUN, M.: 2004 “Dini İnanç- Dini Davranış İlişisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. IV , Sayı: 2

- KARADUMAN, S.: 2000 “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Kapısal Dönüşümü”, **Journal of Yasar University** 2010 C.17(5) 2886-2899
- KARAMAN, H.: 2017 **Kur’an Yolu Tefsiri**, Cilt 3, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul
- KARNİ, A.: 1994 “Dependence on Rem sleep of overnight improvement of a perceptual skill” **Science**, C:265 ,s. 679,682
- KAYA, E.: 2017 “Dini Grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanırken Araştırdığı Formlar, Fetö Örneği”, **Journal of Analytic Divinity**, C.1 N0.1,s. 65-82
- KAYAOĞLU, Y. A.: 2004 “Sosyal Psikoloji nedir?” Ed. By. Ç. Kurel, A. Kayaoğlu ve R. Gökdağ , **Sosyal Psikoloji**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları
- KAYNAK, H.:t.y “Her Gece Rüya Görür müyüz?”,**Uzmanlar Sitesi**, 6 Ocak 2018, (çevrimiçi) www.uzmanlar.com/saglik/uyku-bozukluklari, 14 Temmuz 2018
- KENTEL, F.:2012 “İslami Harekette Dönüşüm, Sekülerleşme ve Bireyselleşme/ Ramazan: "Büyü'den Karnaval'a "Hafıza”, **Uluslararası Ramazan Sempozyumu**, Ramazan ve Oruç (s. 672-675), İstanbul,Ümraniye Belediyesi Yayınları
- KESKİN, M.: 2004 “Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi** C. IV, No: 2, s.7-21

- KULAT, M.
A.:2017 “Türkiye’de Toplumun Dine ve Dini Değerlere Bakışı”, 2017
Ankara, **MAK Danışmanlık**, 4 Ocak 2018, (Çevrimiçi)
<http://www.makdanismanlik.org>, 14 Temmuz 2018
- KURT, M.: 2011 “Rüyaları Başkalarına Anlatma İle İlgili Rivayetlerin
Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**,
Van
- RETAU
P.,MOLİNER
P.,GUİMELLİ.
V.D. :2011 “Social Representation Theory”. Ed.By. P.A.M., Van Lange ,
Handbook Theories of Social Psychology s. 476-497
- MALAKÇI, A.: “Kelam İlmi Açısından Rüyanın Değeri”, **Yayınlanmamış
2009 Yüksek Lisans Tezi** Sakarya
- MALCOLM, N.: “Dreams and Scepticism”, **The Philosophical Review**, C.65
1956 no.1 ,s. 14-37, Ocak
- MARKOVA, I.: “Sosyal Temsiller ve Demokrasi”,Ed.by. S. Arkonaç,
2004 **Doğunun ve Batının Yerelliği** ,s. 121-155, İstanbul, Alfa,
- MARSHALL, G.: “Kolektif Temsiller”, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. O. A. Kömürcü,
1999 s. 419, Ankara: Bilim ve Sanat
- MERTER, M.: **Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların
2011 Dili**, İstanbul, Kaknüs Yayıncılık, 2012
- MOLİNER, P. “Social Representation Theory”, Ed.By. P.A.M., Van Lange,
R.:2011 **The Handbook Theories of Social Psychology**, s. 481-484,

- MONTANGERO , J.: 2016 “Rüyaların Kaynağında Hangi Büyük Tema Kategorileri Vardır?”, **Rüyanın Psikolojisi**, Çev. İ.Yerguz, İstanbul, Say Yayıncılık, s.74-75
- MOSCOVICI, S.: 1984 “The Phenomenon of Social Representations”, Ed.By. S. M. Duveen, **Social Representations Explorations in Social Psychology**, Blackwell, s.29-50
- MOSCOVICI, S. : 1988 Notes towards a description of social representations. European Journal of Social Psychology, 18, 211-250.
- MUTÇALI, S.: 2012 **Arapça - Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları,3. Baskı, İstanbul, 2012
- MYERS, D. G.:1996 “Science has Subjective Aspects”, **Social Psychology**, Holland,McGraw-Hill , s.9
- NARTER, M.:2017 “Günlük Hayat ve Medyada Psikanalizin Sosyal Temsilleri”,**Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017; sayı: 5, 357-387
- NEUMAN, W. L.: , 2016 **Toplumsal Araştırma Yöntemleri**, Çev. S.Özge, Yayın Odası Yayınları
- ÖZKURT, S., YAZLA, E. VE MUSMUL, A.: 2017 “Hemodiyaliz ve Periton Diyalizi Hastalarında Rüya Bunaltısı”, **Haydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi**, C.57 No.3, s.135-140

- PAKER, O. 2000 “Üniversite Gençleri Arasında Modernliğin ve Laikliğin Sosyal Temsilleri” Doktora Tez Çalışması, İstanbul
- SCHULTZ, P.D. : “Psikoloji üzerine felsefi etkiler, mekanik ruh”, **Modern Psikoloji Tarihi** , Y. Aslay, Çev., s. 61-64 İstanbul, Kaknüs Yayıncılık
- PLOTNİK, R. : , Rüyalar ve Ruhsal Dünyaya Giriş, **Psikolojiye Giriş**, Kaknüs Yayıncılık, s. 147-161, İstanbul
- POLAT,B. VE HANOĞLU, L. : , “Uyku ve Bilişsel İşlevler”, **Türkiye Klinikleri Journal Psychiatry-Special Topics C. 6 No.3** , s.39-45
- 2013
- REVONSUO, P. D.: ,2016 **Bilinç, Öznelliğin Bilimi**, Çev. S. Değirmenci, İstanbul, Küre Yayınları
- ROSNER, R.: 2004 “Aaron T. Beck's Dream Theory in Context: An Introduction to His 1971 Article on Cognitive Patterns in Dreams and Daydreams.” **Cognitive Therapy and Dreams** ,s. 9-26, New York, Springer Publishing
- SANDOR, P., SZADAKAT, S., KERTESZ, K., V.D.: 2015 “Content analysis of 4 to 8 year-old children's dream reports”, **Frontiers in Psychology**, C.6, Nisan, s.1-16
- SCARPELLI, C. M., MARZANO, C., D'ATRÌ, A. V.D.:2015 “State- or trait-like individual differences in dream recall: preliminary findings from a within-subjects study of multiple nap REM sleep awakenings” **Frontiers in Psychology**, C.6 Temmuz s.1-6,

- SCHREDL, M.,
VE DOLL,
E.:2001 “Dream Recall, Attitude Towards Dreams and Mental Health”
Sleep and Hypnosis, C.3(4),s. 135-143
- SEÇER, İ., AY,
İ., OZAN, C.,
V.D.:2014 “Rehberlik ve Psikolojik Danışma Alanındaki Araştırma
Eğilimleri, Bir İçerik Analizi” **Türk Psikolojik Danışma ve
Rehberlik Dergisi**, C.5 No.41, s.49-60
- SELTERMAN,
D., APETRORÍA,
A., & WATERS,
E.:2012 “Script-like attachment representations in dreams containing
current romantic partners”, **Attachment&Human
Development**, C.14 No.5, s.501-515
- SMİTH, R. L.:
1999 “Bilinç ve Farklı Bilinç Durumları: Uyku ve Rüyalar Bölümü”,
Ed.By.Atkinson,Smith,Bem v.d. **Psikolojiye Giriş** (s. 197-
205). Arkadaş Yayıncılık
- SOTİROFSKİ,K.
VE GÜÇLÜ,N. :
2006 “Bilgi Yönetimi”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Güz,
C.4(4), s.351-371
- STEPHENSON,
K.:t.y **Guinness World Record**, 21 Ocak 2018, (Çevrimiçi)
<http://www.guinnessworldrecords.com/news> , 14 Temmuz
2018
- STICKGOLD, R.
VE
WALKER,M.P.:
2007 “Sleep-dependent memory consolidation and reconsolidation”,
Sleep Medicine, Nisan C.8 No.4, s.331-343

- STICKGOLD, R. VE WAMSLEY, E.J. :2010 “Dreaming and Offline Memory Processing, **Current Biology**, C.20 No.23, s. 1010-1013, Aralık
- SUBAŞI, N.:2014 **Türkiye’de Dini Hayat Araştırması**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- ŞAH, U. : 2011 “Türkiye'deki Gençlerin Cinsel Yönelimlere İlişkin Sosyal Temsilleri”, **Türk Psikoloji Yazıları**, Haziran 2011, C.14, no.27, s. 88-99
- ŞENEL, D. F.:2005 “Uyku ve Rüya”, **Bilim ve Teknik**, Aralık 2005, s.1-19.
- SZMIGIELSKA, B. ve HOLDA, M.: 2007 “Students’ Views on the Role of Dreams in Human Life”, **Dreaming**, C.17 no.3, s.152-158
- ŞEYHİSLAM, E. :2007 **Ebussud Efendi Tefsiri**, Boğaziçi Yayınları, çev. Ali Akın, 2007, 1. Baskı, Yusuf suresi 36. Ayet tefsiri
- TAİTZ, S. K. VE KRİPPNER, S.:2017 “Psychotherapeutic approaches for post-traumatic stress disorder nightmares”, **International Journal of Dream Research**, C.10 No.2, s. 101-109
- TAŞGÜZEN, Z.: 2010 “Düş ve Tasarım; Temel Bir Oluşuma İlişkin Soruşturma”, **Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi**, İstanbul
- TİRMİZİ, E.İ.M **Sünen-i Tirmizî**, Ed. Ahmed gakir, Beyrut,

Dâru Ğhyai“t-Türâsi“l-Arabî, t.y.

- TONTA, Y.: 2018 **TÜBA'nın Açık Ders Malzemeleri Projesi, Sosyal Bilimlerde Araştırma,** (Çevrimiçi) www.acikders.org.tr/dersler, 14 Temmuz 2018
- TRAYLER, M.:1997 **Freud The İnterpretetion of Dreams.** Ed.By. M. Trayler, London: Wordsworth Classics
- TÜRKÇAPAR, H.VE SARGIN, A.E.:2012 “Bilişsel Davranışçı Psikoterapiler: Tarihçe ve Gelişim”, **Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi**, C. 1(1) s.7-14
- TÜRKÇAPAR, H.:2012 “Bilişsel Davranışçı Terapi Açısından Rüyalar”, **48. Ulusal Psikiyatri Kongresi**, Bursa, s. 254
- WAGNER, W.:2004 “Söylem, Temsil ve Kurumlar”. Ed.by. S. Arkonaç, **Doğunun ve Batının Yerelliği**, s. 93-118, İstanbul, Alfa Yayıncılık
- WİNEGAR, R., VE LEVİN, R.:1997 “Sex Differences in the Object Representations”, **Sex Roles**, Nisan, C.36 No.7, s.503-516
- YARAN, C. S.: 1996 “Bilim-Din İlişkisinde Temel Felsefi Yaklaşımlar”, **Felsefe Dünyası Dergisi**, Yaz 1996, S.21, s.21-42
- YAVUZ, D. M.: 2010 **Sabah Gazetesi**, (Çevrimiçi), www.sabah.com.tr/saglik 20 Nisan 2010, Ocak 2018

- YILDIRIM, H. Ş.:2000 **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, İstanbul, Seçkin Yayıncılık
- YILDIZ, Ö. A.:2016 “Şizofreni tanısı alan ve almayan insanların çizimlerinde ve halüsinasyon rüyalarında rastlanan arkaik sembollerin aile yapıları açısından değerlendirilmesi” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul
- YILMAZ, S.: 2012 “Herkesin Kendi Sineması/Filmi olarak Rüyalar, Görsel Dil ve İletişim”, **2.Uluslararası İletişim Sempozyumu**, s. 330-345, Bişkek Manas Üniversitesi Yayınları
- YOKUŞOĞLU, Ç., ATASOY, M., TEKELİ, N., V.D.: 2017 “Tıp Öğrencilerinde Bilinçli Rüya, Üstbilis ve Rüya Bunaltısına Odaklanan Bir Araştırma”**Nöropsikiyatri Arşivi**, C.54, S.3, s. 255-259

EKLER

Görüşme Formu

Adı Soyadı:

Eğitim:

Yaş:

1) Neden rüya görüyoruz?

2) Rüyalar anlamlıdır? Bize birşey anlatırmı?

3) Rüya nasıl oluşur?

4) Rüya dediğimizde aklımıza gelen 3 kelime

Görüşme Formu Arka yüzü

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi (Hamza ERTÜRK) tarafımdan yürütölen “Rüyaların Sosyal Temsilleri”başlıklı **tez çalışması**na davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmamızın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. İlk önce size bir paragraflık bir haber okutacağız ve(okuyacağız, eğer kişi okuyamıyorsa) sonrasında da rüya ile ilgili 4 adet soru soracağız ve bu soruları sohbet içerisinde yanıtlamanızı isteyeceğiz, siz yanıtlarken de bir taraftan cevaplarınızı not alacağım. Eğer isterseniz notları okuyabilirsiniz. Alınan notlar sadece benim tarafımdan, tez danışmanım ve ilgililer tarafından okunacak ve sadece bilimsel amaçlı kullanılacaktır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllölük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. Katıldığımız için teşekkür ederiz.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

Haber metni

Lütfen bu haberi dikkatlice okuyunuz!

13 haziran 1979 tarihli Chicago Tribune Gazatesi haberine göre; 16 mayıs 1979 tarihinde David Booth isimli 23 yaşındaki Cincinnatili genç tekrarlı biçimde bir rüya görür, hatta bu bir rüya değil, ordaymışçasına yaşadığı bir gerçeklik olarak ifade eder. Bu rüyada ; 191 sayılı Dc-10 uçağının düştüğü ve yere çakıldığını çok detaylı bir biçimde görür, 7 gece peşpeşe aynı rüyayı görünce American Airlines ofisini arar gördüğü rüyayı anlatır ve uyarır, yetkililer onu dikkate almaz ama kayıtlara geçerler aramayı, çünkü zaman belirtilemediği için bir şey yapamazlar.Sonrasında David, Cincinnati Üniversitesine gider, onu dikkatle ve nazikçe dinlerler fakat bir açıklama yapamazlar. Aradan geçen zamanda David tekrar görür rüyayı ve 24 Mayıs'ta dayanamaz tekrar arar Federal Havacılık İdaresini(FAA), fakat yine dikkate alınmaz. 25 Mayıs 1979' da "American Airlines" 191 sayılı Dc-10 uçağı düşer ve kazada 273 kişi hayatını kaybeder.

Kaynak: Chicago Tribune Newspaper, 13 June 1979, www.newspapers.com, (Çevrimiçi) 21 Ocak 2015